

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Tayfun Atay

Türkler Kürtler Kıbrıslılar İngiltere'de Türkçe Yaşamak

TAYFUN ATAY

Türkler Kürtler Kıbrıslılar
İNGİLTERE'DE TÜRKÇE YAŞAMAK

Tayfun Atay : 1962 Ankara doğumlu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde antropoloji öğrenimi gördü. Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu'nda (SDAS) yüksek lisans ve doktora yaptı. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü'nde öğretim üyesi

Eserleri

Batı'da Bir Nakşi Cemaati- Şeyh Nazım Kırbsı örneği. *İletişim Yayınları, İstanbul, 1996*

Din Hayattan Çıkar- Antropolojik denemeler. *İletişim Yayınları, İstanbul, 2004*

Din Üzerine Antropolojik İncelemeler -Bir Giriş Metni. (Brian Morris'ten çeviri)

İmge Yayınları, Ankara 2004

Yaşasın Meşhriyet Çağı- Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Türkiye İzlenimleri.

Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2004

Göl ve İnsan – Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa- Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme. *Kalan Yayınları, Ankara, 2005*

Türkler Kürtler Kıbrıslılar
İngiltere'de Türkçe Yaşamak
© Dipnot Yayınları & Tayfun Atay

Kapak Tasarımı: Sinan Solmaz
Baskı ve Cilt: Mattek Matbaası

Dipnot Yayınları 8
1. Baskı 2006 / Ankara
ISBN 975-9051-04 -4

DİPNOT YAYINLARI
Selânik Cad. No: 82/32 Kızılay / ANKARA
Tel: (0 312) 4192932 ■ Faks: (0 312) 4192532
E-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitabevi.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	5
Giriş.....	15
1. Bölüm.....	25
Türkiye ve Kıbrıs'tan İngiltere'ye Göç.....	27
Ayırt Edici Karakteristikler.....	27
Alt Gruplar.....	31
A. "Kıbrıslılar".....	31
B. "Türkler".....	37
C. Kürtler.....	46
Geliş ve Kalış: Yeni Yönelimler.....	51
Au-Pair'lik.....	53
"Namus Belası".....	56
"Ekonomik" İltica.....	59
2. Bölüm.....	65
Yerleşme Kalıpları ve Kutuplaşmalar.....	67
Haringey'in "Kürtleri", Newington Green'in "Bozkurt".....	71
<i>Ortak Noktalar: Ticaret ve Futbol</i>	73
3. Bölüm.....	77
Geçim.....	79
Kapanan "Fabrikalar".....	79
"Fabrika"dan "Market"e... ..	83
4. Bölüm.....	91
Kuşaklararası Çatışma.....	93
Burası Londra; Kızını Döven Dizini Döver!.....	101
Çeteleşme Sorunu.....	107
Çocuklarımızın Ağız Var "Dili" Yok!.....	111
5. Bölüm.....	113
Kültürel Dönüşümler.....	115
Kültüre "Uyarlanma"dan Kültürü "Uyarlama"ya.....	115
Eğlence Kültürü.....	119
Londra'daki Türkiye: Bir Cumartesi Gecesi İzlenimleri.....	123

Negrofobi ya da “Siyah” Nefreti 125

Sonuç 129

Ek 137

1. "Londralı Türk" Olamadık!..... 137

2. Bu Toplumun Aydınları da Olmalı!..... 141

Etnofotografi..... 145

ÖNSÖZ

“Turkish Lanes” of London

“Oh! Green Lanes is the Turkish Lanes”, diye heyecanla karşılık verdi Siyah genç kız, kendisine Green Lanes’de yaşadığını söyleyen arkadaşı **Selvi**’ye...

İngiltere’ye 1980’lerin sonunda ailesiyle birlikte Güneydoğu’dan göç etti Selvi. Kürt kökenli ve 25 yaşında. Halen sekreter olarak Green Lanes’in aşağı tarafındaki Newington Green’de muayenehanesi bulunan **Dr. Yasemin**’in yanında çalışıyor.

Tıp eğitimini sürdürmek amacıyla onbir yıl önce Türkiye’den İngiltere’ye geldi Yasemin. Daha sonra bu ülkede uzun süredir yaşamakta olan bir Türk’le evlenerek Londra’ya yerleşti. Yıllarca hem hastanelerde çalıştı, hem de aile doktorluğu (GP) yaptı. Şimdi üst katında ailesiyle birlikte oturduğu binanın girişindeki muayenehanesinde o bölgede yaşayan Türk ve Kürt kökenli insanlara bakıyor. Bu arada Londra’da Türkçe yayımlanan, editör yardımcılığını **Cenk**’in yaptığı gazetede sağlık konusunda makaleler yazmakta.

Yüksek öğrenimini iletişim alanında yapmış olan Cenk İstanbullu ve Londra’ya İngilizcesini geliştirmek üzere eğitim amacıyla geldi. Fakat bir İngiliz’le evlenip kızı da olunca, bir anda “Londralı” oluverdi. Daha sonra boşandı ve şimdi bürosu Dr. Yasemin’in muayenehanesinin tam karşısındaki Türkçe yayımlanan bir haftalık gazetede çalışıyor. Bazı akşamlar yemeğini, yine

aynı cadde üzerinde, **Ertuğrul** tarafından işletilen bir restoranda yiyor.

Adana'da büyümüş Ertuğrul. İngiltere'ye yasadışı kanallarla, bir yük gemisinin içinde yüzlerce kaçak yolcu ile birlikte saklanarak İtalya üzerinden geldi. Çok zor bir bekleme döneminden sonra iltica başvurusuna olumlu yanıt aldı ve sürekli oturma iznine kavuştu. Bu arada iki yıl önce televizyon ve sinemalarda gösterilen bir reklam filminde rol aldı. Bu, onu oyunculuğa yönlendirdi. Drama kursları alıyor ve aktörlükte gelecek arayışı içerisinde. Fakat halihazırda, düzenli müşterilerinden biri de **Ahmet** olan dükkanında kebab ve lahmacun yapıyor.

Dersim'li (Tunceli) bir "Zaza" olan Ahmet, İstanbul'da Alevi nüfusun yoğunlaştığı Gazi Mahallesi'nde büyüdüktan sonra 1995'te İngiltere'ye gelmiş bir mülteci. Geçimini hem Londra'da giderek yaygınlaşan Türk barlarında Türkçe, Kürtçe ve Zazaca şarkılar söyleyerek, hem de haftalık çıkan bir diğer Türkçe gazete için Türk lokantaları, barları, içki dükkanları ve marketlerinden reklam sağlayarak temin ediyor. Ve şu anda *Green Lanes*'in yukarı kısmındaki *Palmers Green* bölgesinde bir Kıbrıslı Türk olan **Akın**'ın işlettiği *Cyprus Table* adlı restoranda gazetesi için fotoğraf çekmekle meşgul.

Şimdi ikiye bölünmüş Kıbrıs'ın Rum kesimindeki Baf'ta doğmuş Akın. Londra'ya 1973'te geldi. Önce Kıbrıs'tan gelen hemen herkes gibi tekstil atelyelerinde çalıştı. Sonra bir atelye sahibi oldu, daha sonra lokanta işine girdi. Nihayet şimdi *Cyprus Table* adlı bir restoran işletiyor. Dersimli Ahmet kalabalık bir masada arkadaşlarının 50'nci yaş gününü kutlayan Kıbrıslı Rumlar'ın fotoğrafını çalıştığı Türk gazetesi için çekerken, Akın bana Rumlar'ın kendi dillerinde söyledikleri şarkıdan bahsediyor. Bir yandan onun Kıbrıslı Rumlar kadar Kıbrıslı Türkler arasında da çok popüler

bir erotik halk şarkısı olduğunu söylüyor, öte yandan onu büyük bir keyifle “Türkçe” mırıldanıyor!..

* * *

Kuzey Londra'nın *Newington Green*'den *Haringey*'e, *Wood Green*'den *Palmers Green* ve *Winchmore Hill*'e ve daha yukarda *Enfield*'e kadar en uzun caddelerinden biri olan *Green Lanes*'den aktarılan bu anekdotlar zinciri, kolayca ve sonsuza kadar çoğaltılabilir. Yukarıda sıralananlara benzer görüntüler bu bölgede ve ona yakın paralelde uzanan *Hackney*, *Dalston*, *Stoke Newington* ve *Tot-tenham* hattındaki çok sayıda “memleket kahveleri”nden; birbirine rakip, hatta hasım camilerden; birbirinden sadece bir kaç adım uzaklıktaki Türkiye kökenli sağcı ve solcu derneklerden; son yıllarda hızla çoğalan Türk ve Kürt süpermarketlerinden; artık İngiltere'ye “kebab kültürü”nü benimsetmiş döner dükkanlarından; ve nihayet yakın zamanlarda iyice yaygınlaşmış Türk barlarından rahatlıkla devşirilebilir. Tüm bunlar kozmopolit bir dünya başkentinde yeni milenyumun “Türkçe” karşılayan bir göçmen azınlığın hayatından yansıyan çarpıcı fotoğraf kareleri olarak kaydedilebilir.

* * *

Bu kitap, İngiltere'nin başkenti Londra'da artık kayda değer bir azınlık haline gelmiş olan Türkçe-konuşan topluluğun hayatı üzerine çıkarılmış etnografik bir kesit. “Türkçe-konuşan topluluk” tabiri Londra'da yaşayan üç önemli etnik gruba, bunları birlikte değerlendirme gayesiyle gönderme yapmakta: Kıbrıs Türkleri, Türkiye Türkleri ve Türkiye Kürtleri.

Her ne kadar siyasal ve kültürel bakımdan aralarında bir takım sorunlar ve gerilimler bulunsa da bu gruplar Türkçe'yi (ana dil değilse de) “birinci dil”, daha

doğrusu konuşma dili olarak kullanılmaları itibarıyla, ekonomik, kültürel ve duygusal süreçler bakımından kendilerini çevreleyen Londra toplumunun diğer kesimleriyle olandan çok daha fazla birbirleriyle paylaşım içindedirler. Dil, onları Londra'da yerleşim planı, davranış kalıbı ve sosyal ilişki açısından çok güçlü şekilde birbirleriyle bağlantılı hale getirmektedir.

Güvenilir tahminler İngiltere'deki Türkçe-konuşan topluluğun nüfusunu 250 bin civarında vermekte (izleyen bölüme bkz.). Bunun yaklaşık yüzde 75'inin de Londra'da yerleşik olduğu kaydediliyor. Bunun da büyük kısmı, yukarıdaki anekdotların sıralandığı Green Lanes eksenini etrafında ağırlık kazanacak şekilde Kuzey Londra'da yoğunlaşmakta. Kitap, birbiriyle yakından bağlantılı bu üç topluluğun Londra'daki gündelik yaşamının çeşitli yönlerini "kültürel değişim" olgusu bağlamında tartışmaya açıyor. Bu insanların değer, duygu ve düşünce dünyalarındaki değişim ve süreklilikleri, yabancı bir kültür dünyasında ayakta kalma stratejilerini ortaya sermeye çalışıyor.

Daha önce başka araştırmacılar tarafından da işaret edildiği üzere,¹ İngiltere'deki Türkçe-konuşan topluluk üzerine bilimsel-akademik çalışma yok denecek kadar azdır. İngiltere'ye göçün dinamiklerinin, zamanlamasının ve demografik çehresinin, başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine yönelik göç olgusundan belirgin bir farklılıkla ortaya çıkmasının bunda etkisi olsa gerektir. Kitabın ilk üç bölümünde tüm yönleriyle enine-boyuna ve ayrıntılı biçimde ele alınacak bu süreç üzerine yine de bu aşamada satır başlarıyla bazı belirlemeleri aktarmakta yarar olabilir.

Her şeyden önce İngiltere'deki topluluğun varlığı, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu şekilde işçi göçü ağır-

¹ Bu konuda bkz. İhsan Yılmaz, Londra'daki Türkiye ve Türk Diasporası: Bir Başka Açından İngiltere içinde (der. S. Laçiner), ASAM Yayınları, Ankara: 2001, s. 137.

lıklı olarak ortaya çıkmamıştır.² Türkiye'den İngiltere'ye yalnızca 1970'lerde, o da hayli sınırlı ve diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında önemsiz oranda bir işçi göçü olmuştur. Bunun dışında, bu ülkedeki Türk varlığının diğer Avrupa ülkelerinden farkını da ortaya çıkaran en özgül boyut, Kıbrıslı Türk göçmenlerin varlığıdır. İngiltere'deki Türkçe-konuşan göçmen nüfusun çoğunluğunu (oran özellikle son yıllarda Türkiye göçmenlerinden yana değişmekle birlikte) hâlâ Kıbrıslı Türkler oluşturmaktadır.³

İngiltere'ye Türkiye'den göç 1980'lerden itibaren belirgin bir artış göstermiş olmakla birlikte, bu da yine diğer Avrupa ülkelerine olandan farklı bir mecrada seyretmiştir. Bu, siyasal iltica ağırlıklı bir göç akışıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında sol siyasal hareket içinden, 1990'lardan itibaren de Güneydoğu'da şiddetlenen çatışmalar doğrultusunda Kürt ve Alevi kökenli yöre insanları arasından artan sayıda iltica başvurusu, zamanla onbinlerce insanın İngiltere'ye yerleşmesiyle sonuçlandı. Son dönemde Kıbrıs kökenli Türk nüfus karşısında Türkiyeli göçmenlerin hem sayısal artışını hem de kültürel ağırlığını ortaya çıkaran etken de budur. Bunun yanı sıra bu ülkeye öğrenci/turist vizesiyle gelip gerek anlaşmalı evlilikler yoluyla gerekse sözde iltica başvurusuyla kalma eğilimindeki artışı da bir katkı faktörü olarak eklemek gerekir.

2 Yılmaz, Almanya örneğinin aksine, İngiltere ile Türkiye arasında işçi göçü ile ilgili özel bir anlaşma olmadığından bu ülkeye Türkiye'den göçün mütevazı rakamlarda kaldığını belirtmektedir (Yılmaz, "Londra'daki Türkiye", s. 143).

3 Türkçe-konuşan topluluk içerisinde İngiltere'ye ilk gelen grubu oluşturan Kıbrıslı Türkler, "savaş, siyasal ekonomik sıkıntı, sosyal ve kültürel olanakların vb. yetersizliklerin yol açtığı gelecek kaygısı ile" göç etmişlerdir (Hasan Alicik, *İngiltere'de Yaşayan İkinci Kuşak Kıbrıslı Türk Gençlerin İngiliz Toplumuna Uyumunun Getirdiği Sosyo-Kültürel Sorunlar: Kimlik, Yabancılaşma, Asimilasyon*, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa: 1997). İngiltere'ye göç eden Kıbrıslı Türkler üzerine, özellikle onların eğitim, kimlik, yabancılaşma, asimilasyon ve kuşaklararası çalışma sorunlarına odaklanan kayda değer bir çalışma olarak bkz. Salahi Ramadan Sonyel, *The Silent Minority: Turkish Muslim Children In British Schools*. The Islamic Academy. Cambridge: 1988.

Yukarıda aktarılan anekdotlar zinciri de İngiltere'deki Türkçe-konuşan topluluğun bu ülkeye gelme kanallarını ve yerleşme seçeneklerini yansıtmaktadır: Tekstil sektöründe istihdam imkanıyla, dil eğitimi alma bahanesiyle, sonra da bir İngilizle evlenip sürekli yerleşmeye hak kazanmakla, gerçek ya da sahte ("ekonomik") iltica talebiyle, daha ileri eğitim alma arzusuyla Kıbrıs'tan ve Türkiye'den insanlar İngiltere'ye gelmiş ve kalıcı olmuşlardır.

Diğer Avrupa ülkelerine kıyasla İngiltere'ye göçün ayırt edici bir diğer karakteristiği, göçmen nüfusun yalnızca bir şehirde, başkent Londra'da yoğunlaşması ve yakın yıllara kadar ağırlıklı olarak bir tek iş kolunda, tekstil endüstrisinde çalışarak geçimini sağlamasıdır. Ülkeye ilk giren Kıbrıslı Türkler, sonra onları izleyen Türkiye Türkleri ve nihayet Kürt ve Alevi kökenli, göçmenler, sırayla bu iş kolunda etkinlik içinde olmuşlar, birisinin bıraktığı yerde atölyeleri diğeri doldurmuş, aynı iş kolunda adeta nöbetleşe bir istihdam durumu uzun yıllar kendisini göstermiştir.

Tüm bu farklılık yaratan etkenlere bağlı olarak İngiltere'deki göçmen nüfusun akademik ilgiye açılması'nın neden geciktiği kısmen anlaşılabilir. İngiltere'deki Türk varlığının önemli hale gelmesi ancak şimdilerde söz konusudur. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki Türkiye göçmenlerinin üçüncü kuşakları yetişkin hale gelmişken İngiltere'de ikinci kuşak daha yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Gerçi Kıbrıslı Türklerin üçüncü kuşakları ortaya çıkmıştır, ama bu, İngiltere'deki Türk göçmen nüfusun daha önceleri Türkiye açısından doğrudan ilgi çekici bir çalışma konusu haline gelmesi için yeterli olmamıştır. İzleyen sayfalarda ortaya serileceği üzere Kıbrıslı Türklerin Türkiye göçmenleriyle ilişki ve etkileşimleri, özellikle ticari-ekonomik düzeyde yakınlarda kendisini gösteren bazı bağımlılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu bağımlılık doğrultusun-

da bir sosyokültürel olgu olarak “Türkçe-konuşan” topluluğun görece daha yakın zamanlarda kristalleşmiş olduğu söylenebilir.

Londra’da yerleşik bu “Türkçe-konuşan” topluluğun gündelik yaşamı, bir söylem ve pratik olarak, siyasetten dine, etnik ayrılmalardan ticari bağlanmalara, kuşak çatışmalarından eğlence kültürüne kadar farklı temalar üzerinden kitapta değerlendirmeye açılmaktadır. Topluluğun değişik kesimlerine hitap eden farklı ve hasım camilerin yeşil halılarından, yine topluluğun iç rekabet ve çatışma süreçlerini çarpıcı biçimde yansıtan “Türk-Kürt Ligi” maçlarının oynandığı futbol sahalarının yeşil çimlerine kadar uzanan gözlem ve izlenimler kitapta yer almaktadır. Camilerden cemevlerine, Türk ve Kürt barlarından dansöz ve travesti sanatçıların sahne aldığı restoranlara, sol eğilimli demeklerden ülkücü eğilimli Türk-İslam merkezlerine kadar pek çok mekanda hayatın nabızı tutulmaya çalışılmıştır. Topluluğun yaşam alanında işleyen uyuşturucu trafiği, ikinci kuşak göçmenlerin psikokültürel sorunları, gençlik çeteleri ve onları potansiyel insan gücü olarak kullanma çabasındaki Türk ve Kürt mafyası üzerine değerlendirmelere kadar uzanan hayli geniş bir yelpaze kitabın çerçevesini oluşturuyor.

* * *

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından sağlanan bir bursla gerçekleştirilmiş bu çalışma, üç aylık kısa bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu kadar dar bir zamana böylesi geniş bir topluluğun “hayat bilgisi”ni sığdırma durumunda kalınmış olması, çalışmanın en büyük sorunudur. Başlangıçta altı ay olarak planlanmış olan çalışma, mevcut imkanlar nispetinde üç ayla sınırlanmıştır. Bu nedenle bazı konularda ayrıntılı ve derinlemesine inceleme yapma imkanı bulunamamış, bağlantılı olarak da bütünü yansıtmaya ça-

balarken yer yer boşlukları olan bir çalışma ortaya çıkmıştır. Bu itibarla çalışma tabii ki eksiksiz ve kusursuz olmaktan uzaktır. Bununla birlikte bu çalışmayla Avrupa coğrafyasının Türkiye'deki yurt dışı göç üzerine çalışmalarda çok fazla değerlendirilip tartışmaya açılmamış bir bölgesinde ne olup bittiğine ilişkin fikir verici ve soru sormayı teşvik edici mahiyette bir katkıda bulunabildiğimi ummaktayım.⁴

Çalışma, bir yönüyle de Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusunu siyasal gündeminin başına yerleştirmiş olan Türkiye'nin, bu noktada karşısına çıkan uyum sürecini ve sorunlarını aşma yolunda Avrupa'da yaşayan göçmen vatandaşlarımızın deneyimlerinden de yararlanılması gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir. Londra'daki "Türkçe-konuşan" insanların yaşantısının özellikle Türkiye'nin Avrupa'ya kültürel uyum sorunu açısından ne gibi ipuçları sağlayabileceği sorusu, çalışmanın hareket noktalarından biridir. Ortaya çıkmış olan sonucun bu doğrultuda bir katkı sunabileceği de umulmaktadır.

* * *

Türkiye'de yaşanan ciddi bir ekonomik kriz döneminde (2001), böyle bir çalışma önerisini dikkate alıp destekleyen Türkiye Bilimler Akademisi'ne teşekkür ederim. Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde saymakla bitiremeyeceğim insana çalışmama

4 İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı Türk göçmenler üzerine hatırı sayılır bir literatür mevcut olmakla birlikte, özellikle son 10-15 yıl içerisinde önem kazanan Türkiye kaynaklı göçün seyrini ve dinamiklerini de kapsamına alan daha geniş çerçeveli çalışmaların eksikliği hissedilmektedir. Bu bakımdan halihazırda en yekün çalışma olarak bkz. Talip Küçükcan, *Politics of Ethnicity, Identity and Religion: Turkish Muslims in Britain*, Ashgate, London: 1999. Esasen dinsel kimlik (Müslümanlık) eksenli birincelemeye dayansa da, Küçükcan'ın çalışması İngiltere'de bugün bir etnokültürel olgu haline gelmiş olan Türkçe-konuşan topluluğun, yani bir bütün olarak Kıbrıslı Türkler, Türkiye Türkleri ve Kürtleri'nin dünyasına ilişkin, aile-akrabalık ilişkilerinden geleneksel değer ve tutumların değişme ve süreklilik boyutlarına, genç kuşakların kültürel kimlik sorunlarına ve söz konusu toplulukla ilişkili kültürel, eğitimsel, siyasal ve dinsel hedefli irili ufaklı pek çok kurum vakıf ve derneğin dökmüne kadar uzanan geniş bir yelpazede hayli güncel bir değerlendirme sunmaktadır. Bu çalışmanın özet bir versiyonu olarak bkz. Talip Küçükcan, "Reproducing Ethnicity and Cultural Identity in the Diaspora", *Kültür ve İletişim*, Yıl: 2, Sayı: 2, 1999.

ÖNSÖZ

olan katkılarından dolayı şükran borçluyum. Bunun yanısıra Londra'da kaldığım süre boyunca her an yanımda olan, maddi-manevi yardımlarını esirgemeyen ve çalışmanın gerçekleşmesinde büyük pay sahibi olan dostlarımla adını zikretmeden geçemeyeceğim: Nancy Lindisfame, Semih Sinni, Kamil Gözde, Mustafa Köker ve Londra-Olay gazetesi çalışanları ile Mehmet Karabulut... Kendilerine içten teşekkürlerimi iletiyorum.

GİRİŞ

Bu çalışmada Londra’daki Türkiye göçmenleri ile kültürel, toplumsal ve ekonomik bakımlardan onlarla yakın bağlantı içindeki Kıbrıslı Türkler’den oluşan azınlık topluluğunun gündelik yaşam pratiği üzerinde odaklaşılarak, bu yaşamın nüfuz edilebilen çeşitli yönleriyle ortaya serilmesi hedeflenmektedir. Tarihsel ve kültürel coğrafyamızdan köken alan insanlarımızın Londra’da şekillendirdikleri topluluğun halihazırda “Avrupalı Türkler” olmaktan ziyade “Avrupa’da Türkler” olarak nitelenebilecek bir görüntü sergilediği bilinmektedir. Ancak izleyen sayfalar dikkatle okunduğunda, “Londra’daki Türkiye”nin “Türkiye’deki Türkiye”den de oldukça farklılaşmış bir toplumsal ve kültürel biçimlenme içinde olduğu, bunun da İngiltere’nin karakteristiklerinden beslendiği anlaşılacaktır.⁵ Dolayısıyla “derinden akan sular”a ilgi yöneltildiğinde, kültürel reddiye veya içe kapanma olgularından ziyade (tabii ki olumlu olduğu kadar olumsuz sonuç ve getirileriyle) bir kültürel etkileşim, antropolojik değişle “kültürleşme” sürecinin geçerlilik arz ettiği gözlenmektedir. Bu bakımdan kitap, bir yandan “Biz” Türkler’in “Avrupa’da olmak”tan “Avrupalı olma”ya geçiş sürecinde daha uzunca bir yolu olduğuna işaret ederken, öte yandan girilmiş olan yolun geçerliliği ve ondan sapmamak gerektiğini teşvik edici verilerle de

5 Aynı noktaya, daha önce ve Kıbrıslı Türkler özelinde Sonyel de şu şekilde vurgu yapmıştır: “[Kıbrıslı Türkler’in] kendilerini özdeşleştikleri kültür, anavatanlarındaki kültüre pek çok bakımdan benzerse de, onun tıpatıp aynısı da değildir. James L. Watson’un da gözlemlediği gibi ... Londra’daki Kıbrıslı Türkler İngiliz değildir, ama ne Türkiye’deki ne de Kıbrıs’taki Türkler’e de benzememektedirler” (Sonyel, *The Silent Minority*, s:21).

yüklüdür. Tüm memleket özlemlerine, yabancı bir ülkede olmanın psikokültürel sıkıntılara ve kendilerini çevreleyen “Batı” toplumsallığı ile bütünleşme yolundaki tüm handikaplarına karşın, Londra’daki göçmenlerin “geri dönüş” seçeneğini ezici çoğunlukları itibarıyla gündemlerinden çıkarmış olmaları, girilen yolun “dönüşsüz”lüğünü göstermeye yeterli olsa gerektir.

Aşağıdaki metinde gerek İngiltere’yi gerekse Türkiye ve Kıbrıs’ı siyasal, yönetsel, hukuksal ve diplomatik yönden ilgilendirecek pek çok hassas konu ve soruna değinilmektedir. Ancak bu konu ve sorunlar, araştırma yaptığımız insan topluluğunun dünyasına yansydıkları kadarıyla ve insanların “bilişsel sistemleri”nde şekillenmeleri itibarıyla gündeme getirileceklerdir. İnsanların arasında ve onların ağzından toplanıp derlenen bu bilgiler, resmi ya da yetkili görüş ve değerlendirmelerle, yazışma, karar ve uygulamalarla uyarsızlık arz edebilir. Lâkin etnografik değerlendirme uzmanların, siyasetçilerin, resmi makamların ve yetkililerin, karar yapıcılarının ve kanaat önderlerinin bildiklerinden ve yaptıklarından ziyade, insanların ne yaptıkları, düşündükleri ve hissettikleri üzerinde odaklaşır. Böylece de insanların yaşam deneyimlerini, siyasal ya da resmi tasarruf ve uygulamalar karşısında geliştirdikleri söylemsel stratejileri ve sergiledikleri pratikleri tespit etmeye çalışır. İnsanların söyledikleri ne her zaman doğrudur, ne de yaptıkları her zaman onların gerçek motivasyonlarını yansıtır. Ancak bu şekilde, yani “stratejik” olarak söylenenlerin ve yapılanların altında yatan nedenler vardır ve hayatın gerçeği tam da bu nedenlerde karşılığını bulur. Dolayısıyla insanların görünürde (“yalan-yanlış” dahi olsa) ne söylediğine ve yaptığına ilgi yöneltmenin, bu gerçeği anlama yolunda bir tartışma başlatmanın ilk adımlarından biri olabileceğini de kaydetmek gerekir.

Araştırma 10 Kasım 2001 – 10 Şubat 2002 tarihleri arasında yürütülmüştür. Toplam üç aylık bu sürenin oldukça kısa olması göz önünde bulundurularak, yeterli ölçüde ve kayda değer veri toplamak amacıyla bazı stratejiler geliştirilmiştir. İlk geçmişte uzun süreli olarak (1988-1994 yılları arasında) Londra’da bulunmuş olmamızın kazandırdığı deneyimden yararlanma yoluna gidilmiştir. O dönemde tanışmış olduğumuz insanlarla temasa geçilmiş ve onlar “bilgi kaynağı” olarak alınarak, verdikleri bilgiler ışığında çalışma yönlendirilmiştir. İlk bir kaç hafta içerisinde hemen hepsi 10 yıldan daha uzun bir süredir İngiltere’de bulunan bu insanlardan edinilen bilgilerle Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluğun halihazırdaki görünümüne ilişkin genel bir fikir edinilmiştir. Buna bağlı olarak yapılan çalışma planı çerçevesinde topluluğun nüfusça yoğunlaştığı Kuzey Londra çevresindeki toplu etkinlik alanlarında ve evlerde insanlarla görüşmelerde bulunulmuştur.

Araştırmanın genişletilip derinleştirilmesi ise Londra’da Türkçe yayımlanan haftalık bir gazete ile kurulan ilişkiye bağlı olarak sağlanmıştır. Londra’da Türkiye ve Kıbrıs kökenli Türkçe-konuşan nüfusun özellikle son on yıl içerisinde önemli ölçüde artmasının sonuçlarından biri de Londra yerelinde bir Türk(çe) basın çevresinin ortaya çıkmasıdır. Bunların başında Londra Türk Radyosu (LTR) gelmektedir. LTR’nin yanı sıra yazılı basın kesiminde de Türkçe-konuşan topluluğa hitap eden yerel Türkçe gazeteler vardır.

Çalışmayı yaptığımız dönemde Londra’da ticari etkinlik içindeki Türk-Kürt göçmenlerden sağlanan reklam gelirleriyle halen yayımı sürdürülen dört gazete mevcuttu. Bunlardan *Londra-Olay* gazetesinin o dönemdeki genel yayın yönetmeni ile Londra’da daha

önce bulundu-ğumuz yıllardan gelen dostluğumuza bağlı olarak kurul-muş ilişki sonucunda çalışmanın bu gazete merkez alınarak sürdürülmesinin kısa sürede verimli bir çalışma ortaya çıkarmak açısından uygun olacağı düşüncesine varılmıştır. Londra'daki Türkçe-konuşan topluluğa hitap eden diğer gazeteler gibi *Londra-Olay* da söz konusu topluluğun bütününe yönelik bir çalışma içinde olup topluluğun nabzını tutmak açısından büyük bir imkan sunmaktadır. Topluluğun Londra ve daha genelde tüm İngiltere sathındaki ekonomik, ticari, toplumsal, kültürel, eğitsel ve sportif etkinlikleri ile eğlence hayatının tüm çeşitliliği ve zenginliğinin bu gazete sayfalarına yansıması söz konusudur. Bunun yanı sıra gazetenin bürosu gün boyunca Türkçe-konuşan topluluğun değişik kesimlerinden pek çok insanın ziyaret ettiği, istek ve sorunlarını aktardığı bir merkez konumundadır. Ayrıca gazete çalışanları Londra'daki Türkçe-konuşan toplulukla yıllardır sürmekte olan ilişki ve etkileşimlerine bağlı olarak topluluğun dinsel, etnik, ideolojik, vb. temellerde ortaya çıkan değişik kesimlerine ulaşma ve onlarla diyalog kurma imkanları bulmamıza da yardımcı olmuşlardır. Denilebilir ki *Londra-Olay* gazetesinin *Newington Green*'deki bürosu çalışmanın gelişme ve olgunlaşmasında en önemli rolü oynayan bir mekan ve ortam olmuştur.

Böylece *Londra-Olay* gazetesini odak-alan yaparak, Kuzey Londra'nın *Green Lanes* ve *Dalston-Stoke Newington* hattı arasında ve çevresinde kalan alanda yoğunlaşan Türkçe konuşan topluluğun hayatının akışına etkin biçimde girilmeye çalışılmış ve ağırlıklı olarak "yanyapı-landırılmış görüşme" ve kısmi olarak da "katılarak gözlem" tekniklerine işlerlik kazandırılarak araştırma yürütülmüştür.

Çalışma boyunca yukarıda belirtilen bölgede yaşayan Türkiye ve Kıbrıs kökenli insanlarla bire-bir ya

da grup halinde, ev ve işyerlerinde, demek, lokal ya da dinlenme ve eğlence yerlerinde görüşmelerde bulunulmuştur. Top-luluğun hayatında önemli yer tutan cami, cemevi, kahvehane, restoran, café-bar, kültürel/siyasal amaçlı demek ve diğer ideolojik yönelimli oluşumlar ile eğitim kurum-larına gidilmiş ve gözlemler yapılmıştır. Ayrıca topluluk bünyesinde gerçekleştirilen ve araştırmayı sürdürdükümüz döneme denk gelen konser, film festivali, anma günü gibi etkinliklere de katılarak topluluğun yaşamının akışına ilişkin daha geniş çapta bilgilenme ve fikir edinme imkanı bulunmuştur. Gözlem ve görüşmelerde bulunulurken yaş, cinsiyet, etnik yapı, din-mezhep ve siyasal-ideolojik değişkenleri gözden kaçırmamaya özen gösterilmiştir.

Alan araştırmamızda Kuzey Londra temel alınmış olup, Güney Londra’da Türkler’le meskun bölgelerdeki hayatın akışını izleme ya da nabzını tutma imkanı bulunamamıştır. Araştırmanın üç ay gibi kısa bir zamanı kapsaması, bu sınırlılığın temel nedenidir. Ancak ayırt edici kültürel karakteristikleriyle bir Türkçe-konuşan topluluk yaşamı esasen Kuzey Londra’da belirtilen bölge içerisinde kendisini gösterdiğinden, gerçekleştirilen araştırmanın bu bakımdan “temsil” kapasitesinin yüksek olduğu kaydedilebilir diye düşünüyorum.

Çalışma süresinin kısa oluşundan ve güven tesisi açısından yeterli zaman olmamasından dolayı insanlarla görüşme yapılırken bir tedirginliğe yol açmamak ve görüşmelerin formel ve mesafeli bir mecraya sürüklenmemesi için ses kayıt cihazı kullanmaktan kaçınılmış, yalnızca bazı durumlarda görüşülen kişilerin onayı alınarak görüşme sürdürülürken not tutma yoluna gidilmiştir. Bunun dışında yapılan görüşme ve gözlemlerin bilgileri ve edinilen izlenimler, alandaki etkin-

liğin dışında kalan bireysel zamanımız içinde seri halde tutulan not defterlerine aktarılarak alan notları oluşturulmuştur. Topluluğun genel görünümünü ortaya sermek amacıyla fotoğraflar çekilmiş, bunun yanı sıra *Londra-Olay* gazetesi arşivinden belki yıllarca sürecektir bir çalışmada dahi toparlanamayacak önem ve değerdeki pek çok görsel ve yazılı malzeme edinilmiştir. Bu fotoğraflardan oluşan ve izleyen sayfalarda yer alan bilgi ve yorumlarla uyarlı olup onları tamamlayıcı mahiyette olduğuna inandığımız bir koleksiyon, “Etnofotografi” başlığı altında metin sonunda ilgiye sunulmaktadır.⁶

Gerçekleştirilmiş araştırmada en büyük katkı payına sahip olan *Londra-Olay* gazetesiyle etkileşimim de tek taraflı olmamıştır. Gazeteden gördüğüm yardımın karşılığı ölçeğinde olmasa da, Türkçe-konuşan topluluğun dünyasına ilişkin gözlemlerimin popüler ilgiye açık olan bazı kesitlerini haftalık yazılar halinde gazete okurlarıyla paylaşma olanağı da buldum. Bunlardan bir kısmına, kitapta ele alınan bazı konularla ilişkilenmeleri nedeniyle ve metni daha çarpıcı kılma umuduyla ilgili bölümlerde kutu yazılar olarak yer verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma tamamlandıktan kısa bir süre sonra ortaya çıkan sonuç üzerine görüş ve yorumlanımı da ilk olarak *Londra-Olay* gazetesine verdiğim bir söyleşide dile getirme imkanı buldum. Bu söyleşi de, bir bakıma elinizdeki kitabın bir özeti olarak metnin sonuna eklenmiştir.

“Türkçe-Konuşan Topluluk”

6 Etnofotografi tabiriyle, “bir toplum ya da kültürün hayat bilgisini yazmak” şeklinde tanımlanabilecek olan etnografik etkinliğin, görsel anlatımın imkanlarıyla zenginleşmiş veya takviye edilmiş halini kastediyorum.

Başlangıçta esasen Türkiye’den İngiltere’ye göçmen olarak gidip yerleşmiş olanları ilgi odağı yapmayı amaçlayan çalışma, bu ülkeye Kuzey Kıbrıs’tan göçetmiş Türkler’in de Türkiye’den gelenlerle yakın ve yoğun bir ilişki içinde olmasından dolayı kaçınılmaz biçimde daha geniş bir zemine yayıldı. Buna bağlı olarak çalışmanın üzerinde yoğunlaştığı insan topluluğunu, Türkiye’den İngiltere’ye (daha doğrusu Londra’ya) göç etmiş vatandaşlarımızla Kıbrıslı soydaşlarımız oluşturdu. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, Türkiye’den göç etmiş olanlar arasında son 10-15 yıl içerisinde yaşanan yoğun siyasal iltica dalgasına bağlı olarak Kürt kökenli vatandaşlarımızın sayıca hissedilir biçimde artmış olmasıdır. Sonuç olarak üzerinde çalışma yürüttüğümüz topluluğun temel olarak üç alt-gruptan oluştuğu söylenebilir. Bunları Türkiye Türkleri, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Kürtleri olarak isimlendirebiliriz.

Söz konusu üç alt gruptan her biri, kendisini diğer ikisinden ayırt etmeyi mümkün kılacak bir söylem ve pratikle ortaya çıkmakta, içinde yaşadıkları Londra toplumunun geri kalan kesimleriyle karşılaştırıldıklarında ise birbirleriyle görece daha yoğun ve yakın bir ilişki sergilemektedirler. Bu üç grubu aralarındaki farklılıkları gözetmek kaydıyla birlikte ele alıp değerlendirmeyi mümkün kılan en önemli etmen, onlar içerisinde yer alan insanların hemen hepsi tarafından birinci dil, yani etkin konuşma dili olarak Türkçe’nin kullanılmakta oluşudur. Ana dili Kürtçe olan Kürtlerin de, ülke dili İngilizce’ye oldukça hakim olan Kıbrıslıların da büyük çoğunluğu, günlük yaşam pratiği içerisinde Türkçe konuşmaktadırlar. Yani her üç grup açısından da “yaşam dili” halihazırda Türkçe’dir. Kürtçe öğrenme ve öğretme konusunda yoğun bir faaliyet, topluluğun Kürt çevrelerinde özellikle etnopolitik bir

duyarlılıkla hareket eden bazı öncü demek ve kuruluşlar bünyesinde sürdürülmektedir. Ancak bu çevrelerde dahi henüz Türkçe'yi iletişim süreçlerinde tamamen devre dışı bırakacak bir uygulamaya gidilmediği tespit edilmektedir. Söz gelimi, araştırmayı sürdürdüğümüz dönemde elimize geçen, kendisini “İngiltere’deki tek Kürt dergisi” olarak tanıtan ve “Kürt kimliğine sahip çıkarak yayın hayatını sürdürdüğü”nü ifade eden *Xwendevan*, ön sayfadaki bir yazı dışında Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmaktadır.

Bu yüzden söz konusu alt gruplardan oluşan topluluğu etnik ve coğrafi hassasiyetleri gözeterek en doğru biçimde “Türkçe-konuşan topluluk” şeklinde tanımlamanın uygun olacağı düşünülerek, bu isme daha önce bazı araştırmacılar tarafından işlerlik kazandırılmıştır.⁷ Bu çalışmada da yer yer spesifik olarak alt grupları belirtmenin ötesinde genel olarak topluluğun bütününden söz ederken bu ifade kullanılacaktır. Yalnızca Türkiyeli Türk ve Kürt göçmenlerden birlikte söz etmek, bunların her ikisini de kapsamına alan bilgiler vermek durumunda kaldığımda, “Türkiyeliler” demeyi tercih edeceğim. Ancak söz konusu topluluğun kendi içinde ve gündelik dilde bu üç alt gruptan “Kıbrıslılar”, “Türkler” ve “Kürtler” diye söz edilmektedir. Ben de çalışmanın akışı içerisinde bu alt gruplar arasındaki ilişkileri, farklılıkları, kutuplaşma, gerilim veya çatışmaları söz konusu ettiğimde kullanım kolaylığı itibarıyla bu isimlere işlerlik kazandıracağım.

Gerçekten de her üç alt grup arasında kültürel, etnik ve siyasal temelde gerilimlere dayalı “sınır çizgileri” mevcut olmakla birlikte İngiltere’de yaşamı sürdürme zorunluluğunun dayattığı, adeta “sim-biyotik”

7 Bkz. Aydın Mehmet Ali. *Turkish Speaking Communities & Education – No Delight*. Fatal Publications. London: 2001. Küçükcan, Londra’da faaliyet gösteren “Türk Eğitim Birliği”nin de 1990’ların başından itibaren Türkçe-konuşan topluluk tabirine işlerlik kazandırdığını belirtmektedir (Küçükcan, *Politics of*, ss. 179-180). *Olay* gazetesi de yakın zamanlardan itibaren “Türkçe Konuşan Toplumun Gazetesi” üstbaşlığıyla çıkmaya başlamıştır.

(birbirinden beslenen) bir ilişki de vardır. Her üç grup arasındaki sosyal-kültürel ve özellikle de ekonomik (ticari) ilişki ve dayanışma ağını sürekli kılan araç, belirtildiği üzere konuşma dili Türkçe’dir. Aşağıda her bir grubun ayırt edilebilir karakteristiklerini özetlerken söz konusu yakın ve yoğun ilişkilere ve buna karşın hâlâ mevcut olmaya devam eden gerilim noktalarına da değinilecektir. Söz konusu grupların deyiş yerindeyse “ne ayrılabilir ne de birleşebilir” durumları, sosyal bilim terminolojisine “etniklik içinde etniklik” (*ethnicity within ethnicity*) ifadesi ile tercüme edilebilir.

1.BÖLÜM

TÜRKİYE VE KIBRIS’TAN İNGİLTERE’YE GÖÇ AYIRT EDİCİ KARAKTERİSTİKLER

Diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında İngiltere’ye yerleşmiş Türkiye’li göçmen nüfusun bugün bazı yönleri tespit edilebilir. Bir kere İngiltere’de diğer ülkelerde mevcut olandan çok daha az sayıda (yaklaşık 250 bin) insan bulunmakta, ancak bunların büyük kısmı yalnızca bir şehirde, başkent Londra’da yaşamaktadır.⁸ Bu ise sözkonusu göçmen topluluğun sayıca az olmasına rağmen, İngiltere başkentinde göz ardı edilemez bir toplumsal ve ekonomik etkinlik sergilemesi sonucunu doğurmaktadır. Üstelik bu nüfusun Londra içerisinde de kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunlaşmış olması, Türk varlığının daha da çarpıcı biçimde fark edilir ve hissedilir olmasını sağlar. Öyleki Londra’nın bu bölgesinden rahatlıkla Türkçe konuşanların semti olarak söz etmek mümkündür.

Bu topluluğun en önemli farklılığı, diğer ülkelerde görülmeyen bir demografik etmen olarak Kıbrıslı Türkler’in varlığıdır. İzleyen bölümde ayrıntılı bir şekilde

⁸ İngiltere’deki Türk ve Türkiyeli nüfus üzerine net bir tespit yapmak mümkün olmasa da tahminler 250 bin sayısında bulunmakta, bunun 120 bin kadınının Kıbrıslı Türk, 80 bin kadınının Türk valandası ve 50-60 bin kadınının da ilticacı statüsüyle gelenler olduğu önerilmektedir (Yılmaz, “Londra’daki Türkiye”, ss. 147-151). Araştırmayı sürdürdüğümüz dönemde Enfield Belediye Başkanı, şimdi ise belediye meclis üyesi olan Türk kökenli Yasemin Brett, Londra yerelinde yakın zamanlarda yayım hayatına başlamış olan *Aurupa* gazetesindeki yazısında Londra’daki Türk nüfusu 250.000 olarak belirtmektedir (*Aurupa*, 21 Şubat 2002). Genel nüfus toplamının daha az olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bu konuda kesin ya da kesine yakın rakamların verilemediği bizzat Londra’daki Türkiye Büyükelçiliği’nden bir yetkili tarafından da ifade edilmiştir. Ancak Londra Başkonsolosluğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ataşesi tarafından hazırlanmış olan bir raporda, Türkiye’den göç etmiş olan nüfusun 80.000 civarında olduğu kaydedilmektedir.

değerlendirileceği üzere, İngiltere'ye (ağırlıklı olarak Londra'ya) ilk gelen ve bugün eskiye göre daha düşük oranda olmakla birlikte hâlâ Türkçe-konuşan topluluğun çoğunluğunu oluşturanlar, Kıbrıslı Türkler'dir. Bu ülkede Türkiyeli göçmenler gerek yerleşme örüntüleri, gerek geçim biçimleri, gerekse kültürel tercih ve eğilimleri itibarıyla Kıbrıslı Türkler'in izinde yürümüşler, onlarla yer yer gerilimli, ama işbirliği ve dayanışmanın daha çok öne çıktığı bir etkileşim içinde olmuşlardır. Dolayısıyla diğer Avrupa ülkelerinde rastlanmayan bir şekilde, İngiltere'deki göçmenlerimizin yaşamının seyrine gerek ekonomik gerekse sosyokültürel yönlerden Kıbrıslı Türkler'in belirleyici etkide bulunduğu söylenebilir. Gerçi bu etki bugün Londra'da Türkiye'den gelenlerin sayısının artması ile birlikte eskisi kadar güçlü olmaktan çıkmış, hatta etki gücü giderek ters yönde, yani Türkiye'den gelenlerin Kıbrıslılar'ı etkilemesi şeklinde kendisini göstermeye başlamıştır. Ancak yine de Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde "Kıbrıslı" ögesinin ihmal edilemeyecek bir değişken olarak varlığını sürdürdüğü kaydedilmelidir.

Öte yandan Türkiye'den İngiltere'ye göç etmiş nüfus, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu şekilde büyük işgücü talebini karşılamak üzere ortaya çıkan bir işçi göçünden vücut bulmamıştır. Zaten biraz da bu nedenle nüfus çok fazla değildir. İzleyen bölümde değinileceği üzere, İngiltere'den Türkiye'ye yalnızca 1970'lerin başına tarihlenen kısa süreli ve sınırlı miktarda bir yabancı işçi talebi söz konusu olmuştur. Onun dışında Türkiye'den İngiltere'ye göç, dil öğrenme veya eğitim görme gerekçeleriyle ülkeye giriş yapıp, kalıcı olmanın yollarını aramak veya daha yakın zamanlarda görüldüğü üzere Türkiye'de siyasi baskı gördüğü iddiasıyla iltica talebinde bulunmak şeklinde, bazı yasal ve hukuki boşlukları zorlayarak gerçekleş-

miştir. Bu süreçte uygunsuz ve yasadışı pek çok kanala işlerlik kazandırıldığını da belirtmek gerekir.

Bir başka ayırt edici karakteristik, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun geçimlerini yakın zamanlara kadar Londra’da Türkçe-konuşan toplulukla özdeşleştirilmiş olan tek bir iş kolunda çalışarak sağlamış olmalarıdır. Bu, tekstil sektörüdür (bkz. Bölüm 4). İngiltere’deki göçmenlerimizi diğer Avrupa ülkelerinde yaşayanlardan farklılaştıran bir diğer nokta da budur. Hemen hemen tamamı aynı topluluğun insanlarından oluşan bir çalışma ortamında bulunmanın sonucu olarak, yaşamın sürdürüldüğü İngiliz toplumunun geri kalan kesimleriyle her tür iletişim kopuk hale gelmiştir. Gün 24 saat işlikte, sokakta ve evde İngilizce’ye ihtiyaç duymadan, dolayısıyla dil öğrenmek için herhangi bir zorlama ile karşılaşmaksızın “Türkçe” yaşar olmuşlardır. Kendisi ilkokul mezunu olan ve otuz yıldan beri Londra’da yaşayan bir Türkiyeli göçmen, bu duruma en çarpıcı örneklerden birini oluşturur. Yıllarca tekstil sektöründe çalışan altmış küsur yaşındaki bu şahıs Londra’da orta katında kendisinin oturduğu binayı satın almış olup alt ve üst katlarında (bir tanesi İngiliz olan) kiracılara sahiptir. Ayrıca memleketi Niğde-Aksaray’da da pek çok mal-mülk almıştır. Yani, İngiltere’de geçen otuz yıl onu oldukça varlıklı hale getirmiş. Ama kendisinin İngilizce dağarcığı, yalnızca “yes” ve “no” ile “hello” ve “bye”dan ibaret kalmış!..

Yaşanılan toplumdan ve toplumun dilinden böyle sine kopukluk diğer Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan bir durum değildir. Bu konuda bir topluluk üyesinin şu görüşleri kayda değerdir: “Almanya’dakilerin çoğunluğu ağır sanayide ve Almanlar’la birlikte çalışıyor. Dolayısıyla Alman halkıyla gerek işlikte gerekse sokakta her gün içiçe olmak zorunda. Ayrıca tek bir şehirde de yığılmış nüfus söz konusu değil. İngiltere’de ise tek bir

şehirde, tek bir iş kolunda yığılma olunca toplumun geri kalan kesimleriyle etkin ve sürekli ilişki kurma imkanı olmadı. Evde de zaten aile-akraba ve arkadaşlardan oluşan bir ortamda yaşandığı için kendilerini çevreleyen toplumla sıkı ilişkiler kurulamadı.”

Ancak bu durumun, aşağıda aktarılabileceği üzere, fabrika işinin son bulması nedeniyle zorunlu olarak başka ve toplumun geri kalan kesimiyle etkileşim gerektiren alanlara açılmayla değişmeye başladığı da bir gerçektir. Ayrıca bu ülkede doğan veya eğitimlerini bu ülkede tamamlamakta olan genç kuşaklar açısından da böylesi “Türkçe’den ibaret” bir yaşam pek söz konusu olacak gibi görünmemektedir. Özellikle Kıbrıslı Türkler’in artık yetişkin çağını sürdüren üçüncü kuşakları, bu yönde düşünmeyi teşvik etmektedir.

İngiltere’yi özellikle son on yılda kendisini gösteren mülteci akını bağlamında farklı, bununla ilişkili olarak da diğer Avrupa ülkelerine göre daha çekici kılan noktalardan biri de bu ülkeye iltica etmiş olanlara sağlanan imkanların daha fazla olması, bu durumda olanlara kamusal alanda daha geniş bir serbestlik ve hareketlilik verilmesidir. Uzun yıllar Almanya’da mülteci olarak yaşadıkten sonra Londra’ya gelmiş olan ve artık yaşamını İngiltere’de sürdüren bir ilticacı, her iki ülkeyi bu bağlamda karşılaştırarak şu saptamaları yapmıştır: “Burada ilticacılar dükkan açıyor, iş yapıyor. Almanya’da bunları yapamazsın. Orada ilticacılar fabrikalarda kaçak olarak dahi çalışamaz. Oturduğun yerin 30 kilometre dışına dahi çıkamazsın. Orada ilticacılar Hitler’in kamplarında kalıyorlar. Dağ başlarında kalıyorlar. İşe giremezsin. Devlet yiyeceğini sağlar ve ayda 80 mark para verir. Ayrıca Almanya’da ne restoranlar ne de barlar burada olduğu gibi değil. Almanya’dan kuzenim geldi. Hamburg yakınlarında, babasının otuz yıl çalıştığı aynı fabrikada çalışıyor. Kendisi buraları [Londra’daki yaşantıyı] görünce inanmadı. Hayat

orada daha ciddi bir kontrol altında geçiyor. Ben bu-
raya geldiğim zaman çok rahatladım.”⁹

ALT GRUPLAR

A. “Kıbrıslılar”

Araştırmamızı sürdürdüğümüz Türkçe-konuşan topluluk içerisinde İngiltere’ye gelişleri en eski olan alt-grup, Kıbrıslı Türkler’dir. 1960 yılına kadar bir İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs’ta yaşayan Türk ve Rum topluluklarının İngiltere ile irtibatları bu yüzyılın ilk yarısına kadar uzanır. Kaynaklar Kıbrıslı Türkler’in İngiltere’ye göçlerinin 1920’lere kadar geriye izlenebildiğini kaydetmektedir.¹⁰ 1930’ların başında İngiltere’de 1000 kadar Kıbrıslı Türk bulunmaktaydı.¹¹ İkinci Dünya Savaşı, bir yandan Kıbrıs’tan göçün yavaşlamasına yol açmış gibi görünse de İngiltere’ye Kıbrıslıların gelmesi, yine savaşla bağlantılı olarak devam etmiştir. Görüşme yaptığımız kişiler, İkinci Dünya Savaşı’nda İngiliz ordusunda silah altına alınan Kıbrıslılar’dan yaralananların tedavi amacıyla İngiltere’ye getirildiklerini, ancak tedavileri tamamlandıktan sonra Kıbrıs’a dönmeyerek yaşamlarını bu ülkede sürdürdüklerini, böylece İngiltere’de bir Kıbrıslı topluluğun belirmeye başladığını kaydetmektedirler. Ancak bu noktada Kıbrıs Türkleri henüz Rum kökenli “hemşehri-leri”nden ayrışma noktasına gelmiş değildir ve Kıbrıs göçmenlerinin ezici çoğunluğunu Rumlar oluştururken Kıbrıslı Türklerin sayısı henüz yok denecek kadar azdır.¹²

9 İngiltere’de çalışma ve yaşama imkanlarının Almanya’ya göre çok daha iyi olduğu tespitini güçlendiren bir başka örnek için bkz. Küçükcan, *Politics of*, s. 82.

10 Mehmet Ali, *Turkish Speaking*, s. 6.

11 Küçükcan, *Politics of*, s. 60. Alıcık, kesin rakamı vererek 1931 yılında İngiltere’de 1075 Kıbrıslı Türk bulunduğunu kaydetmektedir (Alıcık, *İngiltere’de Yaşayan*, s. 23).

12 Küçükcan, *Politics of*, s. 60. Türk-Rum farkını sorunsallaştırmadan bir bütün olarak Kıbrıs’tan İngiltere’ye göçün aile, akrabalık ve hamilik çerçevesindeki kültürel dinamikleri üzerinde odaklanan, ancak araştırma verilerinin esas

Öte yandan Kıbrıs'tan İngiltere'ye göç edeceklerden, bir İngiliz'in garantörlüğünün istenmesi koşulu nedeniyle göç, 1954'te bu sınırlayıcı koşul kalkana dek hayli yavaş ilerlemiş, ondan sonra artmaya başlamıştır.¹³ 1958 yılına gelindiğinde ülkedeki Kıbrıslı Türk sayısı 8-10 bin arasında kaydedilmektedir.¹⁴

Kıbrıs Türkleri İngiltere'ye adım attıktan itibaren ağırlıklı olarak tekstil, buna ek olarak da yiyecek sektöründe istihdam imkanı bulmuşlar, ayrıca kuru temizleme, berberlik gibi alanlarda çalışmaya yönelmişlerdir. Onların en baştan sergiledikleri bu geçim örüntüsü, yakın zamanlara kadar Türkiye'den göç eden vatandaşlarımızca da izlenmiş ve sürdürülmüştür. Yeni gelenler kendileriyle aynı dili konuştıkları için yakın hissettikleri "Kıbrıslılar"ı kendilerine kılavuz almışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'de muazam bir erkek işgücü ihtiyacı bulunmaktaydı ve bu ihtiyaç büyük ölçüde sömürgelerden sağlandı. Buna bağlı olarak bir İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs'tan da çok sayıda göçmen pek çok endüstriyel iş kolundaki açığı kapatmak için İngiltere'ye geldi. Kıbrıs'tan gelenlerin büyük bir kısmının kalifiye tekstil işçileri olduğu kaydedilmektedir. Böylece o yıllarda Londra'daki endüstriyel etkinliğin yeniden canlanması mümkün olmuştur.¹⁵ Böylece o yıllardan itibaren başlayan ve zaman içerisinde Kıbrıslı Türkler'in daha fazla etkinlik sergilediği tekstil sektöründeki hareketlilik, etkinliğin Kıbrıslı-

olarak Kıbrıslı Rumların yaşam alanından beslendiği anlaşılan bir çalışına olarak bkz. Robin Oakley, "Family, Knship and Patronage: The Cypriot Migration to Britain", *Minority Families in Britain – Support and Stress* içinde (ed. V. S. Khan), Macmillan Press, London: 1979.

13 F.M. Bhatti, "Turkish Cypriots in London", *Muslims in Europe-Research Papers*, (ed.) J.S. Nielsen. No: 11, 1981, s.2.

14 Kaynaklar arasında rakam konusunda bir uyarısızlık dikkati çekmektedir. Alicik (*İngiltere'de Yaşayan*, s. 23) 1951'de 10.343 Kıbrıslı Türk olduğunu kaydederken, Bhatti ("Turkish Cypriots", s. 6) 1958 yılına gelindiğinde ülkede 8500 Kıbrıslı Türk olduğunu belirtmektedir.

15 Bkz. "I'm Turkish by descent, but British born and bred", *Evening Standard*, 11 Haziran 2001.

lar’dan Türkler’e ve Kürtler’e zincirleme geçişi ile yakın zamanlara (1990’ların ikinci yarısına) değin Türkçe-konuşan topluluğun denetiminde kalmıştır (ayrıntı için bkz “Geçim Biçimleri” bölümü).

Kıbrıslıların İngiltere’ye geldikleri ilk dönemlerde tekstil işine yoğun biçimde yönelimini Bhatti şu nedenlerle açıklamaktadır: Onların yerleştiği Londra’nın merkezi sayılabilecek bölgesinde başka bir endüstriyel iş kolu yoktu; ayrıca söz konusu iş kolunda ciddi bir istihdam açığı mevcuttu; yerli İngilizlere hiç çekici gelmeyen bu alana Kıbrıslıların girmesi, yönelmek istediklerinde önlerine ciddi bariyerler konulan diğer alanlara nazaran çok daha kolaydı; tekstil işini öğrenmek, gerek makinelerin kullanımı açısından, gerekse İngilizce bilmek ve iyi eğitilmiş olmak gibi koşullar gerektirmediklerinden dolayı da kolaydı; zaten Kıbrıs’tan gelen Türk göçmenlerin yüzde 80’e yakını kendi memleketlerinde de bu işle (terzilik, konfeksiyon işçiliği, vb.) uğraşmaktaydılar; üstelik bu iş kolunda uzun vadede fabrika sahipliği gibi hem bağımsızlık hem de prestij getirecek bir imkan da mevcuttu; son olarak, bu iş kolu kadınların çalış(tır)ması açısından da müsaitti, çünkü adeta bir “klan” gibi birbirlerini tanıyanlardan oluşan bu iş ortamında hem kadınların kendilerini güvende hissetmesi hem de kocalarının ve akrabalarının (özellikle “namus” konusunda hâlâ mevcut hassasiyetlerinden dolayı) içlerinin rahat olması mümkündü.¹⁶

Kıbrıslı Türkler’in İngiltere’ye göçü, Rumlarla birlikte 1960 ve 1961’de tepe noktasına ulaşır.¹⁷ Ancak burada Ada’nın İngiltere’den bağımsızlığını kazanmasının ve müteakiben Türk ve Rum halkları arasında ortaya

¹⁶ Bhatti, “Turkish Cypriots”, ss. 10-12.

¹⁷ Sarah Ladbury, “The Turkish Cypriots: Ethnic Relations in London and Cyprus”, *Between Two Cultures. Migrants and Minorities in Britain*, Basil Blackwell, Oxford: 1977. s. 312.

çıkan sürtüşme ve husumetlerin ne ölçüde etkili olduğu belirsizdir. Kaynaklar 1960 ve 1961 yıllarında yaklaşık 25 bin kişinin Kıbrıs'tan İngiltere'ye göçettiğini, buna karşılık iki topluluk arasında çatışmaların ve bölgesel ayrışmanın başladığı 1963 yılında ve sonrasında 1960-öncesi yıllara bakarak hissedilir bir artışın yaşanmadığını kaydetmektedirler.¹⁸ Bununla birlikte 1960-öncesinde İngiliz sömürge yönetimine bağlılıklarını sergilemiş ve İngiliz yanlısı bir tutum izlemiş olan Türkler'in Kıbrıs'ı terk ederek İngiltere'ye, kendilerine kolaylık da sağlanarak yerleştikleri de kaynaklarda kaydedilmektedir¹⁹ -ki bizim de görüşmelerimizden çıkan sonuçlar bu tespiti doğrulamaktadır.

Kıbrıslı Türkler'in 1960'lardaki kadar yoğun olmasa da bir ikinci göç dalgasını da 1974'te her iki halk arasında yaşanan etnik husumet, bunu izleyen Sampson darbesi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını takip eden süreçte gerçekleştirdikleri söylenebilir. 1970'lerin sonunda İngiltere'deki Kıbrıslı Türk sayısının 40 bine ulaştığı kaydedilmektedir.²⁰

Bu arada Kıbrıs'ta yayılan Türk-Rum düşmanlığının İngiltere'ye taşınmadığına da değinmek gerekir. Her iki topluluk, kültürel yönden (yeme-içme, sosyal ilişki, mizaç, vb.) ortak özelliklere sahip olup, ilk zamanlar Türklerin Rum marketlerinden alışveriş yapması, Rumlara ait tekstil fabrikalarının Türk işçiler çalıştırması adetten olmuştur. Türkler gibi Rumların da İngiltere'de en çok istihdam imkanı bulduğu alanların terzilik, gıda, toptancılık, kuaförlük, taksicilik olması, iki topluluk

18Oakley'den akt. Ladbury, "The Turkish Cypriots", s. 6. Sanyel de 1960-63 arasında hem Rumlar'ın hem de Türkler'in Kıbrıs'tan İngiltere'ye göçünde bir patlama yaşandığını belirtmekte, buna neden olarak da Kıbrıs'ta kurulan yeni rejimin ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğunu ileri sürmektedir (Sanyel, *The Silent Minority*, s:12).

19Sanyel, *The Silent Minority*, s:13; Mehmet Ali, *Turkish Speaking*, s.6.

20 Bhalti, "Turkish Cypriots, s. 3. Bir diğer kaynaktan ise 1981'de 70-75 bin civarında Kıbrıslı Türk'ün İngiltere'de yaşadığı aktarılmaktadır. (Sanyel, *The Silent Minority*, s:17)

arasındaki ortak paydanın ne kadar büyük olduğunun bir başka göstergesiydi.²¹

Kıbn’s’tan göç her yıl bir kaç bin kişinin katılımıyla bugüne kadar gelmiş ve artık bir doygunluk noktasına ulaşmış görünmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, kaba bir tahminle bugün Londra’da yaşamakta olan 200-250 bin civarındaki Türkçe-konuşan topluluğun 120 bin kadarını Kıbnslı Türkler’in oluşturduğu söylenmektedir.

Kıbnslı Türkler’in İngiltere’de gerek daha uzun bir zaman dilimine yayılan yerleşme süreleri, gerekse Kıbn’s’ın eski bir İngiliz sömürgesi olması itibarıyla İngiliz dili ve kültürü açısından daha donanımlı olmaları, bu ülkeye kültürel uyum açısından hayli yol katetmelerini sağlamış olup, onları aşağıda ele alacağımız Türkiyeli göçmenlere nazaran daha sorunsuz ve avantajlı bir noktaya getirmiştir. İngiltere’ye gelişleri ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar geriye giden Kıbrıslı Türkler’in bugün İngiltere’de doğmuş ve tamamen bu ülkede kültürlenmiş, eğitim ve toplumsallaşma süreçlerinden geçmiş ikinci, hatta üçüncü kuşakları ortaya çıkmıştır.²² Bu kuşaklar söz konusu etnik topluluğun İngiltere’de yukarı doğru sosyo-ekonomik hareketlilik içinde olduğunu düşündürecek bir mesleki dağılım ve yaşam tarzı sergilemektedirler. Tekrar etmek gerekirse, İngiltere’ye ilk gelenler ağırlıklı olarak tekstil sektöründe işçi olarak geçimlerini sürdürmüşlerdir. Bunun yanı sıra ilk kuşak Kıbrıslı Türkler’in, Rumlar’la birlikte bu iki sektörün dışında gıda, kunduracılık, fırıncılık, berberlik, kuru temizleyicilik, taksicilik gibi alanlarda çalıştıkları da kaydedilmektedir. Buna karşılık, onların çocukları ve torunları, İngiliz

21 Bhatti, "Turkish Cypriots", s. 8.

22Londra’da yaşayan Kıbrıslı Türkler’in ikinci kuşaklarının kültürel uyum ve uyarlama süreçlerini "yabancılaşma", "asimilasyon" ve "kimlik kaybı" olarak sorunsallaştıran araştırmalar için bkz. Sonyel, *The Silent Minority*; Alicik, *İngiltere’de Yaşayan*.

eğitim sistemi içerisinde yetişmiş olmaları ve İngilizce'yi daha etkin biçimde kullanabilmelerinin sonucu olarak hem maddi yönden daha ileri hem de prestij ve statü itibarıyla daha yüksek iş ve meslek alanlarına yönelme imkanı bulabilmişlerdir. Gerçekten de bugün Türkçe-konuşan topluluk içerisinde doktorluk, avukatlık, sigortacılık, bankacılık, muhasebecilik gibi profesyonel çalışma alanlarında ve bunun yanı sıra da özel girişimcilikte Kıbrıslı Türkler'in ağırlığı belirgin biçimde fark edilmektedir. Bir kaynak kişi, İngiliz bankalarında çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün çalıştığını, bunlar arasında müdür pozisyonundakilerin de azımsanmayacak sayıda olduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan Kıbrıs Türkleri'nin, Türkçe-konuşan topluluk içerisinde topluluğun diğer alt-gruplarıyla karşılaştırıldığında görece daha yüksek bir sosyo-ekonomik düzeye sahip ve yaşam tarzı itibarıyla da daha kentsoylu ("burjuva") bir kültürün taşıyıcısı oldukları söylenebilir.

Buna bağlı olarak Kıbrıslı Türkler'in Türkiye'den gelen göçmenlere karşı genel bir küçümseyici tutum içerisinde oldukları şeklinde bir kanı da topluluk içerisinde yaygınlık kazanmış gibi görünmektedir. İngiltere'ye gelişleri çok daha eskiye dayandığı için, hem İngilizce'ye daha hakim hem de İngiliz kültürü ve görgüsüne daha fazla aşina olmaları nedeniyle Kıbrıslı Türkler genelde İngiliz toplumu içerisinde daha itibarlı bir yere sahiptir. Üstelik aynı zamanda varlıklıdır. Yakın zamanlara kadar evler, işyerleri, dükkanlar, kafe, vb. yerler Kıbrıslılar'da bulunmaktaydı. Bu nedenle Türkiye'den gelenler bir bakıma Kıbrıslılar'a bağımlı oldular ve onların izinde, dolayısıyla da gerisinde kaldılar. Bugün Türkiye'den gelenlerin gerek ekonomik, gerekse kültürel bakımdan hayli yol katetmiş olmasına karşın bu görüntünün halen de geçerli olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, değiş yerin-

deyse Londra’nın “Beyaz Türkler”ini Kıbrıslılar’ın temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan “Kıbrıslılar”ın hem ekonomik getirisi hem de toplumsal statüsü yüksek olan ve yukarıda sıralanan mesleklerde etkinlik içinde olmaları, bugün Türkçe-konuşan topluluk içerisinde ilginç bir “simbiyotik” ilişkinin gelişmesine yol açmıştır. Çünkü bu ülkeye “Kıbrıslılar”dan aşağı-yukarı yirmi yıl sonra gelmeye başlamış Türkiyeli göçmenlerin özellikle dil ve kültür bakımından İngiliz ortamlarına girememeleri nedeniyle pek çok sorunlarının çözümünde, aralarında bir dil ve kültür kopukluğunun olmadığı “Kıbrıslılar” adeta kurtarıcı olmuşlardır. Dolayısıyla bugün doktor, muhasebeci, avukat veya sigorta şirketi sahibi Kıbrıslı bir Türk’ün “müşteri” çevresini esasen ya da ağırlıklı olarak Türkiye’den göç etmiş olan vatandaşlarımız teşkil etmektedirler. Bu konuya ileride geçim biçimleri konusu ele alınırken daha ayrıntılı olarak tekrar dönelecektir.

B. “Türkler”

Türkiye’den İngiltere’ye göçün kayda değer önem kazanması 1970’lerin başında olmuştur. İngiltere hiçbir zaman Türkiye’de 1950’lerden itibaren başlayan ve bugüne değin sosyoekonomik gündemin en önde gelen konularından biri olan yurtdışına göç açısından birincil önem taşıyan bir ülke olmamıştır. Türkiye coğrafyasından İngiltere’ye rağbet, birazdan üzerinde duracağımız sınırlı işçi göçünün dışında, daha ziyade öğrenim görmek ve(ya) dil öğrenmek amaç ve iste-

ğinden kaynaklanmıştır. Bunda İngilizce'nin hem Türk eğitim sisteminde birinci derecede öğretimi benimseyen hem de toplum içerisinde en fazla öğrenilen yabancı dil olmasının önemli bir rolü vardır. Bu çerçevede 1970'lerden itibaren İngiltere'de görünürlük kazanan Türkiyeli nüfusun önemli bir kesimini genç, şehirli, iyi eğitim almış, yüksek sosyo-ekonomik tabakalara mensup bir nüfus oluşturur. Bunların bir kısmı daha sonra Türkiye'ye dönerken, yıllar içerisinde giderek sayıları artan diğer bir kesimi, "bir yolunu bulup" veya "ne yapıp edip" İngiltere'de kalmayı tercih etmişlerdir. "Bir yolunu bulmak" İngiliz vatandaşı biri ile (ama gerçek, ama sahte) bir evlilik yapıp, önce oturma izni, bir süre sonra da İngiliz pasaportu almak anlamına gelirken, "ne yapıp edip" İngiltere'de kalmak ise oturma izni ya da vizesi dolduktan sonra da kaçak biçimde İngiltere'de bulunmayı olabildiğince uzatmak anlamına gelir. Ancak son on yıl içerisinde bu ülkede "ne yapıp edip" kalmayı düşünenler açısından en geçerli seçenek (yine, "ama gerçek, ama sahte") iltica yolunu denemek olmuştur.²³ Bu konulara izleyen alt-bölümde ("Geliş ve Kalış: Yeni Yönelimler") daha özel bir çerçevede tekrar dönülecektir.

Ancak İngiltere'ye Türkiye'den göçün hissedilir bir akış kazanması, genel olarak Kıbrıs Türkleri'nin etkin oldukları tekstil ve yiyecek sektöründeki istihdam açığını karşılamak amacıyla, yani yine işçi statüsünde girişlerle ve kırsal kesim ağırlıklı olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemin havasını, yani Türkiye'den ilk gelenlerin özelliklerini, geliş nedenlerini ve şekillerini iyi bilen bir Kıbrıslı kaynak kişi –ki Türkiye'den işçileri ilk getirenin bir arkadaşı ile beraber kendisi olduğunu iddia etmektedir. 1968'-den itibaren Niğde-Aksaray,

23 Yeni Türkçe'ye sığınmacı olarak çevrilen İngilizce *refugee* sözcüğünü Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesindeki yaygın eğilime itibar ederek, biz de "iltica"/"illicacı" şeklinde bu meline kullanmayı tercih ettik.

İzmir ve Gümüşhane-Kelkit’den “konfeksiyon işi”nde çalışmak üzere, yani işçi olarak Türkler’in getirildiğini belirtmiştir. Bu iki şahsın (15-20 sterlin komisyon karşılığında) aracı olmalarıyla elbise dikim atölyelerinde çalışmak üzere sözü edilen üç yöreden insanlar “permili” (çalışma izinli) olarak İngiltere’ye gelmişlerdir. Önce 50 kişilik bir “parti” gelmiş, bunu aynı sayıda iki grubun daha gelmesi izlemiştir. Bunlar Türkiye’den İngiltere’ye topluca çalışmaya gelen ilk gruplardır. Daha sonra yoğun biçimde gruplar halinde aynı yörelerden işçi göçü, söz konusu sektördeki istihdam açığı kapanana kadar devam etmiştir.

Permi ile geliş ilişkisi olarak, konuyu iyi bilen bazı kişilerin aktardıklarından çıkan bilgi şudur: İngiltere’den bir işyeri ya da işveren özel olarak yaptığı işin uzmanı olduğunu belirttiği birini kendi işinde çalışması için Türkiye’den istekte bulunarak İngiliz makamları (Çalışma Bakanlığı) aracılığıyla çağırır; ilgili kişi de istek yapılan yerde çalışmak üzere bu ülkeye giriş yapar. Konuştuğumuz Aksaraylı bir göçmen, 1970’lerde bu yolla ilk giriş yapanların, daha sonra pek çok kişiyi aynı şekilde (“komisyon” da alarak) bu ülkeye getirdiklerini kaydetmiştir.

Bu şekilde tekstil sektörü, yok oluş sürecine girdiği 1990'lara kadar Türkiye’den göç etmek isteyen kırsal kökenli veya düşük sosyoekonomik düzeydeki göçmenlerin Londra’da yaşam sürmelerinde en fazla olanak sağlayan geçim biçimi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde girenler ise permili giriş imkanı artık olmadığı veya çok azaldığı için turist vizesi ile akrabalarını ziyaret amacı (bahanesi) ile bu ülkeye girmişler ve sürekli kalma çabası içinde evlilik arayışlarına yönelmişlerdir.

Giyecek ve yiyecek sektöründe istihdam amacıyla permili olarak İngiltere’ye girişin 1968’den itibaren

sözkonusu olduğu ve 1972'den itibaren bu yolun kapandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda bilgi veren ve 1973'ten beri Londra'da yaşayan 60-65 yaşlarında bir Türk, restoranlarda çalışarak Londra'da yaşamaya başlamış olmakla birlikte, kendisi gelmeden hemen önce permi ile giriş hakkının kaldırıldığını, turist vizesi ile giriş yaptığını ve İngiliz vatandaşı bir Kıbrıslı Türk bayan ile evlenerek bu ülkede kalma hakkını elde ettiğini ifade etmiştir.

Ancak işçi olarak permi ile İngiltere'ye giriş yapma olanağının resmi olarak devam ettiğini belirtmekte yarar vardır. Biten, yalnızca söz konusu sektörlerde işçi açığı kapandıktan sonra işverenlerin daha fazla talebi olmadığından yoğun permili girişin yok denecek kadar azalmış olmasıdır.

Beklenebileceği gibi bu şekilde Türkiye'nin belli yörelerinden başlayan göç daha sonraki dönemlerde ilk gelenlerin yakınlarını, arkadaşlarını ve hem-şehrilerini de getirmeleri ile birlikte bu yörelerin insanların sayıca artışına yol açmış olup, bugün Londra ağırlıklı olarak İngiltere'de yaşayan Türklerin çoğunluğunu bu yörelerden ve çevresinden gelen insanlar oluşturmaktadır. Özellikle Gümüşhane- Kelkit ve Niğde-Aksaray çevrelerinden bir yoğunlaşma olduğu, derinlemesine bir incelemeye gerek duyulmaksızın tespit edilebilecek bir gerçektir.

Görüştüğümüz kaynak kişilerden birçoğu bugün her iki bölgedeki bazı yerleşmelerde bulunan nüfusun Londra'da yaşayanlardan daha az olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Niğde-Aksaray'lı bir göçmen, "Bizim oralarda 7-8 köyde erkek kalmadı; hepsi Londra'ya geldiler" demektedir. Bu bakımdan en ilginç örneklerden biri de Kelkit'in Pekün köyüdür. Pekün İngiltere'ye öylesine kapsamlı (4 bin kadar) bir göç vermiştir ki, yaklaşık üç yıldır faaliyet gösteren "Pekünlüler Türk Kültür ve Eğitim Birliği"nin (*Londra-Olay*, 7 Aralık

2001) yanısıra, Londra mahalli futbol liginde mücadele eden bir takım (*Pekün Spor*) dahi kurulmuştur. Buna mukabil köyde yalnızca iki yaşlı ailenin kaldığı, onlar da öldüğünde köyde yerleşik kimsenin kalmayacağı ihtimali görüştüğümüz Pekünlüler tarafından belirtilmiştir. Yani yakın gelecekte, uzun mazisi olan bir köy, kültürel ve toplumsal varlığını tamamiyle yitirirken, adı Londra’daki bir futbol takımında yadigar kalacak gibi görünmektedir!..

Bu şekilde ilk gelen Türkiyeli işçi göçmenler o dönemde daha çok Kıbrıslı Rumlar tarafından işletilen elbise dikim atelyelerinde, yaygın-popüler deyişle “fabrikalar”da çalışmaya başladılar. Bu göçün hemen ardından ve yine aynı yörelerden ağırlığını alan bir göç dalgası da Londra’da yiyecek sektöründe ortaya çıkan bir gelişmeye bağlı olarak kendisini göstermiştir. Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk arasında ismi adeta “efsaneleşmiş” olan Kıbrıslı Ali Usta’nın (Salih Ali) Amerikan kökenli *Wimpy fastfood* şirketinin işletme haklarını almasıyla ortaya çıkmış olan bu gelişme, bugün bazıları tarafından Türkiye’den ilk işçi göçünün başlangıcı olarak da zikredilmektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, söz konusu dönemi yaşamış, hatta gelişmelerde etkin rolü olmuş kaynak kişiler, yoğun göçün tekstil sektörüne yönelik gerçekleştiğini belirtmişlerdir. İstihdam kapasitesi açısından düşünüldüğünde de yiyecek sektörünün çok büyük miktarda işçi akışına yol açabileceğini düşünmek gerçekçi görünmemektedir. Kendisi Londra’da bulaşıkçılık yaparak çalışmaya başlamış olan Ali Usta (Salih Ali) okuma yazması dahi olmayan bir insanken, zamanla kayın-pederinin (Hacı Sıtkı Efendi) maddi destek ve yardımlarıyla *Wimpy* ile anlaşılmış ve kısa sürede 100-150 tane *Wimpy*’nin sahibi olmuştur. 1970’lerin başında Ali Usta’nın da Türkiye’den permili olarak işçi getirtip resto-

ranlarında çalıştırdığı kaydedilmektedir. Bu konuda görüşlerini açıklayan bir Kıbrıslı, 1970'lerde İngiltere'de kalifiye-olmayan işçi açığı bulunduğunu, İngilizler'in bu işlerde çalıştırılmadığını, bu nedenle de yurt dışından ucuz işçi getirme yolunu bulanların etkinlik sergilediğini ve Ali Usta'nın da bunlardan biri olduğunu belirtmektedir. Onun iddiasına göre, Ali Usta bu şekilde Türkiye'den getirttiği insanlardan topladığı paralarla zenginleşmiş ve bu paralarla *Wimpy* işine girmiştir.

Bu arada bir noktaya açıklık getirmekte de yarar vardır: İngiltere'de kebab, daha doğrusu "kebab kültürü" denince akla Türkiye'den göç etmiş Türk ve Kürt kökenli insanların gelmesi söz konusu ise de, esasen İngiltere'de Türk kökenli restoran ve kebabçılık işini de Kıbrıslı Türkler'in başlattığı anlaşılmaktadır.²⁴ 1950'lerin sonunda Londra'ya gelmiş ve Kıbrıs-Türk topluluğu içerisinde önde gelen bir şahsiyet, o tarihlerde Londra'nın değişik yerlerinde Kıbrıs Türkleri tarafından işletilen 5-6 restoran hatırladığını ve ilk döner kebab salonunun da Kıbrıslılar tarafından işletildiğini belirtmiştir.²⁵ Ayrıca Türkiye'den getirilen mamuller satan ilk yiyecek toptancısının da *Liverpool Street*'de yine bir Kıbrıslı Türk tarafından açıldığı da ifade edilmektedir.

1976-77'lerde ise kendisi için çalışan işçilerin sendikal örgütlenme sürecinin bir sonucu olarak gerek çalışma koşulları gerekse ücretler konusunda belli taleplerle ortaya çıkarak greve gitmeye kadar varan eylemleri ile Ali Usta'nın işlerinin bozulduğu ve iflasa sürüklendiği görüşme yapılan kişiler tarafından belirtilmiştir. Bu noktada Türkiye'de 1970'lerin ikinci yarısından itibaren özellikle gençlik arasında yaygınlık

²⁴ Bunu doğrulayan bir kaynak olarak bkz. Bhatti, "Turkish Cypriots" s. 4.

²⁵ Aynı doğrultuda bir kayıt için bkz. Bhatti, "Turkish Cypriots", s. 4.

kazanan sol siyasal-ideolojik hareketliliğin Londra’da bulunan Türkiyeli öğrenciler üzerinden etkisini gösterdiği ve Ali Usta’nın işlerinin bo-zulmasında bu süreçten onun restoranlarında çalışan Türkiyeli işçilerin de etkilenmesinin büyük payı olduğu görüşü de pek çok kişi tarafından vurgulanmaktadır. Bu gelişmelerin sonucu olarak Ali Usta’nın bir müddet ortadan kaybolduktan –ki bu kayboluşun nedenleri ve bu süreçte ne yaptığına ilişkin de bir takım rivayetler söz konusudur–sonra tekrar ortaya çıkarak *Angus Steak House* ve türevi restoranları açtığı kaydedilmektedir.

Diğer kaynaklarda da kaydedildiği üzere²⁶ Türkiye’den Londra’ya ilk gelenlerin hepsi erkek olup, ancak yıllar sonra eşlerini ve çocuklarını getirebilmişlerdir. Erkeklerin eşlerini ve çocuklarını geride bırakarak yalnız başına geliş esasen göç edilen yeni yaşam ortamının belirsizlikleri ve buna bağlı güven sorunu ile açıklanmaktadır.²⁷ Bu süreçte hem Türkiye’de kalan kadınlar hem de Londra’ya yaşayan ve çalışan erkekler açısından hayli zor ve sıkıntılı günler yaşanmıştır.²⁸ Bu bakımdan görüşme yaptığımız bir kişinin aktardıkları hayli dramatiktir. Kendisi 1973’te permi hakkının kaldırılması nedeniyle bu ülkeye giriş yapan ve restoranlarda işçi olarak çalışarak yaşamaya başlayan bu şahıs, geldiği köyde bir kadınla imam nikahlı olarak evli imiş. Permi hakkı olmadığından Londra’da kalabilmek için bir İngiliz vatandaşı olan, kendisinden çok yaşlı bir Kıbrıslı Türk kadın ile evlilik yapmış. Köydeki karısı evlendiklerinde 14 yaşındaymış ve Londra’daki kocasını 18 yıl sabırla Türkiye’de köyünde beklemiş. Ne zamanki Kıbrıslı kadın iyice yaşlanıp kocasından kendi rızasıyla boşanmış (adamin anlattığına göre Kıb-

²⁶ Mehmet Ali, *Turkish Speaking*, s.7.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Küçükcan, *Politics of*, ss. 71-74.

²⁸ Aynı durum İngiltere’ye ilk gelmeye başladıkları dönemde Kıbrıslı Türkler açısından da söz konusuydu (bkz. Bhatti, “Turkish Cypriots”, ss. 3-4.)

nslı eşi kendisine, “*Ben artık çok yaşlandım; sense gençsin ve bana bakacak durumun da yok. İyisi mi gel ayrılalım, sen de çok geç olmadan kendine yeni bir yol çiz*” demiş) işte o zaman aradan 18 yıl geçtikten sonra 1990’ların başında köydeki diğer eş, artık bir İngiliz vatandaşı olan kocasının yanına gelmiş ve nihayet “resmen” onun karısı olabilmiş.

Bu şekilde 1960’ların sonundan itibaren permili girişle birlikte Türkiye kırsalından Londra ağırlıklı olmak üzere İngiltere’ye kısmi olarak başlayan göç zaman içerisinde aynı yörelerden yoğunluğunu alan, ama ülkenin diğer bölgelerini de (Karadeniz ve Orta Anadolu ağırlıklı olarak) içine alıp genişleyen bir ivme kazanmıştır. Türkiye’den göçün hızlanması 1980-sonrası süreçte yaşanan siyasi-askeri ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu gibi görünmektedir. Bir yandan 12 Eylül askeri müdahalesinin yol açtığı siyasal belirsizlik ortamında birçok siyasi ve ideolojik kimlik sahibi çevrelerin iltica yolu ile girişleri yaşanırken,²⁹ 1980’lerin ortasından itibaren ülkede uygulamaya konulan yeni ekonomik ve idari uygulamalar doğrultusunda yurt dışına çıkışların kolaylaşması daha fazla insanın ülke dışında gelecek arayışına girmesine neden olmuş ve bu bakımdan İngiltere (özellikle de dil nedeniyle) en başta tercih edilen ülkelerden biri olmuştur. Kaynaklar 1970’lerin ikinci yarısında İngiltere’de (Londra’da) çalışarak yaşamını sürdüren Türkiyeli nüfusu 4.000 civarında kaydetmektedir.³⁰ Belirtildiği üzere, bugün bu sayının en az 40 bin civarında olduğu kaydedilmektedir. Bu sayıya 1990’lardan itibaren yoğunluk kazanan iltica sürecinde Londra’ya gelen Kürt-kökenli vatandaşlarımız dahil değildir. Onlar üzerine izleyen altbölümde ayrıntılı bir değerlendirme yer almaktadır.

²⁹ Mehmet Ali, *Turkish Speaking*, s. 7.

³⁰ Ladbury, “The Turkish Cypriots”, s. 322.

Bugün özellikle tekstil atelyelerinin kapanmasından sonra daha çok yiyecek endüstrisi (kebabçılık, lokantacılık gibi) etrafında yoğunlaşan ama yine de sınırlılık arz eden istihdam imkanları karşısında bu topluluğun önemli bir kesimi işsiz, gizli işsiz veya geçici işçi konumunda olup, büyük ölçüde hükûmet yardımlarından yararlanarak geçimini sürdürmektedir.³¹ Yine de “fabrikalar”ın kapanmasından sonra daha önce Türkiye’de sürdürdükleri işleri (elektrikçilik, inşaatçılık, vb.) yapmaya başlamış olanlar da bulunmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler, Türkçe-konuşan topluluğun tüm alt-gruplarını kapsamına alacak şekilde geçim biçimlerini değerlendirdiğimiz 4. bölümde yer almaktadır.

Türkiye’den İngiltere’ye göç etmiş Türkler ile 1990’lardan itibaren yoğun bir iltica hareketi ile diğer pek çok Avrupa ülkesi gibi İngiltere’ye de giriş yapan Kürt kökenli vatandaşlarımızın ayrıştıkları noktaları tespit etmek oldukça güçtür. Özellikle yerleşme örüntüsü, yaşam tarzı ve geçim biçimi açısından geçişlilikler, kesişmeler ve paylaşımlar hayli çoktur. Bu nedenle izleyen bölümde ele alınacak olan bu alt-grup için de yukarıda belirtilen pek çok nokta geçerlidir. Öte yandan, daha önceleri mevcut olan etnik ve ideolojik temelde ortaya çıkmış ve siyasal bir zemine oturan kutuplaşmanın giderek azaldığı, günlük yaşam derdi içerisinde Türkiye’ye endeksli eski siyasal sorunların yerinde Londra’ya endeksli yeni ekonomik ve “psiko-kültürel” sorunların ağırlık kazandığı ve bunlarla başetme yolunda çabaların öne çıktığı fark edilmektedir. Ancak yine de sürecin henüz tamamlanmadığı ve bu bakımdan ulusal ve uluslararası siyasal gelişme-

31 Resmi kaynaklar Türkiye göçmenleri arasında işsizlik oranının en son tahminlere göre % 9’a ulaştığını not etmektedir (“İngiltere’deki Vatandaşlarımızı İlgilendiren Genel Konular” başlıklı, T.C. Londra Başkonsolosluğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ataşesi İzzet Giritlioğlu tarafından hazırlanmış Haziran 2001 tarihli rapor).

lere bağılı olarak “gel-git”lerin yaşanabileceğini de gözden uzak tutmamak gerekir. İleriki bölümlerde hem kutuplaşma ve gerilimlerin, hem de yakınlaşma ve paylaşımların Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluğun gündelik yaşamındaki tezahürleri örneklendirilerek değerlendirilecektir.

C. Kürtler

1990’ların başı, Türkiye coğrafyasından siyasal iltica talebiyle diğer Avrupa ülkeleri gibi İngiltere’nin gümrük kapılarına da yönelen insan akınına sahne oldu. Türkiye’de “Güneydoğu” ağırlıklı olarak süregelen silahlı çatışmaların yol açtığı kaotik ve güvensiz ortamda yerel halkın çatışma bölgesinden hem Türkiye içinde daha güvenilir bölgelere, hem de yurt dışına doğru göç etme eğiliminin bir parçasını oluşturduğu söylenebilecek bu akın, yaklaşık on yıl içerisinde ortalama bir tahminle 40 bin civarında insanın İngiltere’ye “ilticacı” pozisyonunda yerleşmesiyle sonuçlandı.³² Bu gelişmenin özellikle Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluğun kültürel-demog-rafik dokusunda önemli değişmeye yol açtığı söylenebilir. Böylece 20. yüzyılın ilk yarısında Londra’da “Kıbrıslılar”la başlayan, 1970’lerden itibaren Türkiye’den göç edenlerle zenginleşen ve karmaşıklaşan “Türkçe-konuşan” nüfusa, 1990’lardan başlayarak yine Türkiye’den, ama kendilerini etnik temelde Kürt olarak kimliklendiren insanlar katılmış ve bunların bir alt-grup olarak 1990’ların so-

32 Söz konusu göçün bilinçli olarak PKK tarafından ve 1989’dan başlayarak, kendisine dış dünyadan mali ve siyasi destek sağlamak amacıyla teşvik ve organize edildiğini, bu süreçte PKK’nın “yasal ve yasadışı yollarla binlerce Kürt’ü Londra’ya taşıdığı”na öne süren bir değerlendirme için bkz. Sedat Laçiner, ‘Açık Kapı Politikası’ndan Yabancı Dışmanlığı’na: İngiltere’de Irkçılık, Dış Göç ve Irk İlişkileri, ASAM Yayınları Ankara Çalışmaları Dizisi, Ankara: 2000, ss. 43-44. Laçiner “Kürt dalgası” olarak tanımladığı söz konusu süreçte, her yıl tahminen 2000-4000 civarında ailenin İngiltere’ye yerleştiğini, 1990’ların ortasına kadar yoğun biçimde devam eden bu göç sonucu resmi kaynaklara göre 25.000 Kürt kökenli Türkiye’linin İngiltere’ye giriş yaptığını, ancak gerçek sayının bunun çok ötesinde olduğunu da belirtmektedir (age, ss. 44-45).

nundan itibaren görünürlük kazanmaları söz konusu olmuştur.

Türkiye’den Güneydoğu’da yaşanan olayları gündeme getirip İngiltere’ye iltica talebinde bulunanların en çok Kahramanmaraş (Elbistan), Sivas, Kayseri (Pınarbaşı), Tunceli ve Bingöl civarlarından olduğu kaydedilmektedir. Görüştüğümüz Elbistanlı bir göçmen, Elbistan’ın köylerinde insan kalmadığını köylerin yüzde 80’inin Londra’da olduğunu ileri sürmüştür. Aynı kişi Londra’ya insan göçünde başı çeken köyleri de Yapalak, Kosağa, Soyca, Malap (Bakışköy), Ağcaşar, Zedeleş, Zillihan şeklinde sıralamıştır.

İltica talebinde bulunan söz konusu Kürt grupların mezhep itibarıyla da Alevi ağırlıklı olduğu hissedilmektedir. Çalışma sürecindeki gözlem ve izlenimlerimiz de bu yönde bir ihtimali kuvvetlendirmektedir. Örneğin Londra’da 1993’te faaliyetine başlamış olan, Alevi kimliğine/kültürüne vurgu yapan ve bu bakımdan halen en etkin konuma sahip görünen bir demek, Maraş-Elbistan kökenli göçmenlerin öncülüğünde, onların ağırlıklı maddi katkısıyla kurulmuştur.

Araştırmayı sürdürdüğümüz dönem (2001-sonu ve 2002-başı), söz konusu iltica akınının artık durulmaya yüz tutmasıyla ve bu insanların başlangıçta kendilerini yabancı hissettikleri yeni yaşam ortamına giderek uyarlanmalarıyla karakterize edilebilir. Daha doğrusu bir yandan yeni yaşam ortamının sorunlarıyla haşır-neşir olunurken (yani bir anlamda göçmenler geldikleri yeri artık çok geride ve uzakta bırakırken), öte yandan da göç edilen yabancı ortam giderek “yerlileştirilmekte”dir. 1990’ların ilk yarısında söz konusu ilticacı çevreler arasında oldukça yaygın olan Türkiye bağlantılı siyasal duyarlılıkların yerini, artık “geriye dönüşsüz” biçimde yeni yaşam alanları olduğu kesinleşen bu ülkede varolma sürecinde ekonomik, eğitimsel

ve psiko-kültürel temelde kendisini gösteren sorunlarla baş etme çabaları almıştır.

Bu durumun PKK liderinin yakalanmasının ardından söz konusu örgütün çözülme sürecine girmesi ve Kürt kökenli göçmen nüfus üzerindeki etkinliğinin kaybolmaya yüz tutması, özellikle maddi yönden taleplerinin eskiye oranla azalmasıyla bağlantılı olduğunu iddia edenler vardır. Her halükarda söz konusu olan durum, Londra'da yaşayan "Türkiye Kürtleri"nin artık geride bıraktıkları Türkiye yerine, içinde yaşamlarını sürdürdükleri İngiliz toplumuna yüzlerini dönmüş olmalarıdır. Yani önceleri mevcut ve Türkiye'den beslenen sol-ideolojik ve etno-politik iklimin yerini Londra'da kendisini gösteren yeni şartların sonucu olarak daha çok toplumsal ve kültürel nitelikli sorunların hakim olduğu bir yaşam ortamı almıştır. Değişim, kendisini söz konusu topluluğa öncülük/kılavuzluk eden demek ve kuruluşlarda da dışa vurmuştur. Esasen siyasi-ideo-lojik temellere dayalı olarak biçimlenmiş bu demeklerin de iltica sorunları gibi siyasal ağırlıklı bir çalışma yürütmekten çıkarak, daha ziyade bu nüfusun Londra toplumsal ortamına uyum sorunları üzerinde odaklaşarak, siyaset-odaklı bir çalışma stratejisinden, kültür-odaklı bir etkinliğe kaydıkları, bizzat bazı demeklerin başkanlarıyla yapılan görüşmelerden çıkarılmış bir sonuçtur.

Türkiye'ye endeksli bu siyasal duyarlılığın kınlanması, ilticacı olmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak Türkiye'yle yakın bağlantının kopması ile de ilişkili gibi görünmektedir. Çünkü iltica ettikten sonra beş yıl sürekli kalarak ancak oturma izni alınabilmekte, hatta bazı durumlarda hemen ilticacı statüsü de alınamayıp yıllarca beklenildiği için daha uzun bir süre Türkiye'ye gitmek mümkün olamamaktadır. Ayrıca bir yandan ilticacı olmanın maddi-ekonomik bakımdan yadsınmayacak getirileri, bununla bağlantılı olarak kendileri-

ne tahsis edilen belediye evlerinin yüzde 30-40 indirimli olarak alınabilmesi, göçmenlerin giderek bu ülkede kendilerini kalıcı olarak düşünmelerine ve Türkiye’yi deyiş yerindeyse “gözden çıkarmaları”na yol açmaktadır. Bundan daha da önemlisi çocuklarının bu ülkede eğitim almaya başlaması ve bu yeni dünyanın dinamikleri, imkanları ve sorunları doğrultusunda yaşam deneyimlerini edinmeleri, bu ülkeyi kendilerine daha yakın ve aşına görmelerine neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin de hızlı bir değişim sürecinden geçmesi, yani bıraktıkları Türkiye’nin yerinde yeller esmesi, bu insanlar açısından Türkiye’ye yabancılaşmayı daha da artırmaktadır. Tüm bunların sonucunda İngiltere’ye geliş nedenlerini oluşturan siyasal-temelli duyarlılıklar, artık yalnızca belli etkinliklerde ve anma toplantılarında sergilenen “ritüel dışavurumlar” olmaktan öteye gitmemektedir.

Bununla birlikte söz konusu topluluğun artık büyük ölçüde geride ve mazide bıraktıkları dünyayı, yaşamlarını sürdürdükleri bu yeni toplumsal ortamda bir dereceye kadar kendilerinin var ettiklerini de belirtmek gerekir. Bu anlamda Türkiye’nin geride bırakılmayıp Londra’da yaşandığı söylenebilir. Bugün “Kürtler”in en fazla yoğunlaştığı bölge olan Haringey’de dolaşan bir insan, Türkiye’de hatta Anadolu şehirlerinden birinin kalabalık caddelerinde dolaşmakta olduğu hissine de kapılabilir. Aslında bu, genelde Türkçe-konuşan topluluğun yoğun biçimde yerleşmiş olduğu pek çok alanda karşımıza çıkan bir durumdur. Öyle ki *Haringey*’de, *Newington Green*’de ve *Dalston*’da neredeyse Türkçe bilmemek, İngilizce bilmekten daha büyük bir handikap olarak ortaya çıkmakta gibidir. Bu konuya “Yerleşme Kalıpları” başlıklı 3. bölümde ayrıntılı olarak tekrar dönülecektir.

Türkçe-konuşan topluluk arasında yaygın bir kanı, ilticacı statüsüyle Londra'ya giriş yapan Kürt kökenli insanların, bu statünün sağladığı yasal ve hukuki imkanları kullanarak, yalnızca bir kaç yıl içerisinde inanılmaz maddi kazanç elde edip, diğerlerinin on yıllar boyunca elde edemediği bir gelir ve refah düzeyine ulaşmış olmalıdır. Bu durum topluluğun diğer alt-grupları (Kıbrıslılar ve Türkler) tarafından biraz imrenme, ama daha çok da kızgınlıkla değerlendirilmektedir. Çünkü bu alt-gruplar kendilerinin İngiltere'de yıllarca çalışıp da yapamadıkları birikimi bu ülkeye ilticacı olarak girenlerin bir kaç yıl içinde yapabildiklerini ileri sürmektedirler. Bu süreç gördüğümüz pek çok kişinin anlattıkları doğrultusunda şu şekilde özetlenebilir: İltica etmiş kişiye devlet bakmak mecburiyetindedir ve geçinme parası verir. İlticacı statüsündeki dört kişilik bir aile devletten haftada 150 sterlin alır. Oturduğu eve cüz'i bir kira (örneğin haftada 70 sterlin alınabilecek bir eve 7-8 sterlin sterlin) öder. Elektrik, gaz ve su giderleri de karşılanır. Öte yandan da (özellikle tekstil sektörünün etkin bir işlerlik içinde olduğu dönemde) kaçak olarak hem kendisi hem de kansı ve çocukları da çalışır. Bu durumda eve haftada 500-600 sterlin civarında para girer. Böylece ayda 2000 sterline yakın para artırılabilir. Bu şekilde kazandığı para ile bir-iki yılda zengin olup işyeri (daha çok market, *off-licence* ya da kebabçı dükkanı, bunların yanı sıra da *cafe-bar*) açan çok sayıda ilticacı bulunduğu söylenmektedir. Burada söz konusu imkanları kullanmaktan öte, istismar etme durumunun bulunduğu düşün­düren bazı iddialar da ortaya atılmaktadır; söz gelimi ilticacı talebiyle pek çok farklı belediyeye baş vurup hepsinden geçinme parası alanlar olduğu ileri sürülmektedir.

Söz konusu değerlendirmenin yalnızca ilticacılara karşı olanlarca, olumsuzlayıcı bir tutumla yapıldığı ve

bize aktarıldığı düşünülebilir. Ancak ilticacı pozisyonunda olup aynı gelişmeyi hissedilir bir rahatsızlıkla dile getiren insanlar da söz konusudur. Hatta böylesi bir konumda olan bir dernek yetkilisi, yaptığımız görüşmede, bu durumun büyük çoğunluğu işçi olarak çalışan topluluk bünyesinde sendikal örgütlenmeyi engelleyici yöndeki etkilerinden yakınmıştır. Çünkü ilticacı bir işçinin, kaçak çalışmasının yanı sıra, bir kaç yıl içerisinde zenginleşme imkanı bulması, çalışma koşullarının elverişsizliğinden hareketle işçileri mücadeleye çağırان sendikal girişimlerinin tutmasını da imkansızlaştırmaktadır.

GELİŞ VE KALIŞ: YENİ YÖNELİMLER

Yukarıda ayrıntılı olarak değinildiği üzere, Türkçe-konuşan topluluk içerisinde İngiltere’ye ilk gelenler Kıbrıslı Türkler’di. Kıbrıs’ın 1960’a kadar İngiliz yönetimi altında kalması, daha sonra da eski bir İngiliz sömürgesi olarak ayrıcalıklı bir yasal-hukuksal prosedüre sahip olması, Rumlar gibi Türkler’in de Kıbrıs’tan İngiltere’ye giriş yaparak yerleşmeleri hususunda, en azından göçün sık ve yoğun olduğu eski zamanlarda büyük sıkıntılar yaşamamalarını sağlamıştır.

Türkiye’den İngiltere’ye göçmen hareketliliği ise 1960’ların sonunda ve belli bir iş kolundaki istihdam açığını karşılamak üzere, yani çalışma iznili (permili) olarak girişlerle başlamıştır. Bu şekilde giriş yapmış olanlar beş yıl sürekli olarak İngiltere’de çalıştıkları taktirde vatandaşlık hakkını elde edebilmekteydiler.

Ancak yoğun biçimde yalnızca bir kaç yıl sürmüş olan bu kısa süreli uygulamanın ardından, Türkiye’den İngiltere’ye daha çok turist pasaportuyla yakınlarını

ziyaret veya öğrenci vizesiyle dil eğitimi veya yüksek öğrenim görmek amacıyla giriş yapılabilmektedir. Daha önce permili olarak girmiş olan işçilerin akrabaları, arkadaş ve tanıdıkları veya hem-şehrileri turist vizesiyle gelmişler ve kalma imkanlarını aramışlardır.³³ Bunlar ya kaçak olarak uzun süre kalma riskini göze aldılar ya da bir İngiliz ile evlilik yaparak kalıcı olma ve vatandaşlığa hak kazanma çabasında oldular. Bu şekilde işçi olarak gelenlerin yoğunlaştığı bölgelerden yeni gelenlerin nüfusunda birikimli bir artışın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin büyük kentlerinden öğrenci pozisyonunda gelen genç nüfusun da yine evlilik yaparak İngiltere'de kalıcı olma çabası içerisine girdikleri tespit edilmektedir. Burada yakın zamanlara kadar büyük çoğunlukla erkeklerin bu yolu denedikleri ve İngiliz vatandaşı olan kadınlarla evlilik kurdukları gözlenmektedir. İngiltere'de bir İngiliz vatandaşı ile yasal olarak bir yıl evli kalan biri sürekli oturma izni alma hakkını elde etmektedir. Bunu aldıktan üç yıl sonra da İngiliz vatandaşlığı için başvurma ve pasaport alma hakkı bulunmaktadır. Pasaport verilme sürecinde ilgili kişinin ülkedeki durumunun değerlendirilmesi söz konusudur; vergi borcu olup olmadığına, daha önce suç işleyip işlemediğine bakılmaktadır.

Süreç içerisinde yavaş yavaş bir sektör oluşturacak ölçekte anlaşmalı (sahte) evlilikler başlamış ve para karşılığı, profesyonelce bu işi yapanlar ortaya çıkmıştır. Ancak resmi makamların bu konuda gerekli önlemleri almaya başladıkları ve mevcut yasal düzenlemeleri değiştirerek daha sıkı ve zor koşullar getirdikleri de bir gerçektir. Son dönemlerde ise Türkiye'den genç kızla-

33 Londra'ya Kıbrıs'tan ve Türkiye'den göçün hem geliş (ülkeye giriş imkanı, karşılama, misafir etme, vb.) aşamasında, hem de kalış (yerleşme, iş bulma, sosyalleşme, iş kurma, ticari ortaklık, vb.) sürecinde hısım-akrabalık, hemşehrilik, arkadaşlık gibi birincil bağılıkların belirleyici etkisini ortaya seren ayrıntılı bir değerlendirmeye için bkz. Küçükcan, *Politics of*, ss. 69-97.

nın da *au-pair* olarak İngiltere’ye girişlerinin yoğunluk kazandığı ve özellikle Londra’da giderek kurumlaşmış olan Türkçe-konuşan topluluğun etkinlik alanı içerisinde iş bularak kalıcı olma çabası içerisinde girdikleri fark edilmektedir. Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde yakın zamanlarda hayli önemli ve aynı ölçüde de sorunlu bir konu olarak kendisini gösteren *au-pair*’lik üzerinde biraz ayrıntılı durmakta yarar vardır.

***Au-pair*’lik**

Gerek işçi statüsünde permili, gerek siyasal nedenlerle veya ekonomik gerekçelerle ilticacı olarak, gerekse turist ya da öğrenci vizesiyle olsun, Türkiye’den İngiltere’ye gelenlerin ezici çoğunluğuyla erkek olduğu, kadının nüfusun ise sadece erkeklerin eş, çocuk ya da akrabaları olarak, yani tâbi ve tâli bir konumda İngiltere’ye giriş yaptıkları, yakın zamanlara kadar kendisini gösteren bir olgu idi. Ancak *au-pair*’lik imkanını kullanarak kendi isteği ve inisiyatifiyle Türkiye’den bu ülkeye gelen genç kızların sayısında son yıllarda büyük bir artış olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de gerek umutsuz ekonomik tabloya bağlı olarak, gerekse hızlı sosyokültürel değişimin yol açtığı sorunlar dolayısıyla genç kızların da artık yurt dışında gelecek arayışına yöneldikleri görülmektedir. *Au-pair*’lik bu durumdaki kızlar için “kapağı dışanya atma”nın hemen hemen tek yoludur.

Sözcük anlamı “anne yardımcılığı” olan *au-pair*’lik yapmak üzere bu ülkeye gelmenin görünürdeki nedeni İngilizce öğrenmektir.³⁴ Ancak görüştüğümüz genç

34 Bir aile yanında kalarak çocuklar ve “hafif ev işleri”nde anneye yardımcı olan *au-pair*; dil öğrenmek için okula gidebilir, ailenin kendisine verdiği odada kalır ve 35-60 sterlin arasında değişen ev harçlığı alır. En fazla iki yıl İngiltere’de bulunma imkanı tanınan *au-pair*’lik için sınır yaşı 27’dir (London’s Databank 2002, M&A Danışmanlık, s. 60).

kızlar bu şekilde gelenlerin, ekonomik nedene ek olarak bir diğer önemli motivasyonunun Türkiye’de özellikle genç kızlar üzerinde söz konusu olan aile ve toplum baskısından kaçarak daha özgür olma, her istediğini yapabilme hatta “uç noktalarda bir yaşam isteği” olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun böyle olduğu, en fazla bir yıl çalıştıktan sonra *au-pair*’liği bırakıp başka işlerde çalışmaya başlamanın genel bir eğilim olarak ortaya çıkmasından da anlaşılmaktadır

Genç kızlar açısından İngiltere’de *au-pair* olarak bulunmak bir bakıma da aileden olumsuz sonuçlar yaratacak şekilde kopmaksızın özgür olma imkanı sağlamaktadır. Çünkü bir yandan Türkiye’de olmadıkları kadar özgürken, geride bıraktıkları aileleri ile bağları da sürmektedir. Oysa ki aynı özgürlüğü Türkiye’de hayata geçirmeye kalktıkları taktirde çok şiddetli tepkilerle karşılaşmaktan öte, aileleriyle ilişkileri kopma noktasına dahi gelebilmektedir. Bu, görüşülen genç kızların çoğu tarafından belirtilmiştir.

Au-pair’lerin pek çoğu çalıştıkları ailelerle “sorunlu” bir ilişki içinde olduklarını da ifade etmektedirler. Aileler ne kadar iyi olursa olsun, er ya da geç, ama mutlaka sorunlar çıktığı söylenmektedir. Buna bağlı olarak Londra’ya bu şekilde gitmiş kızlar arasında bir dayanışma da yaygınlaşmaktadır. Örneğin çalıştıkları aileler tarafından rahatsız edilen veya evden kovulmuş arkadaşlarına destek oluyorlar. Bu durumdaki bir kız bir hafta bir arkadaşında, diğer hafta bir başkasında kalıyor.

Au-pair olarak Londra’da bulunanların büyük çoğunluğunun Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmediği anlaşılmaktadır. En azından bizim görüştüklerimizin hepsi bu doğrultuda görüş bildirmişlerdir. İngilizce öğrenmek ise özellikle Londra’da bulunanlar açısından, bir noktadan sonra hayal olmaktan öteye gitmemektedir. Çünkü bu kızların en fazla bir yıl, ama çoğu

zaman daha da az bir süre *au-pair* olarak çalıştıktan sonra bu işten ayrılıp Türkçe-konuşan topluluğun etkinlik alanı içerisine girdikleri anlaşılmaktadır. Topluluk bünyesinde “kaçak” olarak (daha çok barlarda, restoranlarda ve kafelerde) çalışmaya başlamaktadırlar. Tabii bu arada da gözle görülür bir cinsel istismar söz konusu olmaktadır.

Sonuçta *au-pair* kızlar için temel amaç bu ülkede yasal ve emin yoldan kalıcı olma arayışına dönüşmektir. Bunun da yolu, başta da (“erkek” göçmenleri kastederek) söylediğimiz gibi, çoğu “anlaşmalı” olan evliliklerden geçiyor. İngiliz vatandaşı olan biri ile yapılacak bir sürelik evlilik önce oturma iznini, sonra da zaman içerisinde vatandaşlık hakkının kazanılmasını sağlayabiliyor. Böylece daha önce Türkiye coğrafyasından kopup gelen genç erkek nüfusun kalıcı olma yolunda izlediği stratejiyi bu defa kızlar benimsiyor. Evliliklerin bedelinin ise “eş”in anlayışına bağlı olarak 1000 ile 3000 sterlin arasında değiştiği söylenmektedir.

Au-pair’lerin yoğun biçimde görüldüğü mekanlardan biri, Türkçe-konuşan topluluk tarafından işletilen barlardır (bkz. alt-bölüm “Eğlence Kültürü”). Bu barlarda görülen kızların çoğunluğu *au-pair* olup, son derece “özgür” davranışlarıyla dikkati çekmektedirler. Yer yer hazin, ama ondan da öte üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken görüntüler, bu süreçte ortaya çıkmaktadır. İki kültür arasında sıkışıp kalmış olmanın etkisiyle ne yaptıklarını bilememme hali, kızların davranışlarında göze çarpmaktadır.

"NAMUS BELAS

“İnan ki, kendimi zor tuttum bıçağı kapıp da üzerlerine yürümek için", diye söylendi hiddetle. 24 saat açık marketlerden birinde çalışan Türkiyeli bir genç bu. Onu böylesi cinnet noktasına getiren olay, birkaç gün önce gece yarısına doğru vuku bulmuş. Geçkince bir İngiliz erkekle dükkanına gelen "memleket kızı", olayın müsebbibi. Şöyle anlatıyor: *"Dükkanına girdiler. Adam 'bizimki'nin orasını burasını elliyor. Nasıl ağırıma gitti, anlatamam. İnsanın namusuna dokunuyor!"*.

Benzeri olayları ve bunlardan yakınmaları, Londra'nın Türkçe konuşulan muhitlerinde pek çok erkekte duymak mümkün. Yakınlarda Türkiye'den giderek artan sayılarda İngiltere'ye gelen ve sokaklarda varlıkları fark edilen "kızlarımız"dan bazılarının halleri, "biz" erkekleri çileden çıkarıyor! Yabancılarla kurdukları ilişkiler, yaptıkları anlaşmalı evlilikler ve barlarda "dağıtmaları" kanımıza dokunuyor. "Diyar-ı Küffar"da namusumuz elden gidiyor kanısı ve kaygı-sındayız.

Bu düşünce ve duygulara tanık olurken, tabii ki "Namusu nerede aramalı?" sorusu akla geliyor ilkin. Ama bu geleneksel namus algısı üzerinden bile konuya yaklaşıncı, tabloda "dişiler" den çok "er-kişiler" öncelikli olarak ve daha belirgin biçimde göze çarpıyor.

Bana büyük bir keyif ve hafif bir öğünme ile beraber oldukları kadınları anlatan, gösteren, tanıştıran genç erkekleri hatırlıyorum. İngiltere'de kalmak uğruna arkadaş oldukları, evlilik yaptıkları ve kimbilir, yürekleri ile ruhlarını körelterek ilişkiye girdikleri kadınlar... "Kasıklarını beslemeyi" erkeğin şanı saydıkları, çoğu zaman kendilerinden hayli yaşlı kadınlar... Ve bu işleri becerirken aslında "becerildikleri"ni hiç düşünmeyen erkeklerimiz!...

Bu anlamda "namus" bu ülkede önce erkeklerle gitti denebilir. Tabii içerisinden çıktığımız ataerkil kültür yapısı, durumu böyle anlamaya pek izin vermiyor. Ama hayatımızı sürdürdüğümüz bu tüketim arsız toplumda, ilişki kurdukları kadınların çoğu için bizim memleketin erkekleri de kullanılıp atılacak birer tüketim nesnesi olmaktan öteye gitmiyor. Eğer namus belden aşağıdaysa, biz onu önce bu şekilde "satılan/tüketilen erkeklikler"le kaybettik!..

Böylece iş, aş ve daha iyi bir yaşam umuduyla binbir türlü yoldan kapağı attıkları bu zengin ülkede önce erkeklerimiz "bozuldu". Onların açtıkları yolu kızlar takip etti. Yorgun Anadolu'nun yoksul ve yoksun erkekleri ne amaçla geldilerse, aynı toprakların kızları da aynı hedeflerle, umutlarla, beklentilerle kendilerini buralara attılar ve atmaya devam ediyorlar.

Şimdi bu kızların bazılarının, yüzlerinde gurbette üşüyen içlerini bastırmaya çalışan sahte bir yırtıcılıkla, Londra sokaklarında yanlarına hiç de yakışmayan insanlarla dolaştıklarını görmek çoğumuzu öfke girdaplarına sürüklüyor, rahatsız ve huzursuz ediyor.

Oysa zihnimizdeki ataerkil "örtü"yü yırtabilsek, bu iç acıtıcı görüntülerin yalnızca kızlarla sınırlı olmadığını fark etmekte gecikmeyeceğiz. Londra'daki "namlı" restoranlarımızdan birinde komilik yapan ve gece yansından sonra *West End*'de kapağı attığı diskoda, tek kelime İngilizce de bilmediği için elinde tuttuğu gülle iletişim kurabilmeyi bekleyen Bolulu genç bir erkek geliyor örneğin gözümün önüne. "Koroğlu"nın diyarından kopup geldiği bir "postmodern orman"da, kulağına uzak şarkılar ve ruhuna uzak tekno-ritimler eşliğinde, elinde kırmızı bir gül, "aranıyor"du. "Orman"ın vahşetinden o denli bihaber ki "ava giderken avlanacağı" endişesi kaplamıştı içimi. Ses ve ışığa boğulmuş ortamda kulağına zar-zor seslenebilsem de yüreğine ulaşamamıştım. Yüreği duymadı beni!..

İşte tam da bu noktada, "Namusu nerede aramalı?" sorusu gerçekten önem kazanıyor. Namusu "belden aşağı"da değil de, "sol göğüs altı"nda ararsanız eğer, durum çok da-

ha vahim hale geliyor. Çünkü yüreklerin devre dışı kaldığı ilişkiler giderek hayatımıza hakim olmakta artık. Savaş ve eğlence endüstrisinin yanısıra artık iyiden iyiye seks endüstriyle varlığını sürdürebilen bir ekonomik sistemin bağrında yaşamayı seçen, "yoksulluğun kör memeleri"nde büyümüş insanlar, kızlı-erkekli, esas yüreklerinin sesini duyamaz oldukça namuslarını yitiriyorlar. İstatistiklerin sekste, "*Once a week is the British norm*" ("Haftada bir, İngiliz kuralı") diye durumu özetlediği bir "aşksız cinsellikler" ülkesinde kurulan ilişkilere uzanan yol, bizim de artık giderek daha az yüreğimizden geçiyor. Namus, asıl böyle elden gidiyor

Olay, 21 Şubat 2002

“Ekonomik” İltica

Türkiye’de yaşanan askeri müdahale sonrasında ilk örneklerine rastlanan, ama 1990’lardan itibaren Güneydoğu Anadolu’da yaşanan çatışmalardan hareketle büyük ivme kazanan siyasal iltica sürecinin İngiltere’ye yerleşme isteğindeki Türkiye insanı için teşvik, hatta tahrik edici en önemli unsur haline geldiği söylenebilir. Burada da ilticayı gerektirecek hiçbir sorunu olmayan kimselerin dahi iltica başvurusunda bulunmak üzere sahtecilik yoluyla girişimde bulunma eğilimlerinin yaygınlaştığı tespit edilmektedir.

Topluluğun kendi iç bünyesinde “iltica” algısının yıllar içerisinde nasıl bir dönüşüme uğradığına ilişkin ilginç bir örnek, 17 yıldır İngiltere’de yaşayan Türkiyeli bir göçmen tarafından aktarılan şu anıda ortaya çıkmaktadır: “Bizim ilk geldiğimiz yıllarda (1985) bu ülkede bir Türk’le karşılaşmak olağan bir durum değildi. Böyle olduğu zaman büyük bir heyecanla ‘Siz de mi Türksünüz’ diyerek bir sohbet başlardı. O dönemde bir arkadaşım *Picadilly Circus*’da dolaşırken böyle bir Türk’le karşılaştık. Büyük bir heyecanla tanıştık ve bir yerde oturup bir şeyler içmeye karar verdik. Sohbet ederken bizim dil öğrenmek için geldiğimizi söyledik ve onun nasıl geldiğini ve burada ne yaptığını sorduk. Çocuk, ‘Ben ilticacıyım; bu ülkeye iltica ettim’ dedi. Arkadaşım ve ben donup kaldık. Birbirimize baktık ve ondan ayrılmak için akla kararı seçtik. O zamanlar ‘ilticacı’ kelimesi işte böyle tedirgin ve rahatsız ediyordu. Oysa şimdi adam ‘ilticacıyım’ diye bizim konsolos-

luğa gidiyor da, kendisine (bir bakıma döviz kaynağı olduğu için) ülkeye yeniden giriş imkanı dahi tanınabiliyor. Artık iltica konusu adeta bir 'öcü' izlenimi yaratmaktan çıktı. Aıştıık artık. Yadırgamıyoruz..."

İngiltere'de 1990'ların başından itibaren ortaya çıkan ve on yıl içerisinde Türkçe-konuşan topluluğun önemli bir kesimini teşkil edecek düzeye gelen Kürt (ve Alevi) kökenli göç, daha önce belirtildiği üzere, siyasal iltica olgusu ile doğrudan ve organik bir bağa sahip bulunmaktadır. Ancak siyasal iltica talebinin 1990'lardan itibaren İngiltere'de yaygınlaşması, kaçınılmaz olarak bir takım istismarlara yol açmış ve pek çok insan herhangi bir siyasal-ideolojik bağlantıya veya bir etnik aidiyete sahip olmaksızın da bu olanaktan yararlanma isteğiyle ortaya çıkmış ve bunda başarılı olarak İngiltere'ye yerleşme hakkını elde etmiştir. 1970'lerdeki permili giriş imkanının ortadan kalkması, bir İngiliz ile evlenip bu ülkede kalma hakkına ilişkin yasal prosedürün de zorlaşması sonucunda, popüler deyişle "İngiltere'ye kapağı atmak" için en uygun seçenek, "iltica etmek" olmuştur. Bunun sonucunda ilticacı olmayı gerektirecek siyasal, ideolojik, etnik veya dinsel (mezhepsel) hiçbir dayanağı bulunmayan pek çok insan, doğruluktan uzak iddialarla ilgili makamların kapısında ilticacı olmak için adeta uzun kuyruklar oluşturmuşlardır.³⁵ Bu konu Londra'daki Türkçe-konuşan topluluğun gündelik yaşamında oldukça renkli sohbet ve tartışmalara malzeme oluşturmakta, bu hususta yer yer komik ama bir o kadar da düşündürücü pek çok örnek olay aktarılmaktadır. Bu şekilde "ekonomik" amaçlı iltica girişiminde bulunanlara ilişkin topluluk içerisinde adeta "fıkralaşmış" mahiyette pek çok olay nakledilmektedir. MHP'li olduğu halde,

35 Aynı noktaya Laçiner de "Siyasi olaylar ile hiçbir ilgisi olmayan binlerce kişi Türkiye aleyhine verdiği beyanlar sayesinde sığınmacı statüsüne geçmişlerdir" diyerek temas etmektedir (Laçiner, 'Açık Kapı Politikası'ndan, s. 45.

İngiltere’de kalabilmek için PKK-yanlısı oluşumlara gidip “Ben Kürdüm, Türkiye’de işkence gördüm” diyerek iltica başvurusunda bulunmak için yardım isteyenlerden, niçin iltica etmek istediğini soran yetkiliye, tercüman aracılığıyla yanıt verirken Karadenizli şivesiyle, “*Kürdik, eziliyruk*” diyenlere kadar pek çok ilginç anekdot topluluğun dünyasında dilden dile dolaşmaktadır. Aynı noktaya değinen bir başka çalışmada da “ölkücü geçmiş olduğu halde Dev-Sol’cu olduğunu beyan eden veya Kürt orijinli olmadığı halde PKK’lı olduğunu iddia eden” siyasi ilticacılar olduğu vurgulanmaktadır.³⁶

Bu durumdaki pek çok insanla doğrudan görüşme, hatta iltica başvurularına ilişkin yasal/hukuki prosedürün değişik aşamalarını izlemek, bu sürece tanık olma imkanı bulunmaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birine bir kahvede sohbet ettiğim Niğde’li bir gencin, kendisine gelmiş İngilizce bir mektubu benden tercüme etmemi istediğinde rastladım. Türk kökenli bu gence bir avukattan gelen mektup, kendisinin “iltica başvurusu” ile ilişkiliydi. Abisi uzun yıllardan beri İngiltere’de bulunan bu genç İngiltere’de kalabilmek amacıyla iltica talebinde bulunmuş, bu talebi inandırıcı bulunmadığı için red-dedilmiş, ancak kendisi bir kez daha başvuruda bulunmuştu. Şimdi elimizde bulunan avukattan gelen mektup da, hukuki sürecin yeniden başlamış olmasıyla ilgili gelişmeleri aktarmakta ve kendisine her ayın belli bir gününde ilgili devlet kuruluşuna giderek Londra’daki varlığını ve ikametini belgelemek üzere imza atması hususunu hatırlatmaktaydı.

Topluluğun dünyasında bu durumda olan, yani gerçek anlamda ilticacı olmayıp kendisine ilticacı süsü vererek İngiltere’de kalmayı başaran kişileri, gerçek

36 Yılmaz, “Londra’daki Türkiye”, s. 145.

siyasi ilticacılardan ayırt etmek için ortaya atılmış olan terim, “ekonomik iltica”dır. Yani, topluluk içerisinde birinin çarpıcı sözleriyle anlatmak gerekirse, “bu insanlar *kötü* bir amaçla değil, *ekmek derdinden*” iltica etmektedirler.

Öte yandan ilginç olan nokta, hükûmet yetkililerinin bu durumda olan “sözde” ilticacıları, gerçek ilticacılardan ayırt eden bir uygulamaya gitmekte olmasıdır. Yani göçmen bürosu bazı iltica taleplerinin “gerçekçi” olmadığını bilmekte, ancak yine de bu talepte bulunanlara ülkeye girme ve ilticacı haklarından yararlanma imkanı vermekte, ancak sürekli oturma izni ve pasaport verme konusunda bu kategoride olanlara diğerlerinden farklı bir uygulamada bulunmaktadır. Görüştüğümüz kişilerin aktardıklarına göre, siyasi iltica durumunda gelmiş olanlara İngiliz makamları, dört yıllık bir oturma izni, dört yıl tamamlandıktan sonra da süresiz oturma izni veriyor. Ancak iltica başvurusunda bulunanın siyasi olmadığını anladığında bir yıllık oturma izni veriyor. Sonra bunu üç yıl uzatıyor. Bu üç yıl dolduktan sonra bir üç yıl daha uzatıyor. Bu şekilde yedi yıl tamamlanınca da süresiz oturma izni veriyor. Ondan sonra da üç yıl içerisinde İngiliz pasaportu veriyor. Öte yandan siyasi ilticacılara verdiği İngiliz pasaportu ile Türkiye’ye gidenleri uyararak eğer başlarına bir şey gelirse sorumluluk almayacağını belirtiyor. Ancak “ekonomik nedenlerle” iltica etmiş olanlar açısından böyle bir durum söz konusu değil. Hatta onların (daha önce iltica girişiminde inandırıcı olmak amacıyla yok ettikleri) Türk pasaportunu yeniden almaları dahi mümkün olabiliyor. Bunu pasaportlarını kaybettikleri gerekçesiyle Türk konsoloslughuna başvuru yaparak yapabiliyorlar. Dolayısıyla zaman içerisinde hem yeniden Türkiye pasaportu alabiliyor hem de İngiliz pasaportu sahibi olabiliyorlar.

Ancak bu kategori altında toplanan göçmenlerin İngiltere’ye geliş süreçleri Türkiye’den yola çıkmalarından itibaren başlayan bir dizi “usûlsüzlük”le doludur. Bu süreçte Türkiye’den çıkıştan itibaren insanları yasal olmayan yollardan para karşılığı son derece zor ve tehlikeli koşullar altında İngiltere’ye götüren bir kaçak “insan mafyası” türemiştir. Yaygın deyişle “şebekeler” olarak isimlendirilen bu oluşum-(lar), sahte pasaport da düzenleyerek, kara ve deniz yoluyla, bazı Avrupa ülkelerindeki araçlarla Türkiye’den İngiltere’ye insan göndermekte ve iltica başvurularına yönlendirmektedir. İngiltere’ye gitmek için ne pasaporta sahip olabilen ne de vize alabilecek durumda olan pek çok insan, bu “şebekeler”e para yedirerek İngiltere’ye ayak basmakta (bu arada başansız olup paralarını da kaybedenler bulunmaktadır), daha sonra da kendisini ilticacı olarak kabul ettirme yolunda pek çok sahte iddialarla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu kaçak göçmen ticaretinde yıllık cironun 15 milyar dolar olduğu, bir kaçak göçmenin yolculuk bedelinin ortalama 3000 dolar olduğu ifade edilmektedir. Araştırma sürecinde bu durumda olan pek çok insanla görüşülmüş ve onların yer yer komik, ama daha çok hazin ve trajik olan İngiltere’ye geliş maceraları öğrenilmiştir. Örneğin bunlardan biri, bir arabanın bagajında Galler’e giriş yapmış ve dışarı çıktığında dehşet içinde Londra’daki tanıdığını arayarak, “Ben galiba yanlış yere geldim. Burası İngiltere değil; ‘Vales’ [Galler’in İngilizce adı *Wales*] diyorlar buraya” demiş. Bunun yanı sıra, görüştüğümüz Maraş-Elbistan kökenli bir ilticacı, kaçak göçmen yüklü gemide çok ağlayıp sorun yarattığı için, gemiyi kontrol edenlerin “Ya çocuğu denize atarsın; ya da ikinizi de atanm” diyerek zorlamasıyla çocuğunu denize atan bir kadın olduğunu iddia etmiştir. Daha yakın dönemlerde yaşanan hazin bir olayda ise yanlış tıra bindirilerek çok uzun bir süre kapalı ve havasız

kaldıklarından beşi ölen sekizi de ağır yaralanan Türkiye’li kaçak göçmenlerin hazin hikayesi hem İngiliz hem de dünya basınında yer almıştır (*Londra-Olay*, “İrlanda’da ölen mülteciler Türk çıktı”, 14 Aralık 2001).

İngiliz makamlarının burada da sürecin işleyiş mekanizmasını esasen bildiği ancak belli bir süre buna göz yumduğu, ancak yakın zamanlarda bu konuda da caydırıcı uygulamalar getirmeye başladığı topluluk içerisinde pek çok kişi tarafından belirtilmektedir.³⁷ İngiltere’nin sahte başvurulara göz yumması veya iltica iddialarını hakkıyla değerlendirmeksizin kolaylıkla iltica hakkı vermesinin, bu şekilde uluslararası kuruluşlardan, özellikle Dünya Bankası’ndan önemli miktarlarda para almasından kaynaklandığı da yine topluluk bünyesinde ortaya atılan iddialardandır.

İngiltere’nin iltica talebinde bulunanlara yönelik yakın zamanlarda başlattığı bir uygulama da bu insanları eskiden olduğu gibi Londra’da yerleştirmek yerine ülke geneline dağıtmak olmuştur. Bunun da Türkiye’den iltica edenler açısından caydırıcı bir etkiye bulunabileceği, çünkü ne çalışma imkanları ne de can güvenliği açısından Londra-dışının uygun olmadığı ve rahat bir yaşam imkanı vermeyeceği topluluk içerisinde dile getirilmektedir.³⁸

37 *Londra-Olay* gazetesinde 17 Ağustos 2001’de bu konuda çıkan haberde şu bilgiler yer almaktadır: “İngiltere İçişleri Bakanlığı başvuruları kabul edilmeyen 60.000 sığınmacının iki yıl içerisinde sınır dışı edileceğini belirtti. Başvurusu kabul edilmeyen ilticacıların büyük bölümünün kaçak olarak çalıştığı vurgulandı. ... İngiltere’ye sığına talebinde bulunanların yüzde sekseninin asılsız ve desteksiz başvurular olduğu belirtilerek sorunun üzerine hassasiyetle gitmeye çalışacaklarını belirttiler”.

38 Gerçekten de *Londra-Olay* gazetesinde (17 Ağustos 2001) çıkan bir haberde Glasgow’a yerleştirilmiş Türkiye’den bir ilticacının bıçaklanarak öldürüldüğü belirtilmekte ve yetkililerin bu tür müessif olayların artabileceği kaygısıyla mültecilerin Londra’da yerleştirilmesini sürdürmeye karar verdiklerini, bu yerleşmelerin de *Walthamstow* ağırlıklı olarak düzenlenmesinin düşünüldüğü kaydedilmektedir.

2. BÖLÜM

YERLEŞME KALIPLARI VE KUTUPLAŞMALAR

Kuzey Londra’nın *Newington Green*’den *Winchmore Hill*’e kadar uzanan *Green Lanes* hattı ile biraz daha batıda ona paralel uzanan *Hackney-Dalston-Stoke Newington* ve *Tottenham* hattı arasında ve çevresinde kalan bölgede Türkçe-konuşan topluluğun özellikle son on yıl içerisinde hem nüfus hem de “nüfuz” olarak hızla arttığı, kolaylıkla gözlemlenebilir bir olgudur. Bu öylesine belirgindir ki *Newington Green*’den başlayarak *Haringey*, *Wood Green* ve *Palmers Green* üzerinden *Winchmore Hill*’e kadar çıkan Londra’nın en uzun caddelerinden birini oluşturan *Green Lanes*’e “*Turkish Lanes*” denir olmuştur. Ancak Kuzey Londra’nın bu bölgesinde Türkçe-konuşan topluluğun yerleşimi yukarıda sözü edilen ana hat içinde ve çevresinde yoğunlaşmakla kalmamaktadır. 1990’ların ikinci yarısından itibaren hem ilticacı nüfusun artışına hem de Londra’da onyıllardır yaşamakta olan topluluğun kendi içinde nüfus artışına bağlı olarak bu “çekirdek” alanın dışına bir genişleme de söz konusudur. Kuzeyde *Edmonton* ve *Enfield* taraflarına, biraz daha doğuda ise özellikle yeni gelen mültecilerin yerleştirildiği *Walthamstow* taraflarına doğru topluluğun daha geniş bir yaygınlık alanı kazandığı gözlenmektedir. Bu genişlemede esasen 1990’lı yıllardan itibaren mülteci olarak giriş yapan Kürt-Alevi nüfusun payı olduğu anlaşılmaktadır.

Londra’ya gelen Türkiyeliler, yerleşme eğilimlerinde İngiltere’ye kendilerinden önce gelen Kıbrıslı Türkler’i izlemişlerdir. Kıbrıslı Türkler’in yerleşme örüntüsü

de kendileri ile hemen hemen aynı tarihlerde gelen Kıbnslı Rumlar'la ortak bir çizgide seyretmiştir. Kaynaklar Kıbrıs'tan erken dönemde gelen Rumlar ve Türkler'in daha çok kırsal kökenli ortak yerleşme alanlarından olup, Kıbrıs'ta iki topluluk arasında kendisini gösteren hasmane gelişmelerden etkilenmeksizin Londra'da dayanışma ve yakınlık içinde olduklarını belirtmektedirler. Ancak zaman içerisinde kendisini gösteren sorunlar ve çatışmalar Londra'daki ilişkileri de etkilemiş görünmektedir. Öte yandan Kıbnslı Türkler'in siyasal ve kültürel yönelimleri doğrultusunda kendi içlerinde bir bölünmüşlük sergiledikleri tespit edilebilir. Bir kısmı, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarına reddiyeci bir yaklaşımdan hareketle daha çok Rumlarla kültürel ve toplumsal ilişkileri sürdürme yolunda ilerlerken, diğerleri daha "etnisist" bir duyarlılıkla Rumlar'a soğuk ve mesafeli bir tutum alarak muhafazakar-milliyetçi Türkiyeli göçmen kesimleriyle ortak hareket etme yoluna gitmektedirler. Mülteci Kürt nüfusunun da Türkiye'de yaşanan silahlı çatışmaların ve PKK dolayısıyla biçimlenen dış politik strateji ve ittifakların adeta bir izdüşümü olacak şekilde Rumlarla daha irtibatlı bir siyasal yörüngede olduklarını eklemek yanlış olmayacaktır.

Bu değerlendirmeyi destekleyecek nitelikte pek çok gelişme topluluk içerisinde görüştüğümüz kişiler tarafından aktarılmıştır. Bunlar arasında en yaygın olanı *Haringey*'de yoğun bir yerleşim örüntüsü sergiledikleri görüştüğümüz bazı kişilerce söylenen Kıbnslı Rumlar'ın buradaki ev ve işyerlerini Türkiye'den kaçarak İngiltere'ye iltica etmiş Kürt kökenli insanlara vermeyi tercih ederek başka bölgelere gittikleri, bunun sonucunda *Haringey*'in daha çok bir Kürt mahallesi haline geldiği iddiasıdır. Öte yandan daha çok "milliyetçi" çizgideki Kıbnslı Türkler'in de *Green Lanes*'in başlangıç noktasındaki *Newington Green* bölgesinde

yaşamakta ve çalışmakta oluşlarına paralel olarak burada Kürt kökenli göçmenlerden ziyade Türkiye Türkleri’nin yaygınlaşmasıyla, bölgenin görüntüsüne “sağ-milliyetçi” bir ideolojik renk hakim olmuştur. Bölgeleşme noktasına kadar varan bu siyasal-ideolojik ayrışma konusu izleyen alt-bölümde daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Kıbrıs’ın bir İngiliz sömürgesi olduğu yıllarda ve sonrasında İngiltere’ye giriş yapma ve sürekli yerleşme konusunda avantajlı olan Kıbrıslı Türkler Londra’da Kıbrıslı Rumlar’ın yaşadıkları bölgelere bitişik ya da bu bölgelerle kesişik bir yerleşme örüntüsü sergilediler. Burası Kuzey Londra’da ana Rum yerleşim bölgeleri olan *Camden* ve *Islington*’ın doğusunda yer alan *Newington Green*’den başlayan ve daha kuzeye *Haringey*’e doğru çıkan *Green Lanes*’i çevreleyen bölge ile daha doğuda *Hackney* ile *Tottenham* arasında kalan alandır.³⁹ Güney Londra’da ise yine Rum yerleşme örüntüsü ile irtibatlı bir seyir izlercesine *Peckham*, *Lewisham* ve *Greenwich* dolayları Kıbrıslı Türkler’in yoğunlaştığı alanlardır. Daha sonra gelen Türkiyeli göçmenler (hem işçi olarak gelen Türkler hem de ilticacı olarak gelen Kürtler), Kuzey Londra’daki yerleşmelerde yoğunlaşmışlardır.⁴⁰

Yakın zamanlarda Kuzey Londra’daki yerleşme alanı içerisinde ortaya çıkan gelişme, 1950 ve 60’larda gelen Kıbrıslı Türkler’in varlıklı hale gelen önemli bir kesiminin *Newington Green*, *Haringey* gibi bölgelerden ayrılarak *Palmers Green*, *Edmonton*, *Enfield*’a

39 Kendisi otuz yıldır Londra’da bulunan bir Kıbrıslı Türk, Kuzey Londra’ya göç eden Kıbrıslı Rumlar’la Türkler’in yerleşme alanlarının birbirlerine bitişik ve yakın ilişkili şu semtlerde yoğunlaştığını ifade etmiştir: (Rumlar) *Camden Town*, *Kentish Town*, *Tufnell Park*, *Archway*, *Belsize Park*, *Hampstead*; (Türkler) *Newington Green*, *Dalston*, *Stoke Newington*, *Hackney*, *Old Gate*, *Mile End*, *Bow*, *Finsbury Park*, *Haringey*.

40 *Evening Standard* gazetesinin *Ethnic London* bölümünde çıkan Londra’daki Türk (ve Kürt) göçmenlerle ilgili bir değerlendirilmeyazısında *Hackney*, *Haringey*, *Enfield*, *Islington* ve *Greenwich* en geniş Türk(İye) popülasyonuna sahip belediyeler olarak kaydedilmekte, bunların ilk üçünde ise Türkçe’nin İngilizce’den sonra en yaygın dil olduğu belirtilmektedir (“I’m Turkish...”, *Evening Standard*, 11 Haziran 2001).

doğru, yani Kuzey'in daha yukarı kesimlerine yerleşmiş olmalarıdır. Dolayısıyla buralarda 1994-95'lerden itibaren bir Türk nüfus kendisini göstermeye ve kültürel, hatta siyasal ve yönetsel alanlarda bir etkinlik sergilemeye başlamıştır. Bunun en güzel örneği, araştırmayı sürdürdüğümüz dönemde (2001-2002) Enfield Belediye Başkanı olan Kıbrıs (Türk) kökenli Yasemin Brett'dir. Kıbrıslı Türkler'in boşalttıkları alanlara ise Türkiyeli göçmenler, ağırlıklı olarak da mülteciler yerleşmiştir. Bu arada yakın zamanlarda yeni gelen mültecilerin yerleştirildiği *Walthamstow* bölgesinde de Türkiyeli göçmen nüfus belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Türkiye'den 1960'ların sonundan itibaren başlayıp 70'li, 80'li ve 90'lı yıllar boyunca devam eden ve siyasal, coğrafi, kültürel, etnik ve dinsel değişkenlere bağlı olarak heterojen bir içerik kazanan göç hareketi, zamanla sayısal olmasa da yapısal anlamda Kıbrıslılar'ın karşısında Türk(iyeli)ler'in ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bu konuda 15 yıldır Lon-dra'da yaşayan bir İstanbullu göçmenin oldukça ilginç saptamasını burada aktarmakta yarar vardır. Kendisi berberlik yapan bu zat, Kıbrıslı Türkler'in son on yıl içerisinde belki sayı olarak azınlıkta kalmasalar da kültürel anlamda Türkiyeli göçmenlerin sergilediği "dinamizm"nin bir sonucu olarak daha geri plana düştüklerini belirtmekte ve bunu destekleyici mahiyette şu örneği vermektedir: "Biz ilk geldiğimizde hep Kıbrıslılar'la içli-dışlı olmak zorundaydık ve onların dünyasına girmiştik. Bu nedenle giderek Kıbrıs şivesiyle Türkçe konuşur olduk. Şimdi aradan 15 yıl geçti ve '*Bizimkiler*'in sayısı buralarda arttı. Artık Kıbrıslılar Türkiye Türkçesi ile konuşmaya başladılar."

Tabii bu gelişmede Türkiye'de yayınlanan ve uydu aracılığıyla Londra'da izlenebilen Türk televizyonları ile yakınlarda Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk

bünyesinde bir patlama yapan ve yine Türkiye’den kökenini alan eğlence hayatındaki zenginleşmenin büyük payı olduğunu da kaydetmek gerekir. Dahası Londra’da giderek etkinlik ağını genişleten ve popüler hale gelen Londra Türk Radyosu’nun da Kıbrıslı Türkler tarafından başlatılmış olmakla birlikte, giderek Türkiyeli bir ekibin ağırlığını hissettirdiği bir yayın faaliyeti sürdürmekte oluşu da kültürel planda topluluk bünyesinde yaşanan bu değişime örnek oluşturmaktadır.

HARINGEY’İN “KÜRTLERİ”, NEWINGTON GREEN’İN “BOZKURLARI”

1990’lardan itibaren iltica süreci içerisinde kendisini gösteren ve yukarıdaki bölümlerde sıklıkla değinilen Kürt ve Alevi yoğunluklu göç, Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde siyasal ve etno-dinsel temelde belirgin bir ayrışımın, buna bağlı olarak da yer yer kutuplaşma ve sürtüşmelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu ayrışma ve ona dayalı kutuplaşmanın yerleşimsel bir boyutu da bulunmaktadır. Şöyle ki son on yıl içerisinde *Haringey*’de ve *Dalston-Stoke Newington* bölgelerinde genel olarak “sol-Kürt-Alevi” nitelikli bir yoğunlaşma kendisini gösterirken, *Green Lanes*’in başlangıcını oluşturan *Newington Green* bölgesi kültürel ve ideolojik anlamda Türk(çü) motiflere daha fazla varlık imkanı sunan “sağ-milliyetçi” bir kimlik kazanmış gibi görünmektedir. Bu belirleme, genel nitelikli olup, özellikle *Newington Green* bünyesinde bu genellemeyi sorunlu hale getiren bir takım istisnalar mevcuttur. Ancak birazdan aktarılacak anekdotlardan da anlaşılacağı üzere yukarıdaki şekilde “klişeleşmiş” ve yerleşim yerlerine denk düşürülen bir ayrım, topluluk bünyesinde sıklıkla ifadelendirilmektedir.

Türkçe-konuşan topluluk içerisinde mevcut bu gerginliği vurgulayan bir Kıbrıslı Türk, kendisiyle yaptığı görüşmede *Haringey*'de artık Türk kalmadığını, orasının artık tümüyle "Kürt" olduğunu öne sürmüştür. Kendisine *Newington Green*'den bahsettiğimizde ise aynı kişi, "Orası *Bozkurt*'tur" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Burada kastedilen, anlaşılabilmesi gibi, *Newington Green* bölgesinin daha Türkçü ve milliyetçi bir yapılanmaya sahip olduğudur. Buradaki lokal ya da kahvehanelerin bazılarındaki bu yolda düşünmeyi teşvik edici sembol ve motiflere rastlanmıştır. Bunlardan biri olan ve üst katının "MHP'liler tarafından" lokal olarak kullanıldığı söylenen Londra Türk İslam Kültür Merkezi (iddia edildiği üzere) "PKK'lılarca" bombalanmıştır.⁴¹ Öte yandan Londra'da PKK ve sol gruplar gösteri yürüyüşü yapmak istediklerinde *Green Lanes*'in *Newington Green* tarafında kalan kesiminden geçmelerine polisin izin vermediği de ifade edilmiştir. Aynı doğrultuda bir başka örnek olay da *Newington Green*'de bir kebabçı dükkanı açmak için yakın bir akrabasından borç para talebinde bulunan bir gencin, "*Newington Green* MHP'lilerin yeri; oraya kimse gelmez" gerekçesiyle akrabasından olumsuz yanıt almış olmasıdır. Tüm bunlar Londra'da yaşayan Türkçe-konuşan topluluk içerisinde etnik-siyasal temeldeki kutuplaşma ve sürüşme eğilimlerinin "bölgeleşme" sürecini de yaşadığı görüşünü destekleyen örneklerdir.

Ancak bu kutuplaşmanın daha keskin bir noktaya mı gittiği yoksa alttan alta bir çözülme sürecine mi girdiği konusunda bazı örneklerin ihtilaflı olması, konunun hayli karmaşık bir dinamiği olduğunu düşündürmektedir. Özellikle ekonomik ve kültürel dinamikler, siyasetin ve etnik hassasiyetin ayırdığı insanları

⁴¹ Londra Türk-İslam Cemiyeti üzerine, Türkiye'deki siyasal gelişmelerin bağlayıcı etkisini de dikkate alarak yapılmış bir değerlendirme için bkz. KÜÇÜKCAN, *Politics of*, ss. 227-234.

biraraya getirmede etkili olmaktadır. Her şeyden önce Türkiye’den göç etmiş Kürt nüfusun iletişim kurarken etkin biçimde kullandıkları birinci dilin Türkçe olması, yani anadilleri Kürtçe olsa da, “pratikte” Türkçe konuşmaları, gruplaşmayı ve kutuplaşmayı aşma ve özellikle kültürel düzlemde bağ üretme konusunda önemli rol oynamaktadır. Dinin de kısmen birleştirici yönde etkiye bulunduğu söylenebilir. Dindar (Sünni) Kürtler’in *Haringey*’den *Newington Green*’e namaz kılma-ya geldiği, böylece de başka düzlemlerde birbirine karşıt olan insanlar arasında bir yakınlığın tesis edildiği ifade edilmiştir.⁴²

ORTAK NOKTALAR: TİCARET VE FUTBOL

Aynışma ve kutuplaşmaların aşılmasında en önemli etmenin ekonomik süreç olduğu gözlemlenmektedir. Aşağıda geçim biçimleri bahsinde ayrıntılı olarak değinileceği gibi, yakın zamanlarda en çok öne çıkan ekonomik etkinlik alanlarının yiyecek ve eğlence sektörleri olması, bu alanlarda çalışan topluluk üyelerinin ticari kaygılarını, etnik, siyasal, ideolojik kaygılarının önüne çıkarmıştır. Yani para kazanmak için ne Kürtler’in Türkler’i, ne de Türkler’in Kürtler’i ihmal ya da göz ardı etmesi sözkonusu olabilmektedir. Çünkü yaşanan toplumsal ortamda birbirlerinden başka yoğun

42 Bu çalışmada Londra’daki Türkçe-konuşan topluluğun dinsel yapısına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirmeye gitmedim. Bu, kısmen, daha önce Londra’daki Türkçe konuşan toplulukla ilişkilenen bir dinsel cemaat üzerine kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma yapmış olmanın caydırıcı etkisine bağlanabilir. Söz konusu çalışma, Londra’da yaşayan Türkiye ve Kıbrıs göçmenlerinin dinsel yaşantısını değerlendiren bir çerçeveye sahiptir (Tayfun Alay, *Batı’da Bir Nakış Cemaati-Şeyh Nazım Kıbrısı Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996; özellikle 7., 8. ve 9. bölümlere bkz.). Bu araştırmada dinsel söylem ve pratik üzerinde yoğunlaşmam, hem bazı tekrarlara hem de söz konusu topluluğun diğer yönlerini yeterince irdeleyememe yol açacaktı. Yine de özellikle son 10-15 yılda Alevi kökenli mültesilerin giderek bir ağırlık merkezi oluşturmalarıyla bağlantılı olarak Alevi etkinliklerini içine alan karşılaştırmalı bir dinsel yapı analizinin bulunmaması, bu çalışmanın bir eksikliğidir. Talip Küçükcan’ın Londra’daki Türkleri “Sünni-Müslüman” kimliğiyle örtüşük ele alarak yaptığı inceleme, topluluğun en azından Sünni kesimi içindeki çeşitliliğe dikkat çeken içeriğiyle, bu eksikliği gidermek isteyenlere yardımcı olabilir (Küçükcan, *Politics of*, özellikle 9. ve 10. bölümler).

ve sürekli iş ya da alışveriş ilişkisi kurabilecekleri diğer bir “kaynak” yoktur.

Londra’da yayımlanan haftalık Türkçe gazetelerden birinin yetkilileri ile yapılan sohbetlerden birinde bu bakımdan çarpıcı bir değerlendirme ortaya çıkmıştır. Kendilerine Türkiye’yi “kötüleyerek” gelen ilticacılara kapılarını tamamiyle kapama imkanına sahip olamadıklarını belirten bir gazete yetkilisi, bunun nedenini, reklamın ana gelir kaynağını oluşturması, dolayısıyla da çoğunluğu mülteci olarak İngiltere’ye gelmiş Kürt kökenli insanlardan oluşan bir esnaf topluluğunu kendilerine çekmenin başka yolu olmaması ile açıklamıştır. Açıktan bir Kürt ve Kürtçülük karşıtı tutumun bu insanları kaybetmeye yol açacağını, bu nedenle “ticari” anlamda bu insanları kaybetmemeye yönelik bir politika izlediklerini de sözlerine eklemiştir. Aksi yönde politika izleyen bir başka gazetenin ise bunun sonucu olarak ticari anlamda ciddi bir başansızlığa uğradığını da kaydetmiştir.

Bu noktada ortaklaşılan bir popüler kültür motifi olarak Galatasaray futbol takımı üzerine söylenenleri de birkaç cümle ile özetlemek, Türkçe-konuşan topluluğun “siyaset” ile “kültür” arasında yaşadığı sarmaşma ve ayrışma eğilimleri arasındaki “gel-git”i anlamak açısından yararlı olacaktır. Galatasaray’ın Avrupa’daki başarılarının hem Türk hem de Kürt unsurlar arasındaki ilgi ve beğeni kesişmesinde ve ortak duyguların paylaşımında etkili olduğu Türkiye’den gelen Türkler tarafından vurgulanmıştır. “Adam ‘Kürt’, ama Galatasaray’ın başarisı onu da *mest ediyor*” türünden ifadeler buna örnektir. Ancak bu kadar iyimser düşünmeyen ve bu “kültürel” ilginin altında aslında incelikli bir siyaset yattığını ileri sürenler de vardır. Bu görüş sahiplerine göre Kürtler’in Galatasaray sempatisi takımın kendisine değil, sunduğu “renk harmonisi”nedir. Çünkü takımın sarı ve kırmızı renkleri, sahanın yeşil rengi ile

birleştğinde ortaya Kürt siyasal hareketini simgeleyen ve PKK bayrağında da yer alan renkler çıkmaktadır. Dolayısıyla Galatasaray’a yönelik Kürt sempatisinin altında yine böylesi bir etnik-siyasal ayrımcılık yattığı da iddia edilmektedir.

Günümüzde kitle kültürünün en önemli öğelerinden biri olan futbol, Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde de gündelik yaşamın en tutkulu ilgi alanlarından biri olarak kendisini göstermektedir. Ancak topluluk bünyesindeki ayrışma ve kutuplaşmalar futbolun keyfini çıkarma sürecine de etki etmiş ve hem alt-gruplar arası ayrıma hem de etnik-siyasal duyarlılıklara bağlı olarak Londra’da Türkçe-konuşan topluluğa yönelik üç ayrı mahalli lig ortaya çıkmıştır. Bunlardan en eskisi olan *Enka Türk Ligi*, daha çok Kıbrıslı Türkler’in ağırlığını teşkil ettiği ve takım adlarına dahi yansıdığı üzere hem “Kıbrıslı”lığı, hem de “sağ-milliyetçi” eğilimleri öne çıkaran bir yapıdadır. Bazı takım adlarından örnek vermek gerekirse; *Binatlı*, *Yavru-vatan*, *Akıncılar*, *Ülküyurdu*, *Yeşilada* ilk göze çarpanlardır.⁴³ Bir diğeri olan *Türk-Kürt Ligi*, Türkiye kökenli sol eğilimli bir demerin öncülüğünde kurulmuş olup, etnik yönü itibarıyla farklı (Kıbrıslı, Türk, Kürt), ama siyasal yönelim itibarıyla benzer (sol) kategorileri içermektedir. Üçüncüsü, *Mezopotamya Ligi* ise esasen Kürt etnik kimliğini daha güçlü biçimde ifadelendiren takımlardan oluşmaktadır. Bu ligde de bazı takım adları şöyledir: *Halkevi Azadi*, *Partizan*, *Heyva Sor*, *Sehildan*. Sonuç itibarıyla futbol sevgisinde ve tutkusunda birleşmenin etnopolitik bir temel üzerinde yükselen duvarları yıkmaya henüz yetmediği anlaşılmaktadır.⁴⁴

43 Aynı konuda, bir karşılaştırma için bkz. Alicik, *İngiltere’de Yaşamak*, s. 29.

44 Bunun yanı sıra Kıbrıslı Rumlar’ın da bir futbol ligi bulunmakta olup, bu ligde de ovravın çok sayıda Türk genci bulunmaktadır. İlginç bir olay 2001 yılında Londra’da yerel ligler arası düzenlenen bir kupanın final maçında yaşanmıştır.

Rum lîgi karması ile Türk lîgi karması finali oynamışlar ve Rum karmasında yer alan bir Türk futbolcu, Türk karmasına gol atmış ve onun altı gollerle Rumlar maçı 2-1 kazanıp şampiyon olmuşlardır.

3. BÖLÜM

GEÇİM

KAPANAN “FABRİKALAR”

İngiltere’de yaşayan Türkçe-konuşan topluluk, uzun yıllar boyunca tekstil sektöründe en geniş ve yaygın istihdam imkanını bulmuş ve bu sektör hem işçi hem de işveren düzeyinde topluluğun denetim ve etkinliği altında olmuştur. Ancak 1990’ların ortasından itibaren bu sektörün işleyişinde yaşanan önemli bir dönüşüm, Londra’da tekstil işini deyiş yerindeyse tekeline almış olan topluluğun yaşamını ciddi biçimde sekteye uğratacak gelişmelere yol açmıştır. “Fabrika işi”nin bitmesi (“batması”), dolayısıyla topluluğun yaklaşık yirmi yıldır ana geçim biçimini oluşturan bu kapının kapanmasıyla ciddi bir ekonomik krize girmesine yol açan gelişmeler, başlıca iki nedene bağlanmaktadır.

Bunlardan birincisi, Sosyalist Blok’un çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden, İngiltere’de üretilenden (ulaşım masrafları dahil) çok daha ucuz maliyetle tekstil ürünlerinin işlenmiş olarak gelmeye başlamasıdır. 1990’ların ortasına doğru belirginleşen bu durumun bir sonucu olarak büyük firmalar ya da mağazalar dışarıdan mal getirmeye başladılar. Bu da Türkçe-konuşan topluluğun denetimine girmiş olan tekstil işine büyük bir darbe vurdu.

Bunu tamamlayıcı mahiyette bir ikinci neden (ki bunu birinci neden olarak zikreden pek çok topluluk üyesi de bulunmaktadır) “Türkler”in tekstil işini yürütürken yasal prosedürü istismar etme yoluna gitmiş

olmalıdır. Görüştüğümüz pek çok kişi tarafından zikredildiği üzere, atelye sahipleri yükümlü oldukları yıllık vergiyi ödememek için kendilerini *bankrupt* (iflas etmiş) gösterip hükûmetin vergi talebinden kurtulmak yoluna gitmekteydiler. Ancak aynı şahıs, bir yakınının adına aynı işi yeniden başlatıyormuş. Müteakip yıl ödemekle yükümlü olduğu vergiyi ödememek için kendisini yine iflas etmiş gösteriyordu. Böylece adeta zincirleme olarak her yıl iflas gösterip, izleyen yıl bir başkası adına aynı fabrikayı yeniden işlerliğe geçirmek mümkün olmaktaydı. Görüştüğümüz bir kişi zincirleme olarak on kere böylesi bir uygulamaya giderek hiç vergi ödemeksizin büyük servet edinenler olduğunu belirtmiştir.

Bununla bağlantılı olarak, söz konusu “fabrika” işinin revaçta olduğu dönemde işçi başına vergi kaçırmaların da hayli yaygın olduğuna işaret edenler olmuştur. Bir atelye sahibi, haftada 200 sterlin verdiği birine, kağıt üzerinde daha az ücret ödüyor gibi gösterebilmekteydi. Bu, genellikle o kişinin kendi isteğiyle olmaktaydı, çünkü ücretini düşük göstererek hükûmet yardımlarından yararlanma imkanı vardı.

Görüştüğümüz kişiler İngiliz yetkili makamlarının bu olup-bitenleri bildiklerini, ancak bunları bilmekle birlikte, müdahale etmeyip göz yumduklarını öne sürmektedirler. Bunun nedeni, söz konusu sektörün İngiltere’de işleyişinin sürmesini sağlamaktı. Çünkü bu işte çalışacak kimse bulunamıyordu. “İngiliz bu işlerde çalışmaz” sözüyle, bir cümlede özetlenebilen bir durum söz konusuydu.

Ama Doğu Avrupa’dan çok ucuza tekstil ürünleri maletme imkanı doğduğunda İngiliz yetkililer bu olup-bitenlere daha fazla seyirci kalmadı. Daha sıkı takip ve kovuşturmalarla, yukarıda özetlenen türden vergi usulsüzlükleri yaptıklarını tespit ettikleri kişileri hapis ve para cezasına çarptırmaya başladılar. Bu arada

atelyelerde çalışanlar ve işletmeciler de kendi haklarını arama yolunda sendikaları aracılığıyla harekete geçme girişiminde bulunduklarında hükûmet yetkilileri onların daha önceki yolsuzluklarını ortaya serme tehdidiyle direnişlerini kırdı. Onlar da başlarının daha ciddi biçimde derde gireceğini anladıkları için sessiz sedasız işlerini bıraktılar. Böylece elli yıldan fazla bir süredir Türkçe-konuşan topluluğun geçiminde önemli yeri olan ve son yirmi yıldır hem bir iş hem de istihdam alanı olarak bu topluluğun tekeline girmiş olan tekstil sektörü tarihe kanşmış oldu.

“Fabrika işi” 1990’ların ortasındaki çöküşüne değin Londra’da Türkçe-konuşan topluluğun temel geçim biçimini oluşturmuştur denilebilir.⁴⁵ Bu işkoluna topluluk bünyesinde ilk yönelen grup Kıbrıslı Türkler’di. Onların da bu işi Kıbrıslı Rumlar’dan devraldığı anlaşılmaktadır. Erken zamanlardan beri Londra’da olan, dolayısıyla da Türkçe-konuşan topluluğun tarihini iyi bilen bazı kişiler, Kıbrıslı Rumlar’ın da bu işi “Yahudiler”den devraldıklarını belirtmektedirler. Örneğin 1950’lerde böyle bir “fabrika”da çalışmaya başlayan Kıbrıslı bir Türk kadın, fabrikanın sahibinin Yahudi olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶ Giderek Yahudiler daha yüksek ve prestijli alanlara yönelmişlerdir; büyük mağaza sahipliği veya büyük satış mağazaları ile üretici atelyeler arasında aracılık gibi... Onların boşalttığı alanı Kıbrıs Rumları, müteakiben de Kıbrıs Türkleri doldurmuştur. Giderek 1980’lerden itibaren, önceleri işçi olarak atelyelerde çalışan Türkiye Türkleri fabrika aç-

45 Bu konuda Londra’da yayımlanan 2 Mayıs 1992 tarihli *Londra-Olay* gazetesinde yer alan bir haber, gidişatı açıklayıcı mahiyettedir. “Fabrikalar Kapanıyor” başlığıyla verilen haberde şunlar kaydedilmektedir: “İngiltere ekonomisinin düzelmemesi, Türklerin işlettiği fabrikaların tek tek kapanmasına neden oluyor. Türklerin en çok çalıştıkları iş dalı olan tekstilin yavaş yavaş çökmesi Türkleri işsiz kalmayla yüz yüze bırakacak. Türklerin işlettiği veya çalıştığı fabrikaların bir çoğuna haftalardır doket siparişi gelmedi. Bu yüzden fabrikaların bir çoğu kapanırken, bir çoğu da son günlerini yaşıyor.”

46 İngiltere’de Yahudiler’in elbise-kostüm ticaretini ele geçirmesinden sonra talep edilen ürün ihtiyacını karşılama yolunda Kıbrıslı Türkler’in elbise yapımı işine girme fırsatı buldukları da bir başka çalışmada kaydedilmektedir (Uluğ’dan akt. Sonyel, *The Silent Minority*, s:19).

maya yönelmişler ve onları da “zincirin son halkası” olarak Londra’da yoğunlaşmaya başlayan Türkiye Kürtleri izlemiştir.

İşçilikten “fabrika (atelye) sahipliği”ne geçiş sürecinin dinamiklerini anlama yolunda görüştüğümüz Kürt kökenli bir kaynak kişi, söz konusu geçişte ara noktalardan biri olarak, atelyelerdeki “üretim fazlası”nı vurgulamıştır. Kendisi, işçi olarak çalıştığı “fabrika”da üretilen, ama tüccarın isteğinden çok olduğu için artmış durumdaki mal üretim fazlasını alıp işporta usulü *Finsbury Park*’taki açık markette satarak bu işe girmiş. Daha sonra bu bölgenin işleyişini iyice öğrenmiş ve bir dükkan almış. Nihayet atelye açıp kendi malını üretmeye başlamıştır.

Görüştüğümüz kişiler 1986-87’de Londra’da bulunan yaklaşık 2000 tekstil atelyesinin 1500’ünün Türkler’e ait olduğunu, bunların her birinde ortalama 30 kişinin çalıştığını ve bu çalışanların da hemen hepsinin Türk ya da Kürt olduğunu, geri kalan 500 fabrikanın da Rumlar’ın elinde olduğunu, ancak buralarda da Türkçe-konuşan topluluk bünyesinden insanların çalıştığını belirtmişlerdir. Bu durumda söz konusu dönemde topluluk bünyesinden ortalama bir tahminle “kadınlı-erkekli” 50 bin kişinin bu sektörde istihdam imkanı bulunduğu söylenebilir. Sayının 1990’ların başına kadar daha da artarak geldiğini düşünmek mümkündür. Söz konusu dönemde topluluk nüfusunun yüzde 95’inin “fabrikalar”da çalıştığı ya da onlara bağımlı bir yaşam sürdürdüğünü ileri sürenler vardır. Rakam abartılı bile olsa “fabrika işi”nin etkinlik ve yaygınlığını göstermek bakımından yine de anlamlıdır.

Topluluk bünyesinde hakim bir diğer kanıya göre, tekstil iş kolunda topyekün ortaya çıkan ve on binlerce kişiyi mağdur eden gelişmenin esas nedeni, bu işi yürüten “fabrika sahipleri”nin kendi aralarındaki rekabet ve uyuşmazlıklardan dolayı birlik olup ortak hareket

etme iradesini gösterememeleridir. Bu yolda bir takım adımlar atılmış, istismardan kaçınmaya söz verilmiş, ancak, bir topluluk üyesinin ifadesiyle, “Kapıdan çıktıktan sonra herkes ‘adam sende’ci bir tutumla kendi işine bakmayı sürdür”-müştür. Böyle olunca da, yine bir başka topluluk üyesinin deyişiyle, “altın yumurtlayan tavuk” niteliğinde bir “iş”i ellerinden kaçırmışlardır. Fabrika sahibi ve işletmecisi olanların, eğer birleşebilselerdi Doğu Avrupa’ya yönelmiş olan üretim sürecini de denetimleri altına alabileceklerini, hatta daha önce Yahudiler’in örneğinde olduğu gibi büyük mağaza sahipliğine doğru yönelebileceklerini ileri sürerler de bulunmaktadır.

“FABRIKA”DAN “MARKET”E...

“Fabrikalar”ın kapanmasının ardından topluluğun büyük kesiminin işsiz kaldığı, hükûmet yardımları ve(ya) akraba-hemşeri dayanışmasıyla yaşamını sürdürmeye çalıştığı, pek çok kişi tarafından ifade edilmektedir.⁴⁷ Ancak yeni iş ve çalışma alanlarına yönelenlerin de kayda değer sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Bazıları İngiltere’ye gelmeden önce memleketlerinde yaptıkları işlere yönelmişlerdir. Elektrik tesisatçılığından inşaatçılığa⁴⁸ ve taksi veya otobüs şoförlüğüne kadar pek çok alana kısmi bir açılma olmuştur. Burada işaret edilmesi gereken husus, Türk(iyeli)lerin bu alanlara yönelme imkan ve cesaretini bulabilmelerinin, İngilizce sorunlarının bir ölçüde azalmasıyla da bağlantılı olduğudur. Bu insanlar İngiltere’ye ilk geldiklerinde İngilizce bilmemeleri nedeniyle böylesi bireysel yeteneklerine veya mesleki eğitimlerine işlerlik kazandırabilecekleri çalışma alanlarına yönelme

47 T.C. Londra Başkonsolosluğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ateseliği’nin bildirdiğine göre de Türkiye’li göçmenler arasında %9 civarında bir işsizlik mevcuttur (“İngiltere’deki vatandaşlarımız”, s.2.).

48 Eskiden %1 civarında iş yapılan inşaat sektöründe tekstil atelyelerinin kapanmasından sonra şimdi %10-15’lik bir iş hacmi oluştuğunu bazı kaynak kişiler ifade etmişlerdi

imkanları yoktu. İngilizce eksikliği onların tamamıyla Türkler'den oluşan bir iş ortamında çalışabilmelerine imkan vermemekteydi. Bu nedenle tekstil atelyelerinde onlarca kişi birarada ve İngilizce'ye hemen hiç ihtiyaç duymadan çalışıp para kazanabilmekteydiler. Üstelik hiç alışık olmadıkları bir tarzda, her hafta sonu ellerine geçen oldukça dolgun para, onlar açısından Türkiye'de hiçbir zaman karşılaşmadıkları bir rahatlık yaratmaktaydı.

Ancak yıllar içerisinde en azından kendilerini ifade edecek ölçüde İngilizceleri ilerleyen, giderek yabancılarla da haşır-neşir olan bazıları, artık İngiliz toplumsal ortamına da rahatlıkla nüfuz edebilmenin yarattığı imkanları tekstil işinin sona ermesinin ardından kullanarak belli bir düzeyde İngilizce bilgisi gerektiren yukarıda zikredilen meslek alanlarında çalışmaya yöneldiler.

Bunun yanı sıra hem Londra'daki Türk(iyeli) nüfusun artması, hem de "kebab kültürü"nün bu toplulukla özdeşleştirilmesinin sonucu olarak topluluğun etki alanı içinde giderek genişleyen yiyecek sektörünün de kapanan fabrikalardan boşalan insanların bir kısmını kendine çektiği kaydedilebilir. Hemen her gün yeni bir kebabçı ya da ona benzer bir dükkanın açılması gözlemlenebilir bir olgudur. Artık topluluğun en fazla istihdam imkanı bulduğu alanların başında "Kebab Endüstrisi"nin geldiği söylenebilir. Bazı kaynak kişiler Londra'da topluluk üyelerince işletilen 10 bin civarında restoran, kebabçı, vb. türden işletme olduğunu söylemektedirler. Araştırmayı sürdürdüğümüz dönemde yayımlanmaya başlanan *Turkish Catering News* (Türk Gıda Ticareti Haberleri) dergisinde yer alan bilgiler de kebabçılık sektörünün yıllar içerisinde nasıl hızlı bir gelişme kaydettiğini gözler önüne sermektedir. 1975'te İngiltere çapında Türkler'in sahip olduğu lokantalar ile kebabçı dükkanlarının tahminen

200 civarında olduğu, buna mukabil 2001’de bu sayının 15.000’lere ulaştığı kaydedilmektedir (TCN. Sayı:1 Ocak 2002).

Bunun yanı sıra giderek yaygınlaşan diğer ticari etkinlik alanları arasında berberlik-kuaförlük, kuyumculuk ve çiçekçilik göze çarpmaktadır. Özellikle kuyumculuk son yıllarda topluluğun Kürt kesimi tarafından gerçekleştirilen ve hayli atılım yapıldığı anlaşılan bir alandır. Altını Türkiye’den oldukça ucuza getirip Londra’da yüksek fiyata satma imkanının kuyumculuğu çekici hale getirdiği ifade edilmektedir. Ancak kuyumculuk işinin, bir takım siyasal oluşumlarla bağlantılı olarak şekillendiğine dair şayiaların da topluluk bünyesindeki yaygınlığı dikkati çekmektedir.

Bu belirtilen çalışma alanlarının dışında kalan önemli miktarda insanın işsiz olduğunu, topluluk üyelerinin yoğun biçimde bulunduğu bölgelerde her köşe başında görülen kahvehanelerin bu insanlarla dolup taşıdığını ve halihazırda işsizlik parası ile diğer sosyal yardım fonlarına bağımlı yaşayan önemli bir kesim olduğunu da son olarak tekrar hatırlatmakta yarar vardır.

Ancak tüm bunların ötesinde, “fabrika işi” bittikten sonra, Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde ortaya çıkan ve giderek yaygınlık kazanan en belirgin ticari girişim, küçük ölçekli “süpermarket” işidir. Daha önce fabrika işinde maddi birikim yapmayı başarabilmiş olanların bu birikimle giriştikleri ve esasen aile düzeyinde sürdürdükleri bu yeni çalışma alanı Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde son yıllarda ortaya çıkan en önemli ve ilginç gelişmelerden birini oluşturmaktadır.

Bu gelişmenin, uzun zamandan beri bu çalışma alanına hakim olmuş Hint Yanımadası kökenli göçmenlerin bu işi terk etmeye başladıkları dönemle, tekstil atelyelerinin kapanıp Türkçe-konuşan toplulu-

ğün işsiz kaldığı dönemin çakışmasından kaynaklandığı söylenebilir. İlk topluluğun yaygın bir yerleşim içinde olduğu bölgelerde ve daha çok topluluğun damak zevkiyle uyumlu ürünlerin Türkiye’den getirilerek satışa sunulduğu marketlerde başlayan bu ticari etkinlik, bu işi tüm İngiltere sathında yaygın biçimde yapan Güney Asya’lı göçmenlerin giderek dükkanlarını elden çıkarmalarıyla birlikte özellikle Türk ve Kürt göçmenler tarafından devralınmaya başlanmıştır. Bu iş alanı esas itibarıyla büyük alışveriş merkezlerinin dışında, devasa hipermarketlerin uzağında bulunan ve yalnızca işlek caddelerde değil ara sokaklarda da rastlanan, yiyecek, temizlik malzemesi, vb. tüketim malları satan marketler ile *off-licence* denilen içki satış dükkanlarını kapsamına almaktadır.

Bu yeni iş alanının Güney Asya’lı göçmenlerden devralınma süreci ana hatlarıyla şu şekilde gelişmiştir. Hint Yanmadası kökenli göçmenlerin çocukları, babalarının market işinden (“bakkallık”tan) kazandıkları paralar ile okuyup kendilerini orta ve üst-orta sınıfların üyesi yapabilecek profesyonel meslek alanlarına yöneltiler. Mimar, mühendis, avukat, doktor, bankacı, sigortacı, vb. prestijli meslekleri seçmeye başladılar. Dolayısıyla çocukları kendileri tarafından işletilen “bakkal” dükkanlarını işletmeye yanaşmayınca bu dükkanların babadan oğula geçme durumu olamadı. Öte yandan hipermarketlerin yaygınlık ağı genişlemeye, bunların hemen her köşebaşında ekspres dükkanları açılmaya başlandı. Böylece hem bu rekabetle başa çıkmakta hem de yaşandığı için işi sürdürmekte zorlanan ve çocuklarının da işi devam ettirme umudu bulunmayan Güney Asyalılar dükkanlarını kapatmaya ya da devretmeye başladılar.⁴⁹ Bu noktada “fabrika”

49 Bu konuda 5 Ocak 2002 tarihli *The Guardian* gazetesinde çıkan haber oldukça açıklayıcıdır. *Family-run Asian shops disappear* başlığıyla çıkan haberde uzun zamandır İngiltere’de yaşamın bir parçası haline gelmiş olan “sokak-köşesi marketleri”nin sayısında düşüş olduğu, bunda yeni kuşak Asyalılar’ın uzun saatler boyunca düşük ücret karşılığı

işini sürdürürken belli bir maddi birikim yapmış olan veya geleneksel dayanışma çerçevesinde paralarını denkleştiren Türkler ve Kürtler, yukarıdaki tespitler ışığında ticari anlamda ciddi riskleri olduğu anlaşılan bu işe talip olmuş gibi görünmektedirler. Sürecin başlangıcı yalnızca bir kaç yıl öncesine gitmekte olup halen de tamamlanmamış gibi görünmektedir.

Çok büyük bir birikimi olmayanlar dahi market, *off-licence*, hatta *café* ve *pub* açabilmektedirler. Geleneksel kültür yapısından beslenen topluluk-içi maddi/ekonomik dayanışmanın, buna imkan verdiği kaydedilmektedir. Buna göre ya bir kaç kişi bir araya gelip, paralarını denkleştirip ortak olarak bir yer açabilmekte, veya hemşehri, soy-akraba ilişkilerine dayalı tanıdıklıkla birbirlerine faizsiz borç para vererek iş kurabilmektedirler.

Bir başka yaygın iddia ise açılan dükkanların bazılarının, Türkçe-konuşan topluluğun bir kesimi içerisinde etkili bir takım örgütsel oluşumların uygunsuz biçimde veya yasadışı bir takım işler çevirerek elde ettikleri büyük paraları insanlara borç olarak vermeleriyle alınmasının söz konusu olduğu, bu paranın zaman içerisinde dükkan sahiplerinin düzenli ödemeleri ile bu oluşumlara geri döndüğü, böylece yaygın deyişle bir “kara para aklama” olayının gerçekleştiğidir.

Bu yeni ekonomik gelişmeye yıllardır Türkçe-konuşan topluluğa Kuzey Londra’daki ana yerleşmelerde hizmet eden iki market ve bunların sahibi iki şahsın öncülük ettiği yaygın bir kanıdır. Biri *Haringey*’de diğeri *Dalston*’da olan bu iki öncü market uzun yıllar ortaklık yapmışlar ve Türkiye’den getirdikleri ürünleri Londra’da yaşayan topluluk üyelerine satarak büyümüşlerdir. Ancak bugün ortaklıkların bozul-

çalışmak istememeleri, ayrıca da büyük marketlerin de hem pazar günleri hem de 24 saat açık olmaya başlamalarıyla ortaya çıkan rekabetin etken olduğu kaydedilmektedir.

muş olup, yine topluluk üyelerince ifade edildiği üzere, bunlardan biri giderek iyice zenginleşip topluluk bünyesinde zincir market kurma sürecine girmişken diğeri (her şeyini ortağına kaptırıp) ticari anlamda oldukça küçülmüştür. Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde market işinin de eski ve daha güçlü olan bazı işletmeler tarafından zincir dükkanlar açılarak “tekelleşme”ye doğru gitmekte olduğu izlenimi söz konusudur.⁵⁰ Bu şekilde hem İngiltere’de hakim büyük hipermarket-lerin daha geniş bir ticari etkinlik ağına sahip olma girişimleri, hem de Türkçe-konuşan topluluk içerisinde bu bakımdan rekabetin yoğunlaşması nedeniyle süreç içerisinde bu sektörde de bazı “dö-külmeler”in olabileceği kanaati edinilmektedir. Ancak halihazırda topluluk bünyesinde oldukça canlı biçimde bir market açma furyası olduğu da gözlemlenmektedir. Bu nedenle Türkçe-konuşan topluluğun “fabrikalar”dan çıkıp “marketler”e yöneldiği, yani tekstil işçiliğinden küçük esnaflığa doğru bir sosyo-ekonomik pozisyon değişikliğinin görünürlük kazandığı söylenebilir.

Kaynak kişiler topluluk içerisinde Türkiye’de yüksek öğrenim görmüş olanların dahi “market” işinde çalıştıklarını belirtmektedirler.⁵¹ Bu genç insanlar, Türkiye’deki üniversite eğitimi üzerinden İngiltere’de iş bulma imkanları çok kısıtlı olduğu için, babaları tarafından alınmış olan dükkanlarda çalışmaya başlamışlardır. Öte yandan küçük yaştan itibaren İngiltere’de olanlar, bu ülkede eğitim görüp İngilizce’ye yeterince hakim olmalarına karşın henüz yukarı doğru sosyo-ekonomik hareketliliği başlatacak düzeyde kendilerini

50 Örneğin süpermarket işine öncülük eden iki isimden birine ait olan TFC (*Turkish Food Centre*) bugün Londra’da dokuz ayrı yerde dükkan açmıştır. Bunun yanı sıra birden fazla şubesi olan altı ayrı süpermarket vardır.

51 Bu da Asya kökenli göçmenlerin bu işi ilk yapmaya başladıkları zamanlarda söz konusu olan bir olgudur. 1978’de yüksek işsizliğin bir sonucu olarak ailecek market işi yapan Asyalı göçmenlerin % 20’sinin yüksek okul mezunu olduğu ve bu oranın giderek yükseldiği bilinmektedir (*The Guardian*, “Family-run Asian...”, 5 Ocak 2002).

geliştirme imkanı bulamadıkları için onlar da market ya da benzeri alışveriş dükkanlarında çalışmaktadırlar. Belki onların çocukları İngiltere’de üniversite okuyup daha donanımlı hale geldiklerinde, kendilerinden önce bu ülkede var olma çabası vermiş diğer göçmenler örneğinde olduğu gibi geleceklerini profesyonel meslekler üzerinde kurmaya yöneleceklerdir.

Sürecin topluluğu nereye götüreceğini söylemek için vakit henüz erkendir. Ancak mevcut durum, 1990’ların ortasında yapılan yeni bir düzenleme ile her gün ve 24 saat açık olan yerel market ve içki dükkanlarını işleten topluluk üyelerinin aile-akrabalık dayanışması içerisinde “nöbetleşe” olarak çalışmakta olmalıdır. Buna ilginç bir örnek *Seven Sisters* civarında bir markette karşımıza çıkmıştır. Sahibi Maraşlı olan bu markete her gittiğimde (iki erkek iki kız) dört kardeşin çalışmakta olduğunu gördüm. En büyük kardeşleri olan abileri ile konuştuğumda geceleri kendisinin kaldığını, gün boyu ise bir oğlan ve iki kız kardeşinin sırasıyla dükkanda çalıştıklarını, cuma günleri de babasının dükkanda durduğunu, çünkü kendisinin mal almak üzere toptancıya gittiğini belirtmiştir. Dükkanda çalışmayan tek kişi olduğu anlaşılan anne de evi çekip çevirmekte ve onları yeni çalışma gününe hazırlamak için üzerine düşeni yapmaktadır. Bu şekilde market işine girmiş olanların haftada 500-600 sterlin yaptıkları söylenmektedir.

Halen (2002-başı) topluluğa ait iş rehberlerinde kayıtlı süpermarket sayısı 150 civarındadır. Ancak kayıtlı olmayanlarla birlikte sayının çok daha yüksek olma olasılığı kuvvetlidir. Yerel market ve içki satış dükkanlarının yanı sıra, fabrika işinin bitmesiyle birlikte biraz daha varlıklı olan, yahut grup-içi dayanışmanın sonucunda ortaklaşa hareket eden bazıları da *café*, *pub* ya da bar açma işine yönelmişlerdir. Bu mekanlar Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluğun eğlence

kültürü ile de doğrudan ilişkili oldukları için aşağıda, ilgili alt-bölümde ele alınacaklardır.

4. BÖLÜM

KUŞAKLARARASI ÇATIŞMA

Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde birinci bölümde tanıtılan alt-grupların veya birbirleri ile siyasal, ideolojik, etnik, dinsel yönlerden sorunlu kesimlerin aralarındaki pek çok anlaşmazlık ve çatışma noktalarına karşın ortak olarak paylaştıkları bir nokta bulunmaktadır. Bu, yetişmekte olan genç kuşakların ebeveynleriyle kültürel ve psikolojik (duygusal) açıdan yaşadıkları kopukluk ve kuşaklararası kültürel yabancılaşma sorunudur. Bu sorun son derece çarpıcı biçimde topluluğa yönelik etkinliklerde bulunan yerlerde, sözgelimi camilerden cemevlerine, siyasal sol ve sağ kökenli demeklere ve etnik kökene vurgu yapan oluşumlara kadar pek çok çevrede kaygıyla dile getirilen ve üstesinden gelme yolunda arayış ve girişimlerin gösterildiği bir sorundur.⁵²

Gençlik döneminin genel gelişimsel özelliklerinin kaçınılmaz bir sonucu olan, dolayısıyla doğal karşılanması gereken kuşaklararası çatışma olgusunun Londra’daki göçmenlerimiz açısından başedilmesini

52 İngiltere’de yaşayan Türkiyeli ve Kıbrıslı (Türk) göçmenlerin genç kuşağının ebeveynleriyle ilişkilerini ve köken aldıkları toplum (Türkiye/Kıbrıs) ile içinde doğup büyüdüğü toplum (İngiltere) arasında kalmışlığın kültürel (kimliksel) sonuçlarını değerlendiren bir çalışma olarak bkz. Küçükcan, *Politics of*, ss. 113-142. Özellikle Türkiyeli göçmenler açısından birinci ve ikinci kuşak arasındaki farkı değerlendirme noktasında erken sayılabilecek bir dönemde (1993-1994) gerçekleştirilmiş olmasına karşın, Küçükcan’ın araştırması da ana-babalarla çocukları arasında kültürel bakımdan açılan mesafeye, genç kuşağın İngiliz toplumsallığını ve kültürünü içselleştirmeye başladığına, dolayısıyla kuşaklar arasında gerilimlerin doğmaya başladığına işaret etmektedir. O çalışmayla kendi gözlemlerimi karşılaştırdığımda, aradan geçen 7-8 yılın bile Türkçe-konuşan göçmenlerin dünyasında kuşaklararası sürtüşme ve çatışmaların hızla daha da vahim bir sorun haline dönüşmesine yettiğini öne sürmek mümkün görünmektedir. Bu kitaptaki sayısal-istatistiksel tespitlerle (Kıbrıslı Türkler’in genç kuşağı özelinde olmakla birlikte) karşılaştırılma imkanı veren bir çalışma olarak bkz. Alicik, *İngiltere’de Yaşayan*.

daha da zorlaştıran nokta, yeni girilmiş olan yaşam ortamının “kültürel alımlanması”nda ortaya çıkan köklü farklılıktır. Bu konudaki genel kanı ve kaygı şudur: Bu ülkede çocuklar “bizim” olmaktan çıkmaktadırlar. Farklı bir eğitim sistemi içerisinde toplumsallaşan çocuklar, ana-babalarının onların yetişme sürecine fazla müdahalede bulunamamasına bağlı olarak zihinsel, sosyal ve duygusal anlamda bambaşka bir dünyada biçimleniyorlar. Bunun sonucunda ana-babalar çocuklarının kendilerini “tanımadığı”ndan ve “takmadığı”ndan yakınıyorlar. Görüştüğümüz pek çok kişi çocuklarının kendilerine sürekli olarak, “Bana karışmazsın! Seni şikayet ederim!” türünden tehditler savurduklarını, çünkü okullarda çocuklara bu yönlü telkinlerde bulunulduğunu belirtmektedirler. Yani okul yöneticileri, esasen aile-içi şiddeti önleme yolunda “hayırhah” bir amaçla çocuklara ailelerinin kendilerini dövmeyeceğini, böyle bir muamele görürlerse okul yönetimini haberdar etmelerini, kendilerini koruyacak, onlara bakacak başka kurumlar olduğunu hatırlatmaktadırlar. Buna bağlı olarak da geleneksel saygı ve itaat beklentisindeki ana-babalar aradıklarını bulamamakta, aşırı ve yoğun iş yaşamının sonucu olarak da çocuklarıyla duygu ve sevgi yüklü iletişime giremediklerinden ciddi bir kültürel kopukluk, yoğun bir kuşak çatışması ve yabancılaşıma yaşanmaktadır. Ana-babalar ile çocuklar adeta farklı dünyalarda yaşamaktadırlar. Bir kaynak kişinin verdiği bilgiler doğrultusunda şekillendirdiğimiz aşağıdaki değerlendirme, bu bakımdan oldukça anlamlıdır ve bizi konunun değişik boyutlarını fark etmeye ve tartışmaya götürecektir.

Okulda İngilizce öğrenen çocuk, kendisini bu dilde ifade etmektedir. Ancak ana-babalar kendilerini Türkçe ifade etmektedirler. Çocuk çok küçük yaşlardan itibaren İngiltere’de bulunduğu ve Türkiye’ye ilişkin bilişsel ve duygusal bir hafızaya sahip olmadığı

için bambaşka bir “varoluş” sergilemektedir. Bu nedenle pek çok ebeveyn ile çocukları arasında özellikle “dil”-den kaynaklanan kültürel sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye’den gelenlerin büyük çoğunluğu eğitimin önemini de kavramadığı için çocukların eğitimi ile ilgilenme yolunda girişim ve çaba da sergileyememektedir.⁵³ Bu durum ana-babalarla çocuklar arasındaki duygusal bağı azaltıyor. Çocuğun kişiliğinin oluşumunda artık ana-babaların çok fazla etkisi olamıyor. Pek çoğu okul toplantılarına, öğretmenlerin yaptığı çağnlara, yazdığı mektuplara rağmen katılmıyorlar. Hatta çoğu zaman okuldan gelen mektuplardan dahi haberleri olmuyor. Söz gelimi çocukları okulda bir takım sorunlar yaratıyor veya derslere devam etmiyorsa okul yönetimi ana-babayı haberdar etmek üzere eve mektup gönderiyor. Ama anne ve baba (özellikle “fabrika” işinin yaygın olduğu dönemde) çalışmakta olduğu için çocuk okuldan geldiğini gördüğü mektupları alıp yok edebiliyor. Ya da ana-babalar böyle bir mektubu alsalar bile İngilizce bilmedikleri için onu doğrudan çocuğa verip okumasını istiyorlar. Çocuk da kendisi hakkında şikayetlerde bulunan mektubu doğru aktarmayıp onları kandırabiliyor.

Bu noktada her iki kuşak arasında ortaya çıkan çatışmanın özünde esas itibarıyla iki temel dinamik bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi ebeveynlerin, dilini bilmedikleri bir ülkede yaşamalarıdır. İngilizce öğrenme gayreti gösterilmemekte ve dil bilmemeye bağlı olarak hem çocuğun okuluyla hem de artık yeni bir dille düşünmeye, duyumsamaya ve duy-

53 Çünkü daha önce de temas edildiği üzere, ana-babaların İngilizce öğrenmeden Londra’da yaşamını sürdürmesini mümkün kılan bir alt yapı büyük ölçüde mevcuttur. Bu insanlar için, pek çok sorunlarını çözerken kendilerine “Türkçe” yardımcı olacak servisler vardır. Türk doktorlara ve diş hekimlerine muayene olunabiliyor. Türk tamircilere gidiliyor, yasal, hukuki, mali, vb. sorunları halleden Türk avukatlarına, muhasebecilerine baş vurulabiliyor. Türk berber ya da kuaförlere gidiliyor. Hatta eğlenmek için dahi Türk(çe) bar ve cafelere gidilebiliyor. Yani Londra’da hiç İngilizce öğrenmeksizin ve İngilizce’ye ihtiyaç duymaksızın, bunalmadan ve sıkılmadan yaşamak mümkündür.

gulanmaya başlayan çocukla da ilgilenilememektedir. Dolayısıyla İngilizce bilmemek, oldukça paradoksal biçimde, İngiltere’de yaşamalarını engellemekte, ama çocukları ile yaşamalarını engellemektedir!..⁵⁴

İkinci neden çalışma koşulları ve ekonomik beklenti ve arzuların fazlasıyla öne çıkmasıdır. Çocuğun evde bulunduğu saatlerde ebeveynlerin genellikle işte olmaları, çocukla ev ortamında ilgi, sevgi ve güven temelinde bir bağın kurulmasını engellemektedir. Bir örnek vermek gerekirse, kebabçılık, lokanta işletmeciliği gibi yiyecek ağırlıklı işlerde ve çoğu zaman gece geç saatlerde yoğun biçimde çalışan çok sayıda kişi, çocuk evde yokken istirahatte, çocuk eve geldiğinde ise yeniden işe gitmek üzere hazırlanma telaşındadır. Bu konuda bir kaynak kişinin ayrıntılı betimlemesi hayli açıklayıcıdır: “Kebabçıda çalışıyorsan disko, hadi bilemedin *pub* müşterisine hitap etme durumundasın. Bu durumda sabah saat 4’e kadar çalışırsın. Sonra eve geldiğinde saatlerdir yağ içinde çalıştığın için mecburen banyo yapmak zorundasın. Derken yatıp uyuman gerekir ki ertesi gün yine çalışacak gücü bulasın. Sen uykudayken çocuk ya okulda ya da toplum içindedir. O evde veya uykuda olduğu zaman da sen dışarıda-sındır. Bu nedenle istesen de çocuğunla ilgilenemezsin”..⁵⁵

Bu durumda çocuk, ebeveynini tanıma imkanı dahi bulamamaktadır. Bir yaşına gelmiş çocuğunun kendi-

54 Aynı noktaya daha önce Kıbrıslı Türkler özelinde değinen bir çalışma olarak bkz. Sonyel, *The Silent Minority* (özellikle s:42-60). Bu konuda Küçükcan’ın 1990’ların başına tarihlenen araştırmasında yer alan bir anekdot da açıklayıcıdır. Çocuklarıyla ebeveyn olarak nasıl iletişim kurdıkları, sorunlarının üstesinden nasıl geldikleri sorusuna bir baba şu cevabı vermektedir: “Bu, bizim en temel sorunumuz. Benim İngilizcem onların eğitimi, kültürümüz, dinimiz, geleneklerimiz hakkında fikirlerimi ifade etmeye yetmiyor. Onlar da Türkçeyi yeterince anlayamıyorlar. Aramızda kesinlikle giderek büyüyen bir iletişim sorunu var. Ve bu beni çok korkutuyor” (Küçükcan, *Politics of*, s. 127). Hemen hemen aynı dönemde 12-24 yaş arası ikinci kuşak Kıbrıslı Türk göçmenler üzerinde bir araştırma yapan Alicik (*İngiltere’de Yaşayan*, s. 81) de bu gençlerin yüzde 85’inin İngilizce’yi daha rahat konuştuklarını kaydetmektedir. Yüzdenin günümüzde daha da büyüdüğünü tahmin etmek zor değildir.

55 Aynı sorunları, daha erken bir dönemde Kıbrıslı Türkler açısından değerlendiren bir çalışma olarak bkz. Sonyel, *The Silent Minority*, s:58.

sini gördüğünde yabancı sanıp ağladığını yakınlardan söyleyenler vardır. İşte ebeveynlerin bu yoğun çalışma temposuna bağlı olarak çocuklar başıboş büyümektedirler. Sabah saat 9’da okula giden çocuk, öğleden sonra 3.30’da eve geldiğinde (özellikle “fabrika” işinin yaygın olduğu dönemde) yalnızdır. Ana-babaların çocuğun gün boyu okulda olup olmadığını denetleme imkanları da olmuyor. Bu başıboşlukta çocuk pek çok istenmedik mecraya sürüklenebilmektedir. Suç işleyip yakalanan bir çocuk, kendisiyle yapılan konuşmada, annesinin onu sabahları okula gönderdiğini, ama kendisinin “okulu asıp” bilardo oynamaya gittiğini ve giderek burada edindiği çevre ile yoğun etkileşim sonucu vardığı noktanın işlediği suç olduğunu ifade etmiştir. Topluluk içerisinde “kendi evini soyduran” çocuk dahi bulunmaktadır! Ana-babası evde yokken, okulu birlikte “astıkları” arkadaşlarına evin anahtarını verip, evdeki kıymetli ve para edecek eşyaların yerini de belirterek alıp gelmelerini söylemiştir. Bu ve benzeri olayları Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde pek çok kişiden dinlemek mümkündür.

Dahası evin içinde birarada olduklarında da her iki kuşağın aynı dünyalarda yaşadığını ve bu dünyalar arasında da iletişim ve diyalog sorunu bulunduğunu düşündürecek tespitler de yapılmaktadır. Türkiye’den gelip yaşamlarını bu ülkede sürdüren yetişkinler, bir yandan anılarıyla, acısıyla tatlısıyla memleketlerinin özlemini çekerken, öte yandan uydu üzerinden yayın yapan Türk televizyon kanalları aracılığıyla Türkiye ile bir kültürel iletişim imkanına sahip olabiliyorlar. Oysa çocuklar daha çok artık hemen her evde olan bilgisayar ve internetle haşır-neşir oluyorlar. Ana-babalar ise bunlarla hiç ilgilenmiyorlar. Dolayısıyla aynı evin içinde farklı dünyalar mevcuttur. Ana-babalar televizyondan Tür-kiye’yi izler ve yaşarken, çocuklar internette

İngilizce *chat* yaparak bir başka dünyada yaşamaktadırlar.

Genç kuşağın iki kültür arasında sıkışıp kalmışlığının üstesinden gelme, bir yandan içinde bulunulan İngiliz toplumsal ortamına uyum sağlarken, ana-babaları tarafından temsil edilen kültürel değerlere ve kullanılan dile yabancılaşmalarını önleme amacına hizmet etmek üzere çok sayıda Türk Dili ve Kültürü Okulları'nın Kuzey ve Güney Londra'da etkinlik içinde oldukları gözlemlenmektedir. Kıbrıslı Türkler'in öncülüğünde ortaya çıkmış Türk okulları Londra'nın bir çok yerinde faaliyet sergilemektedirler.⁵⁶ Formel okul eğitimini tamamlayıcı mahiyetteki bu okullara İngiltere Türk Dili ve Konsorsiyumu'nun tespitlerine göre halen yaklaşık 3 bin öğrenci devam etmektedir. Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde etkin olan bu okullar, İngiliz eğitim sistemi içerisinde toplumsallaşan genç kuşağın Türk dili ve kültüründen kopmaması için uğraş vermeyi asli hedef olarak belirlemiştir. Genç kuşakların özellikle Türkçe kullanımında yaşadıkları ciddi sorunlar, böylesi bir eğitim girişiminin örgütlenmesinde en temel gerekçeyi oluşturmuştur. Londra'da bu şekilde faaliyet gösteren 18 okul bulunmaktadır. Bu okullar birbirleriyle koordineli çalışma sürdürmekte ve *İngiltere Kıbrıs Türkleri Derneği Konseyi*'nin girişimiyle düzenli toplantılarla ortak sorunlarını ele alıp çözüm yolları konusunda fikir üretmektedirler. Bu arada okul-

56 İngiltere'de Türk(çe) okullarının başlangıcının, (1951'de kurulmuş olan) Kıbrıs-Türk Derneği'yle irtibatlı biçimde 1960 yılına tarihlendirildiği kaydeden Sonyel, bu ölüme 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelen Türk ve Müslüman Kıbrıs göçmenlerinin İngiliz okullarına devam eden çocuklarının, düşük başarı düzeyinin yanı sıra asimilasyon ve etnik-dinsel kimliklerini yitirme riskiyle karşı karşıya olduğunu fark eden derneğin, bu çocuklara dillerini, dinlerini ve geleneklerini öğretip, böylece kültürlerini korumaya yönelik olarak bu okulların organizasyonu yoluna gittiğini söylemektedir (Sonyel, *The Silent Minority*, s.23, ayrıca ss.76-77). Bu okullardaki öğrencilerin motivasyonları (okula devam etme nedenleri, karşılaştıkları sorunlar, talep ve beklentileri) üzerine ampirik bir değerlendirme için bkz. Alicik, *İngiltere'de Yaşayan*, ss. 120-129. Bu okulların işleyiş ve etkinlik sorunları üzerine bir değerlendirme için de yine bkz. Sonyel, *The Silent Minority*, s:57.

ların hemen hepsi tarafından en önemli sorun olarak aile ilgisizliğinin altının çizilmesi dikkate değerdir.⁵⁷

İş yoğunluğu nedeniyle çocuklarıyla ilgilenemeyen, bu nedenle de zamanla çocuklarını tanıyamaz hale gelen ana-babaların içine düştükleri trajik durum, Türkçe-konuşan topluluk bünyesindeki bazı kuruluşların soruna “kendi ölçüleri” doğrultusunda çözüm üretme girişimlerine yol açmıştır. Özellikle siyasal ya da dinsel temelde örgütlenmiş bazı dernek ve vakıfların son zamanlarda bu yönde çalıştıkları söylenebilir. Bunlara çarpıcı bir örnek “Süleymaniye Camiî Çevresi” olarak da bilinen *İngiltere Türk, İslam Kültür Merkezi Vakfı*’nın yakınlarda başlattığı bir tür yurt uygulamasıdır.⁵⁸ İş-güç peşinde koşuşturduğu için çocukları boşlukta kalan, okul ortamından dolayı ailesine iyice yabancılaşan, öte yandan da uyuşturucuya alışan çocuklarının geleceği konusunda endişelenen bazı aileler çocuklarını hafta içinde caminin müstemilatı içinde olan yurt binasına yatılı olarak bırakmaktadırlar. Dolayısıyla okul dışı zamanlarda ana-babanın yapması gereken tüm yetiştirme ve sosyalleştirme işlevleri vakfa devredilmektedir. Hatta vakıf görevlileri çocukların okul veliliklerini bile üstlenmektedirler. Önceki yıllarda bu şekilde 20-30 öğrenciye imkan sunan vakıf halen (2001-2002) öğrenci sayısını 40’a çıkarmış durumdadır. Yetkililer önümüzdeki yıllarda 50 öğrenciyi hedeflediklerini, ama bu sayıyı daha fazla artırmak niyetinde olmadıklarını belirtmektedirler.

Bu şekilde yurttaki kalan çocuğun bir günü şöyle geçmektedir: Çocuk öğleden sonra saat 3’te okuldan çıkıp “Süleymaniye”ye gelir. Ev ödevlerini yapar. Türkçe, bilgisayar ve İngilizce dersleri alır. Tabii bunun yanı sıra din dersleri ve dinî eğitim de alır. Evde anne

57 Bkz. “Southgate Türk Okulu”, Okullarımız yazı dizisi, *Londra-Olay*, 28 Eylül 2001.

58 Londra’daki Türkçe-konuşan göçmenlerin genç kuşağının dinsel inanç, tutum ve davranışları üzerine 1990’ların başında yapılmış tespitler için bkz. Köçökan, *Politics of*, ss. 145-163.

ve babasıyla geçirmesi gereken zamanı "Süleymaniye"de arkadaşlarıyla birlikte geçirir. Hafta sonlarında ise (cumartesi öğleden sonra başlayarak) evine gider ve ailesiyle birlikte olur. Pazar akşamı da yurda döner.

Bu arada bir vakıf yetkilisinin, ailelerin çocuklarına ilgisizliğinin ne ölçülere vardığına dair verdiği bilgiler de hayli çarpıcıdır. Söz gelimi, yeterince İngilizce bilmediği için okula gidip çocuğunun öğretmenleriyle görüşmeyen anne-babalar, hiçbir dil engeli olmadığı halde Süleymaniye'ye de uğramamaktadırlar. Buradan hareketle dil engelinin aslında bir bahane olduğu, esas sorunun çocuklarla duygu-yoğun bir ilişki ve etkileşim çabası göstermekten kaçınmaları ya da buna fırsat (veya enerji) bulamamaları olduğu söylenebilir. Kısaca, sorunun en önemli boyutunu "sevgi(sizlik)" oluşturmaktadır.

BURASI LONDRA; KIZINI DÖVEN DİZİNİ DÖVER!

Yıl 1992. St Ann's Road üzerinde yeni açılmış *Şeyh Nazım Dergahı*’nda öğle-sonrası sohbetinde Pakistanlı bir müslüman, oğlu ile ilgili bir sorunu Şeyh'e anlatarak ondan derdine deva olmasını istiyor: "Oğlum kendisinden yaşlı bir İngiliz kadınla yaşıyor. Ona kendini kaptırdı. Beni hiç dinlemiyor. Baskı yapsam ben suçlu olacağım. Çocuğumu kaybediyorum, ya Şeyh! Bir dua et doğru yolu bulması, bana geri dönmesi için!.."

Şeyh, beklentinin aksine, manevi kuvvet gösterisinde bulunmayıp aklını konuşturuyor ve mistik olmaktan çok "sosyolojik" olan şu karşılığı veriyor: "'Dua. dua. dua!.. Dua her zaman ediyoruz zaten. Sizler memleketlerinizi bırakıp buralara geldiniz. Ne için? Para için! Para peşinde koşmak için geldiğiniz buralarda çocuklarınız sizin olmaktan çıkar. Dualar da meseleyi halletmez..."

On yıl önce Şeyh Nazım Kıbrısı'nın Londra'daki çevresi üzerine antropolojik bir araştırma sürdürürken tanık olduğum bu olay, Hint Yarımadası'ndan İngiltere'ye akmış insanların bu ülkede yaşadıkları bir "psikokültürel" trajedi olarak hafızama kaydolmuştu. Üzülmüştüm, ama çok "yakından" bir iç sızısı hissettiğim söylenemezdi.

* * *

Yıl 2002. Kingsland Road'daki Süleymaniye Camii'nde cuma namazı öncesinde konuşan Hoca, İngiltere'deki "Türkiyeliler"’in bir sorununa parmak basmak üzere, cemaatten bir tanıdığının kendisine şöyle yakındığını naklediyor: "Hocam, yıllardır bu memleketteyiz. Evlerimiz oldu güzel güzel. Arabalarımız oldu güzel güzel. Her şeyimiz oldu güzel güzel... Ama çocuklarımızı kaybettik!"

* * *

Devran, anlaşılan çok acı döndü ve "uzaktaki sızılar" yakına geldi! "Doğu"dan kopup bu "Batı" ülkesine bizden çok daha erken dönemlerde gelen göçmenlerin trajedilerini yıllar önce uzaktan izlerken, aynı hazine olayları bugün bizler yaşıyoruz. Çare aramak için "din"in kapılarını şimdi biz açıyoruz. Ama bu, şeyhlerin dahi duadan umudu kestikleri bir sorun. Dolayısıyla çözümü hayatın içinde bulmak gerekiyor.

Yukandakinin aynısı ya da benzeri yakınmaları pek çok kişiden duymak mümkün: Bu ülkede çocuklarımız giderek "bizim" olmaktan çıkıyor. Ebeveynlerin çocuklar üzerinde her istediklerini her zaman kayıtsız-koşulsuz yaptırabilme imkanları bu ülkenin kültürel, idari ve hukuki yapılanmasına bağlı olarak ortadan kalkıyor...

Bu, bir yönüyle mevcut bir aşırılığı törpüleyen olumlu bir gelişme olarak kaydedilebilir. Birey üzerinde baskı kuran, onun özgürleşmesini engelleyen, kendisi olmasına izin vermeyen "pederşahi" anlayışın kınlanmasına dönük bir doğrultu bulunduğu söylenebilir burada.

Ama bu yol, her zaman böyle "dört başı mamur", bilinçli ve insani bir özgürleşme sürecine de açılmıyor. İfrattan tefrit doğuyor ve aile-akraba baskısından kurtulma yolunda, insan yaşamının en temel duygusal ve toplumsal dayanışma ağı olan bu kurumların devre dışı kalması noktasına varılıyor. Bu, özellikle ana-baba kuşağı açısından çok yakıcı bir sorun teşkil etmekte. Çocuklarımızı tanıyamıyoruz. Çünkü onlar bizi tanımıyor ve "takmıyorlar". Alışık değiliz buna. İçimizi geleceğe yönelik bir "kimsesizlik" duygusu kaplıyor. Neden böyle oluyor ve ne yapılabilir? Bu sorular tartışmaya ihtiyacımız var.

Aile ve akrabalık ilişkilerinin hayatın içinde çok belirleyici, bağlayıcı, hatta kısıtlayıcı olduğu bir memleketten geliyoruz. Orada "gelenek" böyle emrediyor! Ancak bu kurumların o coğrafyada güven, sevgi ve duygusal paylaşımın ötesinde, ekonomik dayanışma açısından çok büyük öneme sahip oldukları da bir gerçek. Hatta sözünü ettiğimiz geleneği de "üreten" bir gerçek bu.

Yani "aş ve iş"in az olduğu, siyasal kurum ve kuruluşların bunları sağlamakta yetersiz kaldığı bir memlekette "dar"a düşen insanın imdadına "hısım-akraba" yetişiyor. Bugün dahi Türkiye'de çok ağır yaşanan ekonomik krizlere rağmen insanların ayakta kalmasını sağlayan etkenin aile-akraba dayanışması olduğuna sıklıkla vurgu yapılmıyor mu?

Bu nedenle bizim ülkemizde ekonomik bağımlılığın ana-babaya itaati, akrabalara ise itibarı herkes için kaçınılmaz kıldığı söylenebilir. Buna bağlı olarak çocuklarımız isteseler de istemeseler de, onları dövsek de sevsek de "bizim"dir. Başka seçenekleri yoktur çünkü...

Bugün hayatını bu zengin ülkede sürdürenler açısından ise durum oldukça farklı. Ekonomik sıkıntı görece çok daha az. İş bulma imkanları ise daha fazla. Bireyi ihya etmek de devletin ya da kamu kurum ve kuruluşlarının işi. Böylece çocuk yardımı, işsizlik parası, ev yardımı, vb. fonlarla bizi, deyiş yerindeyse besleyip büyüten sistem, burada ailenin yerini almakta...

Dahası bireyin mevcut tüm potansiyelini kendisi için harekete geçirmesini talep eden bir ekonomik anlayışın hakim olduğu bu ülkede sıkı aile bağlarından pek haz edildiği de söylenemez. Gerekirse birey adına aileye müdahalede bulunulabilir.

Bu nedenle, görüştüğüm pek çok kişinin yakındığı türden telkinlerde bulunulur okullarda çocuklara. Ailelerinin kendilerine baskı yapamayacağı, onları dövmeyeceği, böyle bir muamele görürlerse okul yönetimini haberdar etmeleri, kendilerini koruyup sahiplenecek "başka" kurumlar olduğu hatırlatılır. Bunun bizim "'Şark sularında yıkanmış" gönlümüze yansıyan kırıcı sonucu ise babasına, abisine veya amcasına, "'Bana karışamazsın. Bak seni şikayet ederim!" tehdidi savuran çocuklarımızdır.

Yanlış anlaşılmamak için hemen eklemeli: Sosyal yardımlara karşı olmak ya da çocukları aile-içi şiddete mahkum saymak gibi bir niyetim yok.

Söylemek istediğim, sağlanan imkanlardan olumlu ve yararlı sonuçlar almak istiyorsak, bunlardan yoksun bir hayatın içinde benimsediğimiz anlayış ve tutumları değiştire-

rek çocuklanmıza yaklaşmamız gerektiği. Aksi takdirde bu imkanların yarardan çok zarar getireceği...

Evet, "Sıla"daki köyümüzde, kasabamızda, şehrimizde ekmek parası peşinde koşarken kendilerinden ilgi ve sevgimizi esirgesek de, çocuklanımız ekonomik bağımlılığın ve geleneğin belirleyici etkisinin sonucu olarak bizden kopamıyor, bize saygıda kusur etmiyordu. Durum genelde böyleydi. Üstelik dış dünyanın koruyucu olmaktan çok tehdit olarak algılandığı, herkesin gözünün birbirinin üzerinde olduğu bir kültürel zeminde, "Kızını dövmeven, dizini döver" deyişi geçer akçeydi.

Aileye ekonomik bağımlılık algısının aile-dışı sosyal yardım imkanlarına bağlı olarak kaybolduğu, kendilerini aile-içi şiddete karşı koruyup kollayacak bir toplum ve devlet olduğunun çocuklara okullarda her daim hatırlatıldığı ve geleneksel değerlerin modern-endüstriyel bir hayatın gerekleri karşısında etkisini yitirdiği bir Batı ülkesinde artık çocuklanınızı hem dövüp hem de sevebilirsiniz. Burada kızını dövmeven değil, döven, dizini döver!..

Çare sevgiyi ve ilgiyi daha çok öne çıkarmakta, çoğaltmakta ve yoğunlaştırmakta gibi görünüyor. Çünkü "kann doyurma" işini aile-dışı kurumlar üstlense de "duyguları doyurma" hâlâ büyük ölçüde aile bünyesinde sağlanabilmekte...

Yani çocuklarımızı kaybetmemenin yolu, onlara daha fazla sevgi vermekten, dünyalanna ve yapıp ettiklerine daha fazla ilgi göstermekten geçiyor. Bunu yapabilen insanlanımız da ne mutlu ki var bu ülkede.

Ama bunun karşısında bazı üzücü ve düşündürücü örneklerle de rastlamak mümkün. İnanılmaz bir hırsıyla, bir işyerine bir başkasını ekleme isteğiyle koşuşturan bir restoran sahibinin on beş yaşındaki oğlunu hatırlıyorum. Türkiye'de geçirdiği tatilden yeni dönmüş birine imrenmiş ve şunları söylemişti: "Ne güzel! Ben bu yaşına kadar yalnızca bir kere tatile gittim."

Sonra fırsat oldu ve bu gencin bana yeni kuracağı işin bunaltıcı ayrıntılarını anlatan babasına, damdan düşer gibi, çoluk-çocuğuyla hafta sonları birlikte bir şeyler yapıp yapmadığını sordum.

Şaşkınlık içinde ve yüzünde "bu da sorulur mu" anlamı yüklü bir ifade ile, "Bu kadar koşuşturmaca içinde ona vakit mi kalır, hocam" dedi.

"Koşuşturma"nın hedefi belli: Para! Paranın peşinde koşuşturuyoruz. Çünkü parayı seviyoruz. Hem de ailemizden ve evlatlarımızdan daha çok seviyoruz.

Eğer evlatlarımızı paradan (lafta değil, ama gerçekten) daha çok sevebilirsek, onlar bizim olmaktan çıkmaz. Dolayısıyla artık "ataların sözü"ne değil, içinde yer aldığımız "yeni" hayatın gereklerine kulak verme zamanı: O hayat dayatıyor, "Çocuğunu sevmeyen, dizini döver" diye...

Olay, 28 Şubat 2002-7 Mart 2002

ÇETELEŞME SORUNU

İngiltere’deki Türkçe konuşan topluluk içerisinde, ana-babalar ile çocukları arasındaki ilgi ve sevgi kopukluğunun en olumsuz sonucu çocukların kötü alışkanlıklar edinmesinin kaçınılmazlığı ve özellikle uyuşturucu alışkanlığının ilk gençlik çağındaki çocukların hayatına girmesidir. Üstelik uyuşturucu trafiğinin ne yazık ki Türkçe-konuşan topluluk üzerinden sürdürülmekte olduğu acı gerçeği, topluluğun gençlerini bu bakımdan da kolay hedef haline getiren bir noktadır. Bu konuda pek çok olay topluluk bünyesinde aktarılmaktadır.⁵⁹

Topluluğun uyuşturucu işindeki etkinliğine vurgu yapan bir kaynak kişi, 3-4 yıl öncesinde cezaevlerinde 2000 civarında topluluk bünyesinden insanın bulunduğunu ve bunların çoğunun uyuşturucudan yattığını ileri sürmüş, bunun yanı sıra yakınlarda Türkiyeli göçmenler tarafından başı çekilen 20 milyon sterlin değerinde eroin yakalandığını belirtmiştir. Kıbrıs kökenli bir başkası ise, televizyonda uyuşturucu konusunu ele alan bir haber programda Türkler’in bu işteki dahline işaret eden bir emniyet yetkilisinin artık neredeyse tamamiyle topluluğun yaşam alanı haline gelmiş olan *Green Lanes*’e *Drug Lanes* (Uyuşturucu hattı) dediğini hatırlatmıştır.

Bununla bağlantılı bir başka olgu topluluk gençliği arasında “çeteleşme” olgusunun kendisini göstermiş

59 Örneğin her akşam saat 6-7 arası yaşları 15-18 arasındaki çocukların *Haringey*’de esrar alıp-sattıklarını belirten bir kaynak kişi, “Babası geliyor, basıyor tokadı; çocuk dönüp babasına küfredip ‘Bana karışmazsın!’ diyerek kafa tutuyor” şeklinde durumun vahametini işaret etmektedir.

oluşudur. Özellikle uyuşturucu ağırlıklı çalışan mafya oluşumlarıyla da ilişkilenen ve hem diğer etnik gruplara karşı saldırganlaşan hem de Türkçe-konuşan topluluğun kendi içinde de şiddet üreten ve huzursuzluk yaratan bu çete grupları, Londra'daki göçmenlerimizin dünyasında yakın dönemlerin en rahatsız edici ve kaygı verici gelişmelerinden biridir.

Çeteleşme ortaokul düzeyinde başlamakta ve özellikle topluluğun yaşamını sürdürdüğü ortamın diğer önemli etnik grubunu oluşturan Siyahlar'a karşı şekillenmektedir. Bazıları Türkçe-konuşan topluluk bünyesindeki bu çeteleşme örüntüsü ile bu ülkede karanlık işler çeviren topluluk üyeleri arasında bağlantı olduğunu da vurguluyorlar.⁶⁰ Çetelerin en önemli etkinliği eğlence yerlerinden, özellikle de barlardan haraç almak olarak kaydedilmektedir.

Bunlardan biri yakın zamanlarda giderek adları dilden dile dolaşır hale gelen *Bombacılar*'dır. İngiltere'de orta öğrenim gençliği arasında hayli yaygın olan çeteleşme olgusunun Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde yakın zamanlarda tezahür etmiş bir örneği olarak değerlendirilebilecek olan *Bombacılar*, büyük çoğunluğu Kürt kökenli olan göçmenlerin çocuklarıdır. Aralarında bazı Türk ve Kıbrıs kökenlilerin, hatta "Siyah"ların da olduğu söylenmektedir. Yaşları 16-22 arasında olan bu gençler, isimlerini son bir kaç yıl içerisinde özellikle topluluğun eğlence hayatında revaçta olan Türkçe müzik çalınan barlara yaptıkları saldırılarla duyurdular.⁶¹ *Bombacılar* olarak tanınırlar da kendi-

60 Aynı konuya Türkçe-konuşan topluluğun eğitim sorunlarını ele aldığı çalışmada Aydın Mehmet Ali de şu şekilde değinmektedir: "Okullarda özellikle siyah azınlık topluluklarla Türk-Kürt kökenli gruplar arasında çetecilik denilen kavga ve çalışmalar mevcuttur. Bu kavgalara büyük kardeşlerin ve akrabaların da girmesine bağlı olarak, özellikle de her iki azınlık grubunun mafya örgütlenmeleri ile de ilişkili kurulduğu için silahlı çatışmaya kadar varabilecek gerilim tehlikesi söz konusudur (Mehmet Ali, *Turkish Speaking*, s. 10).

61 3 Ağustos 2001 tarihli *Londra-Olay* gazetesinde "Barlar şimdi daha güvenli" başlığı altında yer alan haber, bu bakımdan kayda değerdir: "Kendilerini 'Bombacılar' diye adlandıran bir çetenin Türk barlarına yönelik saldırılarını engellemek için bar yöneticileri işi sıkı tutmaya başladı. ... Çevreye korku salan, işyerlerinin adeta sonunu getiren bu

lerine *Tottenham Boys* diyen bu çocukların İngilizceleri Türkçelerinden çok daha iyidir. Son derece akıcı bir İngilizce ile konuşurlarken Türkçeleri ise babaları gibi aksanıdır. Bu çocukların Londra’da Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde etkin olan mafya oluşumları ile de ilişkili oldukları, daha doğrusu onlar tarafından yönlendirildikleri söylenmektedir. Öte yandan uyuşturucu kullandıkları ve uyuşturucu trafiğinde etkin rol oynadıkları konusunda da iddialar ortaya atılmaktadır. Ancak Bombacılar kendilerini topluluk içerisinde bazı iş yerlerine özellikle eğlence yerlerine yaptıkları saldırılarla bilinir kılıyorlar.

Kaydedilmesi gereken bir diğer değerlendirme de bu grupların topluluğun özellikle Kürt kesimlerinde PKK etkinliğinin kaybolmasının ardından doğan otorite boşluğunda ortaya çıkmış olduklarıdır. Bu grubu iyi tanıyan bir şahıs, kendisi ile yaptığımız görüşmede, “Eğer PKK olsaydı, bunlar ortaya çıkamazdı” demiştir. Anlaşılan o ki siyasal-ideolojik temelli bir örgütün, kuşkusuz şiddet tehdidi içkin olarak sağladığı bir “düzen”in bozulmasının ardından beliren “kaotik” boşluk ortamı, bu türden suç çeteleri tarafından doldurulmuştur.

İngiliz polisinin ise *Bombacılar*’a karşı çok fazla etkili olamadığı kaydedilmektedir. Hepsinin poliste çok büyük dosyaları bulunmasına rağmen, özellikle *Bombacılar*’ın saldırdığı yerlerin polisten davacı olmamasına bağlı olarak cezai işlem yapmanın mümkün olmadığı belirtilmektedir. Çünkü bu çocukların babaları, saldırıya uğrayan iş yerlerine gidip davacı olmamaları için deyiş yerindeyse yalvar-yakar olmaktadır. İş yeri sahipleri de genellikle arada hemşehrilik ya da yöre bağları bulunduğu için bir tür

saldırlara seyirci kalan güvenlik ekiplerinden de ümidini kesen işletme sahipleri, kendi güvenlik birimlerini oluşturdu. ... Bir kaç hafta önce *Stoke Newington High Street* üzerinde bulunan bir Türk barında çalışan DJ’lerin dövdümesiyle başlayan olaylar, Murat Camış (28) ve Mustafa Sinan’ın (24) bıçaklanısıyla devam etmiştir”.

geleneksel dayanışma çerçevesinde davadan vaz geçmektedirler.

Ancak *Bombacılar*'ın eylemleri her zaman böylesi müsamahalı şekilde sonuçlanmayabiliyor. Örneğin saldırdıkları bir barın sahibinin tavnı hiç de yukarıda zikredildiği türde olmamıştır. *Bombacılar* Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde popüler olan bu bara gittiklerinde içeri alınmayınca, daha kalabalık bir grupla tekrar giderek barı dağıtmışlar. Barın güvenlik elemanlarıyla çatışmaya girmişler ve barın kapısının önünde sahibini bıçaklamışlar. Bu olaydan sonra bar sahibi de gidip “ülkücü” mafya ile ilişki kurup onlara arkasını dayanmış ve saldırganlara da “hepinizi öldürteceğim” tehdidini savurmuş.. Bundan sonra *Bombacılar*'ın hızının kesildiği söylenmektedir.⁶²

62 Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde araştırmayı sürdürdüğümüz dönemde (2002-başı) kendilerinden söz edilen iki rakip mafya oluşumu bulunmaktaydı. Bunlardan birisi daha çok mülteci Kürt kesimle irtibatlı, daha doğrusu bu kesim üzerinden etkinlik sürdüren “Kürt Mafyası”, diğeri ise eski bir Türkiye futbol ligi kulübü başkanı tarafından örgütlendirilmiş olduğu söylenen “Ülkücü Mafya”dır.

ÇOCUKLARIMIZIN AĞZI VAR “DİLİ” YOK!

1 23 no’lu otobüs *Waltham Forest* civarında durduğunda iki katlı otobüsün üst katına gürültülü patırtılı çıktılar. İngilizce konuşuyorlar.

Kınk değil akıcı bir İngilizce bu. Ama art arda akan cümlelerde daha aşına bazı sözcükler de kulağa çalınıyor.

Yaşları 15-20 arasında beş genç kız, coşku ve heyecanla bir şeyler anlatıyorlar, birbirlerine takılıyorlar.

Cümlelerin arasına sıkışan bazı kaba sözcükler kulak tırmalıyor. Birazdan çalan cep telefonunun melodisi, Anadolu’ya yönelik aşinalığı daha da artırıyor.

Telefonda çalan 1970’lerin romantik şarkısı "Artık Sevme-yeceğim" eşliğinde içinizi bir hüznün kapladığı anda beklen-medik bir şey oluyor ve telefonu açan genç kızın ağzından çıkan sözler bir soğuk duş etkisiyle iliklerinizi donduruyor: "You're f..cking b..stard, oğlum. S..ktir git!"

Karşı taraftan gelen yanıtın yarattığı kısa bekleme ânı, bir imparatorluk eskisinin teknoloji yorgunu topraklarında bo-calayan yoksunların arasında olduğunuzu hatırlatırken, kara gözlü esmer güzeli kız, görüntüsüyle hiç bağdaşmayan bir çirkinlikle devam ediyor: "Nah s.kersin! Why are you begging?"... Diğer kızlar yorumluyor:

"Hayır dedi ya kız, kaldıramıyor p..ç!"... Sonra da telefonu arkadaşlarının elinden kapıp karşı taraftaki muhataplarına "münasip lisanla seslenmek için yarışıyorlar. Birisi, "Sen ölmüş, gebermişsin oğlum" diyor. Bir diğeri, biraz önce akıcı bir İngilizce ile konuşanı, aksanlı bir Türkçe ile telefondaki-ne soruyor: "Ne diyon p..ç?"

Diğeri arkadaşına ne söylemesi gerektiğini hatırlatıyor: "Tell him, he is the biggest p..ssy of the world". Küfürler, hakaretler, tehditler havalarda uçuşuyor. Kızların yakınla-rındaki "İngilizce-konuşan" yolcular ön sıralara ya da alt katlara kaçıyorlar.

"Türkçe-konuşan" ben, şaşkın, üzgün, kızgın, ama aynı zamanda "ürkek", dönüp kızların yüzüne bakmaya cesaret edemiyorum. İngilizce ve Türkçe'nin bu beklenmedik "sentez"i, zihnimde çarpıntılara yol açıyor. "*Bir oğlum olacak adı Temmuz / Dilinde en güzel sesi Türkçemin...*" diyen ozan, Hasan Hüseyin Korkmazgil'i hatırlıyorum. Kızların muhtemelen onun memleketlisi olabilecekleri kaygısı, yüreğimi burkuyor.

Ana dilleriyle okul dilleri arasında sıkışıp kalmış "ikinci kuşak" Londra göçmeni beş genç kızın bu telefon "muhabbeti", sıkışıklığın yalnız dilde değil kültürde, duyguda ve değerlerde de yaşandığını düşündürüyor.

Geç bulduğumuz "para"yı çabuk çoğaltmak için Londra sokaklarında gün 24 saat durmaksızın çalışırken yüzlerini göremez, seslerini duyamaz olduğumuz çocuklarımız böyle konuşuyorlar! İngilizce'yi öğrenip Türkçe'yi unutmadılar belki; ama dili, insanı insan kılan bu en temel yetiyi insanca hayata geçirme konusunda sınıfta kaldıkları kesin. Evde Türkçe'yi okulda İngilizce'yi öğrendiler; ama ne yazık ki onlara konuşmayı öğretecek hiç kimseyi bulamadılar. Yalnız, çaresiz ve yoksun hayatın içindeki yırtıcı ilişkiler ise onlara küfrü öğretti.

45'lik plakların cızırtılı sesinden dinlediğimiz romantik şarkılarımızı cep telefonlarının dijital melodileriyle bir dünya başkentine taşıyan teknolojiye bu "yükseliş"in gözlerimize örttüğü perdeyi yırtıp, kültürel anlamda nasıl bir "düşüş" içinde olduğumuzu acaba ne zaman fark edeceğiz?!

Olay, 31 Ocak 2002

5. BÖLÜM

KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMLER

Londra’da 1980’lerden 90’ların sonuna kadar olan süreçte Türkçe-konuşan topluluğun gündelik hayatının nasıl değiştiğine ilişkin, uzun yıllardır berberlik yapan bir Türkiye göçmeninin şu gözlemleri dikkate değerdir: “Eskiden herkes ayn-gayrı gözetmeden birbiriyle yakınlaşır, Türkiye’den olmak böylesi bir yakınlaşma için temel neden olurdu. Şimdi herkes kendisini ait hissettiği çevreye kapandı. Ayrılıklar baş gösterdi. Bu önce siyasi temelde oldu. Sonra da bölge, yani hemşehrilik temelinde devam etti. İşte böyle *Gümüşhaneliler Lokali, Kelkit Çayevi*, vb. yerler açıldı. Benim daimi müşterim olan bir Kürt arkadaşım, bana ‘Kusura bakma! Sen benim arkadaşımsın, ama artık hemşehrim dükkan açtı. Onda traş olmam gerekir; beni anla!’ diyerek artık bende traş olmamaya başladı.”

Bu sözlerde karşılığını bulan ve bizim de gözlemlediğimiz olgu, sırasıyla “sarmaşma” ve ayrışma” olarak nitelendirilebilecek olan ve yeni bir yaşam ortamına giren göçmen toplulukların uyarlanma sürecinin farklı aşamalarına tekabül eden psikokültürel tutum ve davranış eğilimlerinin bir dışavurumudur.

KÜLTÜRE “UYARLANMA”DAN KÜLTÜRÜ “UYARLAMA”YA

Türkiye’den göçmenlerin İngiltere’ye yeni yeni gelmeye başladığı, kendilerini gerek yaşantı gerekse çalışma güvencesi açısından rahat ve güçlü hissetme-

dikleri o erken zamanlarda adeta içgüdüsel bir şekilde birbirlerine tutunarak ayakta kalma çabaları sözkonusu idi. Kendilerini yalnız, küçülmüş ve emniyetsiz hissettikleri bu dönemde birbirlerine “sokularak”, adeta sırt sırta vererek içlerindeki “kültürel kaybolmuşluk” hissini gidermeye çabalamaktaydılar.

Şimdi durum değişti. Artık nüfus, Londra’da hatırı sayılır bir noktaya ulaştı. Yalnızlık çekilen, “Londra’da bir Türkiyeli” olunan günler geride kaldı. Artık “Londra’da bir Türkiye” var. Bunun sonucu olarak, *Green Lanes*’den *Seven Sisters*’a, *Haringey*’den *Dalston*’a kadar geniş bir Kuzey Londra alanında Türk(iyeli)ler kendilerini sokaklarda dolaşırken “evlerinde” gibi hissetmekte. Bu durumda artık üzerinde yaşanılan toplumsal zemin daha “aşına” hale gelmekte, bu ise daha alt ve dar kategorideki kimliklere doğru hareketliliği teşvik etmektedir. Dolayısıyla kimlik olarak referans noktası “Türkiye” olmaktan çıkarak, sözgelimi “Kayseri”, “Kelkit”, “Aksaray”, “Maraş”, “Kürt”, “Alevi”, vb. olabilmektedir artık. Bu olgu topluluk-içi bölünme/ayrışma eğilimi olarak görünüşte rahatsız edici olsa da, daha derin bir analizle, Türkiyeli göçmenlerin kendilerini içinde bulundukları Londra (Batı) toplumsal ve kültürel ortamına “yabancı” hissetmekten, yadırgamaktan çıktıklarını ve bu ortamı kısmen “yerleştirdikleri”ni, kendilerine mal ettiklerini göstermesi bakımından olumlu bir gelişme olarak da kaydedilebilir.

Öte yandan temel varolma sorunlarının aşılmasına bağlı olarak daha iyi bir hayat arayışı, zenginleşme arzusu da kendini hissettirmektedir. Bu ise daha alt-kimlik kategorilerine doğru geri çekilme şeklinde ortaya çıkan ve özde “cemaatçi” kültürel eğilimlerden sıyrılarak daha bireyci tutum ve davranışlara doğru hareketliliği artırmaktadır. Bu süreçte hemşehrlik ya da akrabalık ve aşiret bağlarının çözülmeye başladığı, hatta çekirdek ailenin atomize olmaya başladığını dü-

şündüren örnekler vardır. Öyle ki en gelenekçi kesimlerde bile, artık kadının girişim ve inisiyatifiyle boşanmalar olabilmektedir. Bu konuda kesin konuşmak şu aşamada erken gibi görünse de ileriki yıllarda, özellikle ikinci ve üçüncü kuşakların hayata atıldığı dönemlerde giderek bu kültürel atomizasyonun daha da artacağı kuvvetle muhtemeldir.

İngiltere ortamında kalıcılık kazanmalarına bağlı olarak başlangıçta mevcut olan ve “Türkiyelilik” ortak paydasında kendisini gösteren dayanışma giderek kaybolmuş ve alt-gruplaşmalar bölge, siyaset, din temelinde kendisini göstermeye başlamıştır. Öte yandan Türkiye’de bir patlama içinde olan seyir/eğlence endüstrisinin, bir başka deyişle “top ve pop çağı”nın simge, motif ve aktörlerinin birleştirici etkisiyle ayrışma içerisinde yeniden sarmaşma eğilimleri, özellikle genç kuşaklar açısından gözlemlenmektedir. “Sarmaşma içinde ayrışma”ya ise en uygun örnek, daha önce üzerinde durduğumuz, Türkçe-konuşan topluluğun bütünüyle rağbet ettiği Londra mahalli futbol etkinliğidir. Futbol, Londra’da tüm alt-grupların paylaştığı bir tutku olmakla birlikte, siyasal, ideolojik, bölgeci eğilimlerin ayrışmayı öne çıkaran bir tarzda bu etkinliğe yansıdığı dikkati çekmektedir.

Bunun yanı sıra bir yandan yabancısı oldukları İngiltere’ye uyum sağlama ve giderek onu kendileri için bilindik ve yaşanılır kılma çabaları sergileyen göçmen vatandaşlarımız, öte yandan geride bıraktıkları Türkiye’den her geçen gün kültürel anlamda uzaklaşmakta, Türkiye’ye yönelik belli belirsiz bir yabancılaşma sürecini de yaşamaktadırlar. Özellikle eğitim ve toplumsallaşma süreçlerini Londra’da geçiren genç kuşaklar açısından bu, daha belirgin bir durumdur. Türkiye göçmeni bir topluluk üyesinin şu sözleri bu bakımdan oldukça anlamlıdır: “Biz burada çocukları elimizden geldiğince Türk adet ve geleneklerini öğreterek yetiştir-

tirmeye çalışıyoruz. Mesela benim evimde İngilizce konuşmak yasaktır. Çocuklara elden geldiğince Türkiye'ye uygun biçimde nasıl davranmaları gerektiğini öğretiyorum. Fakat Türkiye'ye gittiğimizde çocuklar şaşkınlık içinde kalıyorlar ve bana diyorlar ki, 'Senin bize anlattıklarınla, öğrettiklerinle bunların bir alakası yok. Sen bize Türkiye'de nasıl davranılacağına ilişkin pek çok şey söyledin ve biz de onları tatbik etmeye çalışıyoruz. Ama ne yazık ki şimdi kafamız karıştı. Çünkü senin anlattıklarının ve bizim yapmak istediklerimiz, bu gördüklerimizle hiçbir ilgisi yok.'

1980'li yıllarda Türkiye'den göç etmiş bir başka kişi de Türkiye'ye gittiğinde yapılan şakaları, esprileri, gündelik konuşma ve davranış biçimlerini anlamakta zorluk çektiğini belirterek "Türkiye'ye gittiğimde kendimi *yabancı* gibi hissediyorum" demektedir. Bunun gibi bir başka çarpıcı ifade de 20 yaşlarında Güneydoğulu bir genç kız tarafından kullanılmıştır. Kültürel uyum/uyumsuzluk meselesini konuşurken, aslında bu ülkede "kendileri"nin çok büyük bir kültürel değişim yaşamadıklarını, Türkiye'den geldiklerinde nasıllarsa hâlâ öyle olduklanlarını belirterek aslında "Türkiye'dekiler"nin daha çok ve hızlı değiştiğini, bunu Türkiye'ye gittiğinde çok büyük bir şaşkınlık içinde fark ettiğini ve buna "uyarlanmakta" zorluk çektiğini ifade etmiştir.

Özetle, Türkiye'de özellikle son 10-15 yılda medya etkisiyle yaşanan hızlı değişimin gerek siyasal-ideolojik duyarlılıklar gerekse kültürel değerler ve pratikler (gelenek-görenekler) bakımından memleketlerini bıraktıkları noktada bulamayan göçmenler açısından yol açtığı duygusal ve zihinsel karmaşa, onların Batı toplumu ile karşılaşmalarıyla ortaya çıkana eşdeğer ağırlıkta bir sorun teşkil etmeye başlamış gibidir. Çarpıcı bir deyişle, her zaman Batı'yı geriden izlediği

söylenen Türkiye’nin Batı’daki göçmenleri, şimdi Türkiye’yi geriden izlemektedirler!..

EĞLENCE KÜLTÜRÜ

“Eskiden eğlenmek, dinlenmek, rahatlamak için *West End*’e giderken, şimdi bunun için *Dalston*’a, *Haringey*’e gidiyoruz. Buralarda sokaklar ıslıl ıslıl; restoranlar 24 saat açık, barlar son derece hareketli ve eğlenceli...”

Yaklaşık 12 yıldır Londra’da yaşamakta olan bir Türk kadının bu sözleri, Türkçe-konuşan topluluğun eğlence-dinlenme kültüründe son 5-6 yıldır yaşanan dönüşüm ve değişimi özlü biçimde aksettirmektedir. Londra’da yaşayan Türkler ve Kürtler bu ülkede daha özgüvenli hareket edebilecek düzeye geldikleri son yıllarda hemen her alanda hayatı “Türkçe” sürdürdükleri gibi, “Türkçe” eğlenme yolunda da hayli mesafe katetmişlerdir. Geleneksel boş zaman değerlendirme pratiği olarak “kahve kültürü”nün daha geniş bir yaygınlık kazanmasının yanı sıra, belki bundan çok daha önemli bir gelişme olarak, içinde yaşanan İngiliz toplumunun *bar-café* ve *pub* kültürü “yerlileştirilerek”, daha doğrusu “Türkçeleştirilerek” hayatın bir parçası haline getirilmiştir. Böylece bir anlamda daha “kentli” bir dinlenme/eğlenme tarzı topluluk bünyesinde giderek öne çıkmaya başlamıştır. Ancak burada Türkçe-konuşan topluluğun esas itibarıyla “kır” kökenli olan kültürel dokusunun söz konusu gelişmenin seyrine belirleyici etkide bulunduğu da gözlemlenebilir bir olgudur. Buna özellikle sayılan her geçen gün artan “Türkü Barlar” en geçerli örneği oluşturmaktadırlar.

Bu gelişmede Türkiye’de on yılı aşkın süredir elektronik devriminin imkanlarının kitleselleşmesiyle yaşanan seyir/eğlence çağının izdüşümlerini de bulmak mümkün gibi görünmektedir. Çünkü bu “yeni” eğlen-

ce mekanlarının isimleri bile Türkiye, daha doğrusu İstanbul eğlence hayatının içinden devşirilmiş gibi görünmektedir; *Laila*, *Nispet*, *Kaktüs*, *Meze Bar*, *Filli Meyhane* gibi... Özel televizyonların ortaya çıkması ile doğrudan ilişkili biçimde kitle kültürünün hayata hakim olduğu Türkiye ortamının izindeki “Londra’daki Türkiye”de de 1990’ların ortalarına kadar havaya hakim olan siyasallıktan çıkılarak, magazinelliğe doğru bir gidiş kendisini göstermektedir.

Bugün Londra’da sayılarının kimilerine göre 40 kimilerine göre ise daha fazla olduğu iddia edilen Türkçe müzik yayınlanan ya da yapılan barların başlangıcı 1994-95 yıllarına gitmektedir. Bu şekilde ilk açılan ve Türkçe-konuşan topluluğun hayatında bu kültürün yaygınlaşmasına öncülük eden barın adı da *Türkçe Bar’dır* (bkz. Resim 13). Bu bar, Londra’nın en işlek caddelerinden biri olan *Tottenham Court Road*’un ara sokaklarından biri olan *Denmark Street*’de açıldı. Burası hiç iş yapma imkanı ve ihtimali olmayan, daha önce defalarca çeşitli dükkanların açılıp kapandığı bir yerdi. Sahibi daha önce işportacılıktan pazarcılığa, garsonluktan barmenliğe kadar pek çok iş yapmış bir olan Türk’müş. Kendisi *Denmark Street*’de yerin altındaki, 15 yıl kimsenin dokunmadığı ama pişirme lisansı olan bu dükkanı aldığı anda burada “ne” iş yapar, diye düşünmekteymiş. Restoran yapsam olur mu diye sorduğu bir arkadaşının, “Olmaz; ama bar yaparsan olur. Türk barı yap!” demesi üzerine Türkiye’ye (İstanbul’a) gidip bir-iki bar görmüş, incelemiş ve geri dönüp “*Türkçe Bar*” adı altında barını açmış.

Türkçe Bar başlangıçta inanılmaz ölçüde tuttu. İlk yıllarda insanlar içeri girmek için önünde kuyruk oldular. O kadar popüler hale geldi ki burada tanışıp arkadaş olan ve evlenen çiftler oldu. *Türkçe Bar*, iki-üç yıl çok iyi para kazandıktan (bazıları 1 milyon sterlin kadar olduğunu söylüyorlar) sonra rakipler baş göstermiş

ve yeni yeni “Türkçe” barlar açılmaya başlamış. Şimdi ise *Türkçe Bar* kapanmış durumda ama diğer “Türkçe” barlar, tabii ki topluluğun sosyo-kültürel dokusunun kaçınılmaz bir sonucu olarak “Kürtçe”, “Zazaca” (hatta “Rum-ca”) takviyeli olarak işlemeye devam etmişler ve etmekte.

Bu tür bir bar açmak için esasen ya da başlangıç olarak bir tane DJ yetmekte. Tabii canlı müzik söz konusu olduğunda iş daha da büyüyor. Müşteriler genelde kebabçı esnafı ve çalışanları ile öğrenci olarak Londra’da bulunan Türkler ile *au-pair* olarak gelmiş olan kızlardan oluşuyor. Barları işletenler ise tam olarak ya da belli bir düzeye kadar “kent” kültürü almış, onunla yoğrulmuş kişiler. Barları açanların büyük bir kısmı, daha önce geçer-akçe olan “fabrika” işinde çalışıp para biriktirmişler. Ortalama 20 bin sterlin ile bu barları açmanın mümkün olduğu söylenmektedir.

“Türkçe” barların açılma ve böylesine tutma nedenlerini anlamak için, onları tanımlamakta kullandığımız sözcüğe, yani “Türkçe”ye odaklaşmak yeter. Bir eğlence, kültür ve sanat merkezi olan Londra’nın bu nimetlerinden yararlanmak, bunların tadına varmak, ancak “İngilizce” ile mümkün olabilmektedir. İletişimi “derinleştirmek”, düşünce ve duyguları açığa vurmak, sosyalleşmek için, konuşma diline belli bir düzeyde kumanda etmek gerekiyor. Bu olmadığı zaman iki yol kalıyor geriye: Ya bir tür “kültürel sağırlık” içinde sosyalleşme süreçlerine kapı açan alanlara, bu arada eğlence ve dinlence mekanlarına da yabancılaşılarak içine kapanmak ya da kendi dilinden anlayanlarla bu bakımdan alternatif alanlar üretmek. “Türkçe” barlar hem Londra kültürel ortamına uyarlanmakta zorlanan hem de “asos-yallik” girdabına saplanmak istemeyen bir göçmen topluluğun bu ikinci yolu seçtiğinin en çarpıcı göstergelerinden biridir. İngiltere’de yaşayan ama doktoruyla, avukatıyla, bakkalıyla Türkçe konu-

şan insanların, eğlenmek için gittiği *pub* ve barlarda da konuştuğu dil Türkçe. İngiltere’de “Türkçe” bir yaşantı, hayatın hemen her alanında kararlı bir şekilde sürdürülüyor. Bu kararlılığı fark edenler, bunu ticari bir getiriye de dönüştürebilecek akıllıca girişimlerde bulunabiliyorlar. “Türkçe” barlar böylesi bir girişime eğlence kültürü alanında çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilebilir

LONDRA'DAKİ TÜRKİYE: BİR CUMARTESİ GECESİ İZLENİMLERİ

Yüzyıllardan kalma görkemli *Chapel*'de insanı uhrevi derinliklere çağıran bir ayın gerçekleştirilmiyor bu kez. Mabedin duvarlarına güçlü bir ses eşliğinde Anadolu'nun coşkulu, yanık ve isyankar nağmeleri çarpıyor. "İsa-Mesih"e methiyeler düzülen ilahilerin yerinde "devrimci" Anadolu türküleri yükseliyor!..

Onur Akın ve Grubu'nun Londra'daki konserini izlerken böylesi zihinsel çağrışımlarla doluyum. Derken hep beraber "Aldırma Gönül"ü söylüyoruz. Allah'ın evinde, Allah'a yakarılan mekanda, Allah'a sitemler yolluyoruz...

Ama, hepimiz değil: Kulakları ana-babaları, abi-ablaları kadar bu ezgilerle yoğrulmamış gençlerden bazıları, yani Türkiyeli ikinci kuşak, sıkıntıdan cep telefonlarına yumulmuş mesajlaşıyorlar.

Konserden "ruhumuz" doymuş olsa da karnımız aç çıkıyoruz. Yolun karşısında bir Karadenizli "memleketlimiz" tarafından işletilen restorana gidiyoruz. Yemeğin, içkinin ama hepsinden önemlisi servisin kalitesi hem keyif hem de gurur veriyor.

Sonra, Hemşin'den Londra'ya uzanmış bu "Karadeniz Uşağı" ile sohbet edip dertleşiyoruz: "Ne kadar iyi olursa olsun her şey, yine de olmuyor hocam! Burada yaşıyoruz. Çok şükür iyiyiz. İyi de yaşadık. Ama Türkiye'deki, kendi memleketindeki gibi olmuyor", diye yakınıyor. "Burada 30 sene de kalsan, 50 sene de kalsan, senin memleketin değildir" diyor.

Sonra çıkıyoruz. Londra'da hayatın 24 saat devam ettiği "bizim mahalle"ye geliyoruz. Barlara "takılıyoruz". Eğlence dorukta.

Güzel yüzlü, yakışıklı bir gence gözüm aşına. Tanıyorum. Günler önce konuştuğumuzda bana gittiği yerlerde "beraber olmadığı" kimse kalmadığını söyleyen çocuk o. Merhabalaşıyoruz.

Bir köşeye çekilip, kendimi ortamda oldukça "eğreti" hissederek, tedirgin bir şekilde çevremi izliyorum. Daracık mekanda birbirlerine oldukça "yakın" dans eden gençler... Ya aşklar? Onlar da "yakında" mı? "*Aşklar içimde insanlar yanımdadır*" diyen ozanı hatırlıyorum. Sonra da gördüğüm gencin aynı konuşmada, "Peki ya aşk?" soruma karşılık, geçmiş yaşantılara kırılgan ve kırık, "Ne aşkı hocam yaa!" sözlerini... Efkarla, gecenin iyice ilerlediği saatlerde sokaklara dönüyorum.

Coşup taşıktan sonra artık yorgun sokaklar, ışıklı ama sessiz. Bu defa bir başka şairin, Ahmet Erhan'ın "*Yüreğimi bir kalkan bilip sokaklara çıktım*" dizesi aklıma düşüyor. Sokaklarda mermilerin uçtuğu günlerde yazılmış sözlerin, bir bolluk ve rehabet ortamında dilimin ucuna gelmesinden rahatsız, *Woodgreen*'e gitmek üzere gece otobüsü, *N29*'a biniyorum.

Otobüs kalabalık. "Uyuşmuş" uyuyanların arasında, yorgun ama ılıtısını yitirmemiş bir çift siyah göz: "Hocam, hayırdır bu saatte?" diye soruyor gülümseyerek. *Haringey*'de bir kebabçıda kan-ter içinde döner keserken tanıdığım, Türkiye'nin güneydoğusundan bir genç bu. Bir kaç cümleyle günü özetliyorum. Sonra o, "Biz de mesaiyi bitirdik. Eve gidiyorum." diyor. Eğlence yorgunlan arasında evine giden emek yorgunu bu ufak-tefek insan, "Londra'daki Türkiye'nin en sahici yüzünü, gecenin saat beşinde hatırlatıyor bana. Uykuya yatmadan, uyanıyorum.

Olay, 7 Şubat 2002

NEGROFOBİ YA DA “SİYAH” NEFRETİ

Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde özellikle yakın zamanlarda giderek daha yoğun biçimde hem söylem hem de pratik olarak dışavurulan bir etnik antipati mevcuttur. Bu, özellikle Kuzey Londra’da topluluğun yaşam alanı içerisinde etkin bir temsile sahip olan “Siyahlar” a yönelik antipatidir. Bir bilgi kaynağının çarpıcı sözleriyle, “Bu ülkede bizim topluluk içerisinde sağcıyı da solcuyu da, Türk’ü de Kürt’ü de Alevi’yi de Sünni’yi de birleştiren tek nokta, ‘Siyah nefreti’dir”.

Gerçekten de topluluk bünyesinde Siyahlar’a karşı oluşmuş çok güçlü olumsuz önyargılar mevcuttur. Tabii bu önyargıları besleyecek pek çok örnek olay da kendisini göstermektedir.

Türkçe-konuşan topluluğun Kuzey Londra’da yaşadığı bölgeler, özellikle Hackney ve Dalston civarları göçmen Siyahlar’ın da yoğun bir yerleşim örüntüsüne sahip olduğu alanlardır. Siyahlar bu bölgelerde 1980’lerin başından itibaren yaygın bir yerleşim ve etkinlik ağına sahip olmakla birlikte, özellikle son on yılda Türkiye’den ilticacı olarak gelenlerin artması ve buralarda yerleşmeyi tercih etmelerinin sonucu olarak Türkler ve Kürtler’in bu bölgelerde giderek daha etkin bir varoluş dinamiği sergiledikleri gözlenmektedir. Hatta topluluk üyeleri arasında Siyahlar’ın bu bölgeleri terk etmeye başladıkları, dolayısıyla hem nüfuslarının hem de nüfuzlarının giderek azalmaya başladığını öne sürenler bulunmaktadır. Ancak her halükarda Türkçe-konuşan topluluğun Londra’daki yaşam alanı içerisinde-

de en çok karşı karşıya geldiği “öteki” topluluk Siyahlar’dır. Bu karşı karşıya geliş, hemen her zaman sorunlu olmaktadır.

Tekstil sektöründe çalışma, yani “fabrika işi” bittikten sonra, topluluk üyelerinin büyük kısmının gece geç saatlerde sürdürülen işlerle uğraşması, Siyah antipatisini ve nefretini besleyen ve güçlendiren tatsız olayların yaşanma sıklığını artırmaktadır. Söz gelimi topluluk bünyesinde taksicilik yapmakta olanların hepsinin, kebabçı, süpermarket ya da *off-licence* gibi yerleri işleten ve buralarda çalışanların yüzde doksanının siyahlardan nefret ettiğini ifade edenler olmuştur. Dahası görüştüğümüz sol eğilimli bir kişi, kendisini “ilerici” olarak tanımlayan bir grup sol arkadaşının da siyahlara karşı ırkçı önyargılara sahip olduğunu belirtmiştir.

Topluluk bünyesinde yaygın kanı, Siyahlar’ın istisnasız hepsinde bir “hırsızlık” eğilimi olduğu şeklindedir. Bu doğrultudaki değerlendirme süpermarket işleten bir Kayserili göçmenin şu sözlerinde karşılık bulmaktadır: “Gerçi bunlar çok çekmişler; köle olup perişan yaşamış bunların ataları. Hep filmlerde izledik [*Kökler* dizisi kastediliyor]. Ama nerede bir pislik, hırsızlık, öldürme var, bu ‘zenciler’den çıkıyor... Ya hırsız oluyorlar; ya fahişe ya da uyuşturucu işinde oluyorlar; başka bir şey çıkmıyor.”

Böylesi Siyah-karşıtı bir bilinç ve ruh haline nasıl varıldığını anlama yolunda şunlar söylenebilir: Türkçekonuşan topluluk içerisinde tekstil atelyeleri kapandıktan sonra, özellikle Türkiye’den göç etmiş olan Türkler ve Kürtler’in yoğunlaştıkları (kebabçılık, süpermarket, *off-licence* [içki satışı yapan dükkan] işletmeciliği, taksicilik gibi) işlerin daha ziyade geceleri sürdürülmesine bağlı olarak Londra’nın yoksul kesimlerinde yoğunlaşmış Siyah nüfusla ister istemez daha sık karşı karşıya gelinmiş, bu karşılaşmaya da pek çok durumda

“kriminal” eğilim ve girişimler eşlik etmiştir. Buna bağlı olarak daha önceki dönemlerde varolan ve “ötekileştirme” eğilimini dışa vuran Siyahlar’a yönelik küçümseyici tutum, yerini daha belirgin ve etkin bir Siyah nefreti ya da “Negrofobi”ye bırakmıştır.

“Fabrika işi”nin genel-geçer olduğu dönemlerde, sokakta ve gece vakti Siyahlar’la karşılaşma olasılığı çok daha azdı ve buna bağlı olarak genel ve topyekün bir Siyah nefretinin söylem ve pratik olarak dışa vurulması için fazla neden yoktu. İngiltere’nin hemen hemen en yoksul kesimini oluşturan Siyah “Afrika-Karayipli” (*Afro-Caribbean*) topluluk, o zamanlarda da şimdiki gibi sokaktaydılar. Ancak Türkçe-konuşan topluluk açısından gece ve sokakta çalışmaya dönük “esnaflık”, her iki topluluk arasında bir karşılaşmayı, üstelik de oldukça sorunlu nitelikte “kaçınılmaz” kılmakta, buna bağlı olarak “negrofobik” ya da siyah-karşıtı tutum ve davranışlar çok net biçimde belirginlik kazanmaktadır. Örneğin bir Kürt’ü dükkanında öldüren bir grup Siyah genç yakalanıp tatbikat için *Haringey*’e getirildiklerinde kalabalık üzerlerine saldırınca “linç” girişimini önlemekte polis oldukça zor anlar yaşamıştır. Ya da sıklıkla görüldüğü üzere, bir Siyah’ın üstüne çullanıp onu öldüresiye döven bir grubu çevredeki herkes müdahalede bulunmaksızın izleyerek “hak edilmiş” bir dayanın seyrine bakabilmektedirler.

Ancak yine de sözkonusu Siyah-karşıtı tutum ve davranışlardan rahatsız olan ve buna karşı çıkanların da Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde bulunduğunu kaydetmek gerekir. Söz gelimi sol siyasal eğilimli bir oluşumun başkanlığını yürüten bir kişi ile yaptığımız görüşmede kendisi Siyahlar’a yönelik bu ırkçı antipatiyi giderme yolunda hem kişisel hem de demek bünyesinde örgütsel çaba harcadığını, kendisinin ailecek görüştükleri Siyah dostları olduğunu, hatta ileriki dönemlerde demek yürütme kuruluna diğer azınlık top-

luluk üyeleri ile birlikte Siyahlar'dan da temsilci almayı düşündüklerini kaydetmiştir. Öte yandan mülteci bir ailenin 3-4 yaşından beri Londra'da bulunan ve İngilizce'yi birinci dil olarak kullanan en küçük çocuklarının okuldaki en yakın arkadaşlarının Siyah çocuklar olduğu ve evde Siyahlar'dan "Arap" diye söz edildiğinde kızdığı ve çok şiddetli tepki gösterdiği, bunun ırkçı bir ifade olup hakaret içerdiğini ileri sürerek kullanılmasına karşı çıktığı da, aile üyelerinden biri ile yapılan sohbet sırasında belirtilmiştir.⁶³

63 Türkiye'de halk arasında olduğu gibi Londra'daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde de Siyahlar'dan "Arap" diye sözedilmesi oldukça yaygındır. Sözcüğün bu kullanımında bir küçümseme, hatta aşağılamanın da içkin olduğu açıktır. Daha doğrusu sözcüğü kullanan tarafın, bu sözcükle gönderme yaptığı insanları kendinden daha aşağıda konumlandırması söz konusudur.

SONUÇ

Uç ay boyunca yaşamlarının akışını hem gözlem altına aldığım hem de bu akışa kendimi bıraktığım Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk üzerine geliştirilmiş değerlendirme, önceki sayfalarda ilgiye sunuldu. Bu çerçevede topluluk bünyesinde kendisini göstermiş ana alt-gruplardan ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin seyrinden başlayarak, yerleşme örüntülerine, İngiltere’ye geliş ve kalış serüvenlerinin ayrıntılarına, geçim biçimlerine, kuşaklararası çatışmalara, kültürel uyum süreçlerine ve topluluk-dışı karşıtlık odaklarına kadar pek çok tema ele alınarak tartışmaya açılmıştır.

Uzun yıllar bu topluluğun hem işçi hem de işveren düzeyinde en genel ve yaygın geçim biçimini oluşturan tekstil endüstrisinin, imalatın büyük ölçüde İngiltere dışına çıkmasına bağlı olarak geçersizleşmesi, yakın zamanlarda ekonomik olarak ciddi bir sarsıntıya ve yeni arayışlara yol açmıştır. Artık yiyecek endüstrisinde yoğunlaşan bir çalışma nüfusu söz konusu olup, bu endüstri paralelinde eğlence sektöründe de kendisini gösteren bir hareketlilik mevcuttur. Bunun yanı sıra çapı küçük, ancak içeriği önemli bir gelişme de tamamen Türkçe etkileşimle gerçekleşen kendi içine kapalı bir çalışma yaşamı sunan tekstil sektörünün çöküşüyle birlikte, Türkiye göçmenlerinin önemli bir kısmının ilk defa olarak kendi dışlarında kalan toplum kesimleriyle iletişim ve etkileşim gerektiren çalışma alanlarına yönelmeye cesaret edebilmiş olmalarıdır.

Londra’da Türkçe-konuşan topluluğun uzun yıllar boyunca adeta “ekmek teknesi”ni oluşturan tekstil atelyelerinin kapanmasıyla birlikte küçük ölçekli süpermarket işinde kayda değer bir büyüme olduğu fark edilmektedir. Daha çok Türkiye Türkleri ile Kürtleri tarafından yönelinmiş bulunan bu çalışma alanı, bir “aile işi” olarak sürdürülmekte ve market sahibinin kendisi de dahil olmak üzere tüm aile bireylerinin işgücü katkısıyla yürütülmektedir. Mevcut işsizliğe bir tür çözüm gibi görünen bu ekonomik-ticari etkinlik, bunu uzun yıllar sürdürmüş olan Hint Yanımadası kökenli göçmenlerden devralınmıştır. Bu göçmenleri bu çalışma alanından koparan gelişme, şimdi Türkiyeli göçmenlerin ciddi bir ticari risk altında olduğunu düşündürmektedir. Söz konusu gelişme, dev alışveriş şirketleri ya da hipermarket-lerin ara sokaklara ve en ücra köşelere kadar uzanan hayli geniş bir yaygınlık ağı oluşturmaktadır. Türkiyeliler tarafından işletilen küçük ölçekli süpermarketlerin bu dev rakipler karşısında varlıklarını nasıl koruyabilecekleri merak konusudur. Bununla birlikte söz konusu marketlerin daha çok Türkçe-konuşan topluluğun zevkine hitap etmesi ve bu bakımdan bir “kültürel” seçiciliğin varlığı, dolayısıyla Türkiye’den getirilen ürünlere dayalı ve özel bir müşteri kitlesine sahip olunması nedeniyle yine de ayakta kalabilme olasılığından söz edilebilir. Türk peyniri, zeytini, reçeli, vb. ürünlerin alıcısı olan bir müşteri potansiyeli, Türk-Kürt marketlerinin şansı olarak değerlendirilebilir. Ancak burada da iç rekabete bağlı olarak bir “elenme” (ya da “seçilim”) yaşanacak gibi görünmektedir. Daha şimdiden bir zincir oluşturmaya ve pazar paylarını ötekiler aleyhine artırmaya başlamış market sahipleri vardır. Sonuç, bu sektörde de Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde tekelleşmeye doğru seyredecek gibi görünmektedir.

Türkiye’de 1970’lerin ortasından itibaren kristalleşen 1980-sonrası süreçte şekil değiştirerek devam eden ve 1990’ların sonuna kadar kendisini gösteren etnik ve dinsel temellere de dayalı siyasal-ideolojik kutuplaşma ve düşmanlıkların izdüşümlerini Londra’daki Türkçe-konuşan topluluk bünyesinde hâlâ gözlemlemek mümkündür. Özellikle siyasal iltica yoluyla gelen ve etnopolitik duyarlılık içindeki bir nüfus yoğunluğunun bu bakımdan bir bölünmeye zemin oluşturduğu söylenebilir. Ancak zaman içerisinde bu siyasal bölünmenin Londra’da yaşamının beraberinde getirdiği ekonomik, toplumsal ve psiko-kültürel sorunlarla başa çıkma uğraşında giderek geri plana itildiği fark edilmektedir. Topluluğun dünyasında siyasetin yerini ticaret almaktadır. Tabii bu ticari-ekonomik etkinlik hâlâ etnik, dinsel, yöresel aidiyetler, yani akrabalık, hemşerilik, aşiret, mezhep gibi bir takım kültürel kategorilerden tam-amiyle bağımsızlaşmış bir işlerlik de arz etmemektedir. Ama kimse de bu unsurları mutlak anlamda bağlayıcı kabul etmekte gibi görünmemektedir. Böylesi bir bağlayıcılıkta ısrar etmenin de ticari anlamda pek “rasyonel” olduğu söylenebilir. Kısaca “ticaret mızrağı”, “siyaset çuvalı”na artık sığmamaktadır.

İngiltere, Türkiye’den yurtdışı göç konusu bağlamında, diğer yabancı ülkelerle karşılaştırıldığında fazla ya da yeterince ele alınmış ve incelenmiş bir ülke değildir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bu ülkeye yerleşmiş göçmen nüfusun, benzetme yerindeyse, emekleme döneminden çıkıp ayakları üstünde durmaya yeni yeni geçmekte oluşudur. Kendi içinde mevcut kültürel-demografik çeşitlilik doğrultusunda, Türkçe-konuşan topluluk olarak tanımladığımız göçmenlerin Londra toplumsal ortamında bir alt-kültür grubu olarak belirginlik kazanması, yakın zamanlarda söz konusu olmuştur. Kıbrıslı göçmenler hariç tutul-

mak kaydıyla Türkiye’den göç edenlerin daha yeni yeni ikinci kuşakları ortaya çıkmaktadır. Topluluk kendine has sosyalleşme alanlarına, eğlence yerlerine ve basın-yayın faaliyetlerine en etkin biçimde yakın-larda geçmiştir. Sözkonusu alanlarda giderek rekabetin hızlanması, topluluğun hem sayısal olarak hem de niteliksel çeşitlilik bakımından artışının bir göstergesi olarak kaydedilebilir. Bu durum, topluluğun içerisine yeni girdiği bir dünyaya ağırlığını koymaya başladığına işaret etmesi bakımından olumlu, ama aynı zamanda yeni sorunlar da üreten bir gelişmedir.

Sorunların en başında kuşaklararası yabancılaşma ve çatışma olgusu gelmektedir. Türkiyeli göçmenler arasında ikinci kuşağın yeni belirmeye başlamasıyla birlikte, diğer Avrupa ülkelerinde daha erken dönem-lerde karşılaşılan ve Türkiye’de de hem akademik çevrelerde tartışmaya hem de yazılı ve görsel basın aracılığıyla kamuoyunun ilgisine açılmış bu olgu ile İngiltere’deki göçmenler şimdilerde yüzyüze gelmek-tedirler.

Yukandaki sayfalarda ana hatlarıyla değerlendiril-meye çalışılan bu olgunun temelinde, iki ayrı dünya arasında sıkışıp kalmış “ikinci kuşak” göçmen gençle-rin psikokültürel çıkmazları ve buna bağlı yaşanan sorunlu ilişkiler vardır. Sorunun ebeveyn dünyasında algılanma ve yorumlanma biçimini pek çok kesim tarafından sıklıkla zikredilen “çocuklar kayboluyor” ifadesi özlü bir şekilde anlatmaktadır. Sorun günlük yaşam pratiğinde genç kuşakların “çeteleşme” şeklin-de dışa dönük, intihar girişimleri şeklinde de içe (ken-dine) dönük bir şiddet kültürünü benimsemeleriyle görünürlük kazanmaktadır.

Bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan daha tehlike-li bir gelişme ise, böylesi kültürel ve psikolojik temelle-ri olan şiddet yöneliminin, topluluğun yaşam alanı içerisindeki kanundışı-kriminal çevrelerin etkinlikleri-

ne doğru kanalize edilmesidir. Dolayısıyla topluluğun devingenlikten uzak bir şekilde kendi içine kapanma ve değişime direnme eğiliminde olmadığını göstermesi bakımından ikinci kuşakların ebeveynleriyle sorunlar yaşamasını olumlu addetmek, bu bakımdan kuşaklararası çatışmayı doğal, hatta bir “sağlık belirtisi” olarak karşılamak gerektiğine işaret ederken, bu çatışma sürecinin genç kuşakları suça yöneltip, yasadışı şebekelerin ağına düşürecek şekilde bir toplumsal travmaya dönüşmemesi yolunda dikkatli olunması, önlemler alınması ve çalışmalar yapılması hususunun altını çizmek de bir zorunluluktur.

Kuşaklararası kopukluğun bir diğer nedeni olarak, her iki kuşağın yaşanılan ortamda geçerli konuşma dili İngilizce bakımından farklı yetkinlik düzeyinde olmalarına işaret etmek gerekir. Birinci kuşak açısından İngilizce eksikliği çok belirgin olmakla birlikte, yaşanılan ortamın işlikten eve kadar her yerde Türkçe ile dolu olması nedeniyle hiçbir zaman bir “sorun” addedilebilecek noktaya ulaşmamıştır. İkinci kuşak Türkiyeli göçmenler ise eğitimlerini bu ülkede tamamladıklarından İngilizce açısından bir eksikliğe sahip değildir. Ancak bu gelişmeyle bağlantılı olarak, genç kuşak, ebeveynlerinin kullandığı dilin hazinesini oluşturduğu kültürden, dolayısıyla birinci kuşağın dünyasından uzaklaşmakta, bu dünyaya yabancılaşmaktadır. Karşıt yönden de ana-babalar çocuklarının kendilerini daha aşına hissettiği bir dünyaya, o dünyanın dilini yeterli ölçüde bilmediklerinden nüfuz edememekte, dolayısıyla kültürel anlamda karşılıklı bir sağırılık hali kendisini göstermektedir. Ancak zaman içerisinde yeni kuşakların ortaya çıkmasıyla dil engeli üzerinden kendisini gösteren bu kültürel iletişim kopukluğunun kaybolmaya yüz tutacağı söylenebilir.

İngiltere’de yaşayan Türkçe-konuşan göçmenlerin artık “dönüşü olmayan” bir noktada oldukları anlaşıl-

maktadır. Diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen vatandaşlarımız için de söz konusu olduğu üzere, Türkiye'ye geri dönüp yeni bir yaşam kurma düşüncesi giderek gündem dışına çıkmaktadır. Tersine gerek öğrenci vizesiyle dil öğrenme, gerekse *au-pair* olarak çalışma gerekçeleriyle İngiltere'ye gelen gençlerin dahi bu ülkede "her ne pahasına olursa olsun" kalmasını öncelikli hedef haline getirdikleri gözlenmektedir. Kısaca bir gelen bir daha geri dönmek istememektedir.

İngiltere'de doğan veya eğitim alıp kültürleme ve toplumsallaşma süreçlerinden geçen genç kuşaklar ise, içerisinde bulundukları İngiltere toplumsal ortamının yaşam biçimini benimseme, imkanlarını kullanma hususunda daha donanımlı, buna mukabil Türkiye toplumsal ortamına ise kültürel anlamda hayli yabancıdırlar. Yaşlı kuşak açısından ise Türkiye'de oldukça kısıtlı olan sağlık ve sosyal güvenlik imkanlarından yararlanabilir olmanın avantajı İngiltere'yi vaz geçilmez kılan en önemli etmendir. Ancak tüm bunlar henüz "Londra'da Türkler" olmanın ötesinde "Londralı Türkler" olma noktasına varılmış olduğu, yani içerisinde yaşanan toplumsal-kültürel ortamın dinamikleşmesinin yeterince özümşenip içselleştirilmiş bulunduğu anlamına da gelmemektedir.

Bununla birlikte ikinci kuşak göçmenlerin yaşam deneyimleri ve bu deneyim doğrultusunda sergileyecekleri pratik, bu yönde bir gelişme beklentisini artırmaktadır. Türkiyeli göçmenlerden onyıllar önce İngiltere'ye gelip yerleşmiş olan ve Türkiye'den gelenlerin bu ülkedeki yaşamının seyrini de belirleyen Kıbrıslı Türkler'in şu an yetişkin konumdaki üçüncü kuşaklarının durumu da böyle düşünmeyi teşvik edici mahiyettedir. Ana-babalarından, dede ninelerinden farklı olarak Londra toplumsal ortamının temel gerekliliklerini rahatlıkla yerine getirebilen kayda değer sa-

yıda “Londralı Kıbrıs Türkü” mevcuttur. Türkiyeli göçmenlerin yeni kuşaklarının yaşamının da buna paralel bir gelişme seyri izlemesi kuvvetle muhtemeldir.

EK*

1. "LONDRALI TÜRK" OIAMADIK!

Bu yılın başında [2002] İngiltere’de bizim toplum üzerine bir araştırma yaptınız. Bu araştırmanın amacı neydi?

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından desteklenen bir araştırma bursu ile Londra’daki "Türkçe-konuşan" göçmenlerle ilgili, bu insanların "kültürel uyum" sorunları ve stratejileri üzerinde odaklaşan bir araştırma gerçekleştirdim. Daha genel anlamda ise söz konusu topluluğun gündelik hayat deneyimini ve pratiğini ortaya sermeyi amaçladım. Yani kozmopolit bir dünya başkentinde yeni milenyumun "Türkçe" karşılayan bir göçmen topluluğun hayatının akışına ayna tutmaya ve aynaya yansıyanları antropolojik perspektiften değerlendirmeye çalıştık. Bu girişimin arka planında yer alan bir amaç da Avrupa Birliği’ne uyum konusunun artık siyasal, ekonomik ve toplumsal gündeminin baş köşesine yerleştiği Türkiye açısından, Avrupa’da yaşayan insanların birikimlerinden ne ölçüde yararlanabileceğimizi anlamaktı. Ben daha önceki yıllardaki bağlantılarım doğrultusunda İngiltere’yi ele almayı tercih ettim.

Ortaya çıkan sonuç ana hatlarıyla nasıl özetlenebilir?

* Londra’da yaşayan Türkçe-konuşan topluluğa yönelik haftalık *Londra-Olay* gazetesinin 12 Eylül 2002 ve 19 Eylül 2002 tarihli sayılarında yayımlanan söyleşi

İngiltere'de "Türkçe" yaşıyoruz! Yalnız iletişim anlamında değil, kültürel anlamda da böyle bu. Aslında hepimizce bilindik olan bu tespitin içeriği bence oldukça yüklü. Bir kere İngiltere'ye, daha doğrusu Londra'ya "yabancı" değiliz artık. Londra "evimiz" olmuş. Ama biz "Londralı" olmuş değiliz. Yani "Londra'da Türkler" olmaktan "Londralı Türkler" olmaya geçebilmiş değiliz. Londralı olmaktan kastım, bir kimlik olarak Türklüğü, Türkiyeliliği (veya Kürtlüğü, Müslümanlığı, vb.) yitirmek değil. Yeni gelinen ve yerleşilen bu coğrafyanın kültürel karakteristiklerini özümsemek ya da içselleştirmek... Bu anlamda Londralı olmak yerine, kendimizi bu dünya metropolünde güvende hissettikçe kendi memleketimizin üst kimlikleri ile aidiyet kurmanın da ötesinde, giderek daha alt kültürel kimlik kategorilerine vurgu yapılmaya başlandığı fark ediliyor. Yani insanlarımız artık kendilerini Türk veya Türkiyeli olmaktan ziyade Kayserili, Maraşlı, Samsunlu, Gümüşhaneli, Kelkitli, hatta Pekünlü olarak kimlik-lendirme noktasına gelmişler. Böylesi bir durum, 10-15 yıl öncesinde söz konusu değildi. Kısaca "Londra'da bir Türkiye"yi tüm bölgesel, etnik, dinsel katmanlarıyla inşa etmiş durumdayız. Ama benim bu söylediklerim daha çok Kuzey Londra'daki topluluk için geçerli. Benim çalışmam da Kuzey'de yoğunlaştı. Grecn Lanes, Dalston-Stoke New-ngton hattında.

Bu, bir "içe kapanma" durumu mu?

Hiç değil. Ayrıca süreç oldukça dinamik ve bu nedenle de hızla değişmekte. Örneğin Türk ve Türkiyeli göçmenlerin ikinci kuşağında Londra ya da Britanya ile aidiyet, değer, tutum ve davranış olarak (tabii ki tüm sorunlu yanlarıyla birlikte) birinci kuşakla karşılaştırıldığında daha ağır basıyor. Zaten bu toplumun halihazırda yaşamakta olduğu sorunların en can yakıcısı olan kuşaklararası çatışmanın temel nedeni de bu. Çünkü ikinci kuşak bu ülkede "kültür-leniyor", toplumsallaşma sürecini bu ülkede tamamlıyor. Ama orada da farklılıklar, çeşitlilikler, popüler tabirle "özüne yabancılaşmak" ile "özüne dönüş" arasında yaşanan gelgitler mevcut. Yani şöyle söyleyebilirim: Kültürel anlamda asimile olmuyoruz, ama tamamen bir kültürel reddiye ya da

içe kapanma durumunda da değiliz. Kültüre uyarlanma ile kültürü kendimize uyarlama arasında gidip geliyoruz.

Bildiğimiz kadarıyla siz doktoranızı da Londra’da yaptınız ve o dönemde de zamanınızın büyük bölümünü yine bu toplumun içinde geçirdiniz. Aradan geçen bunca yıldan sonra İngiltere’deki insanlarımızın yaşantısında dikkatinizi çeken en önemli farklılıklar neler?

1988-1994 yılları arasında Londra’daydım. Şeyh Nazım Kıbrısı’nın Nakşibendi çevresi üzerine modernlik ve din ilişkisini eksen alan bir doktora çalışması yaptım. Tabii bu çevre yalnızca Türkiye ve Kıbrıs kökenli insanlardan ibaret değil. Ama yine de ağırlıklı kesimi bizim coğrafyamızın insanları teşkil etmekteydi. Dolayısıyla, evet, toplululuğun o günlerini de yakından izleme imkanım oldu. O günlerden bu yana köprülerin altından çok sular akmış. Bir kere geçim biçimi açısından çok önemli bir değişimle karşı karşıyayız. O günlerde hemen herkes tekstil atelyelerinde çalışmaktaydı. Şimdi "fabrikalar" kapanmış, "marketler" açılmış. Fabrika döneminde o ya da bu şekilde birikim yapan, market açmış. Ama tabii fabrikaların istihdam kapasitesi artık her köşe başında görülen Türk ve Kürt süpermarketlerinden hayli fazlaydı. Marketlerde ise sadece "ailecek", üstelik gün 24 saat çalışıyoruz. Hint-Pakistan kökenli göçmenlerin bıraktığı yerden "bakkal"lığı devralmış görünüyoruz. Tabii bu işin her köşe başına hipermarket büfelerinin yayıldığı günümüzde hayli risk barındırdığını da unutmamak lâzım. Bir başka önemli gelişme, o yıllarda devam etmekte olan siyasal iltica sürecinin şimdi artık niteliksel sonuçlarıyla karşı karşıya kalınmış olması. Yıllarca devam eden ve Türkiye’de etnopolitik temelde yaşanan çatışmadan beslenen bu süreç, Londra’daki topluluğa önemli bir demografik etki de bulunmuş durumda. Bugün adına "Türkçe-konuşan topluluk" dediğimiz insan kümesi, başlıca üç alt gruptan oluşmakta: Kıbrıslı Türkler, Türkiye Türkleri ve Türkiye Kürtleri. Üçüncü grup işte bu iltica sürecinin ürünü ve bugün mevcut topluluğun en dinamik kesimini oluşturuyor. Yine bununla ilişkili bir başka önemli değişim, Kıbrıslı Türkler’in artık sayıca olmasa da kültürel anlamda Türkiyeli göçmenlerin sergilediği dinamizmin sonucu olarak ağırlıklarını

yitirmiş olmaları. 15 yıldır bu ülkede yaşayan İstanbullu bir göçmenin şu sözleri bu durumu çok güzel özetlemekte: "Biz ilk geldiğimizde hep Kıbrıslılar'la içli-dışlı olmak zorunda kaldık ve giderek Kıbrıs şivesiyle Türkçe konuşur olduk. Şimdi ise Kıbrıslılar Türkiye Türkçesi ile konuşmaya başladılar." Tabii bu arada Kıbrıslıların bu coğrafyada üçüncü, hatta dördüncü kuşak yetişkinlerinin ortaya çıktığını ve yukarı doğru bir sosyo-ekonomik hareketlilik sergilediklerini de kaydetmek gerekiyor. Yine kendisini hissettiren bir diğer kayda değer gelişme, siyasal-ideolojik duyarlılıklar temelinde yaşanan bölünmelerin yavaş yavaş geri plana itilmeye başlanmış olması. Bunda Londra'da yaşamının beraberinde gelen ekonomik ve psiko-kültürel sorunlarla başa çıkma uğraşı rol oynuyor. Yani topluluğun dünyasında siyasetin yerini giderek ticaret almaya başlamış. Tabii bu ticari-ekonomik etkinlik, yöresel, dinsel, etnik aidiyetler, yani akrabalık, hemşehrilik, aşiret, mezhep, vb. kültürel kategorilerden tamamiyle bağımsızlaşmış bir işlerliğe henüz sahip değil. Ama kimse de bu unsurları mutlak anlamda bağlayıcı kabul etmekte gibi de görünmüyor. Çünkü böylesi bir bağlayıcılıkta ısrar, ticari açıdan hiç rasyonel değil. Tabii eklenecek daha pek çok değişim var. *Haringey*'in, *Dalston*'ın, *Newington Green*'in İstanbul'un Bağdat Caddesi'nden veya Ankara'nın Tunalı Hilmi Caddesi'nden daha fazla Türkiye kokması; Türkçe barların doğuşu ve hızla yayılması; alt grupların izdüşümünde üç mahalli futbol liginin ortaya çıkması; *au-pair* olarak gelen genç kızlarımızın sayısında patlama yaşanması; ve maalesef istenmedik, arzu edilmeyen gelişmeler olarak gençlerimizin çeteleşmesi, uyuşturucu trafiğinin *Green Lanes*'le özdeşleştirilmesi, giderek artan Siyah nefreti ve tabii "çocuklarımızı kaybediyoruz" feryatları... Anlaşılan bu soruya yanıtın sonu gelecek gibi görünmüyor.

2. BU TOPLUMUN AYDINLARI DA OLMALI!

Sizin de önceki soruda tespit ettiğiniz gibi, yaklaşık 10 yıl içinde Londra’da yaşayan toplumumuz açısından çok büyük değişimler söz konusu. Bu değişimleri olumlu mu olumsuz mu yorumlamak lazım?

Bu sorunun yanıtı bulunduğunuz yere, duruş noktanıza, bakış açınıza, dünya görüşünüze, yaşa, cinsiyete, vb. pek çok etkene bağlı olarak değişebilir. Bir sosyal bilimci açısından ise "olumlu" ya da "olumsuz" nitelermelerine itibar etmek değer-yüklü bir yaklaşım olur ki bundan kaçınmayı tercih ederim. Ama şunu da vurgulamadan geçemeyeceğim: Aralarına katılıp yaşamlarını gözlemlediğim, kendileriyle görüştüğüm, ilişki ve etkileşim kurduğum insanların arasında "mutluyum" diyen hemen hiç olmadı. Aksine, "biz burada mutlu değiliz" ifadesi dillere yerleşmiş durumda. Mutsuzluğumuz kültürel, bilişsel, düşünsel ve duygusal düzlemlerde yaşanan hızlı ve keskin değişimden kaynaklanıyor. Artık dönüşsüz biçimde geride bıraktığımız, ama hatıraları hâlâ canlılığını koruyan bir dünya ile içerisinde kalıcı olarak yer aldığımız, bambaşka dinamiklere sahip bir dünya arasında, adeta "âraf"tayız. Üstelik hangisi cennet, hangisi cehennem, bu konuda da karara varmış değiliz. Psiko-kültürel anlamda bir kaybolma durumu bu. Ama geçici. Kendimizi bulmamız zaman alacak. Değişim her yerde ve koşulda sancılı olur, rahatsızlık yaratır. Tabii gurbette etkisi travmatik oluyor. Ayrıca memleket neresi, gurbet neresi, bu nokta da karışmış durumda. Sürecin özünde gurbeti memleket kılmak yatıyor. Burada zor koşullarda da olsa yaşamayı sürdürdükçe, Türkiye bize giderek uzaklaşıyor, "yabancı"laşıyor. Yıllar önce bu memleketeye geldiğinde bir kültür şokuna uğrayan ve hâlâ bunun

etkilerini taşıyan insanımız, Türkiye'ye ziyaret için gittiğinde bir başka kültür şoku yaşıyor. Bunları taşımak kolay değil. Bu bakımdan mutsuzluk, bir doğal ruh hali. Ama geçecek.

Gençler arasında da bulundunuz. Gençlerin gidişatını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Gençlerle "takılmak" araştırmanın hem en keyifli hem de en düşündürücü ve ürkütücü yanlarından biriydi. Çeteleşme içindeki çocuklarla yakın temas içerisinde olmak, onların zihin ve gönül dünyalarının kapılarını açmak, onları anlamaya çalışmak bir zorunluluk. Bu olmadan, "çocuklarımızı kaybediyoruz" feryatlarını dindirme yolunda yeterince çare üretmek pek mümkün görünmüyor. Ben gençleri uzun uzun dinledim, onlarla dertleştim. Ana-babalarla, yetişkinlerle de konuştum. Ama soruna yine de tam hakim olabildiğimi söyleyemem. Tabii bu üç ay gibi oldukça kısa süreli bir araştırma yürütülmüş olmasıyla da ilgili. Yine de bazı gözlemlerimi ve yorumlanımı paylaşayım. Yukarıda bir sorunuza yanıtlarken Londra'da "Türkçe" yaşıyoruz, demiştim. Evet dilini bilmediğimiz ve konuşmadığımız bir ülkede yaşıyoruz. Ama işte İngilizce bilmemek, Londra'da yaşamamızı engellemese de çocuklarımızla yaşamamızı engelliyor! Burada kuşaklar arası çatışmadan öte sorunlar var. Çünkü çatışabilmek için bile "ortak bir dil"e sahip olmanız gerekir. Burada kuşaklar arası sağırlık-dilsizlik durumu var. Aileler çocuklarını tanıyamadıklarını söylüyorlar. Çocuklar da ana-babaların tanımıyor ve "takmıyorlar". Çünkü "tanış" olunacak ortak dil yok. Bu sorunu giderecek eforu sarf etme zahmetine de katlanamıyoruz. Çünkü işimiz çok! Ekonomik beklenti ve arzular öne çıkınca, çalışma saatleri çocukların ilgi ve sevgi beklediği saatlerle çakışınca duygusal bağ da kopuyor. İşte o zaman çocuklar bireysel ve toplumsal kimliğini ifade edecek, hayata geçirecek, hayatına anlam katacak, toplum-sallaşmasını sağlayacak çevreler arıyor. Bunlar da, içinde bulunulan ortamın ürünü olan, gençlik çeteleri, uyuşturucu şebekeleri veya mafyavari oluşumlar oluyor. Sevginin dili seferber edilemeyince, şiddet, tek kendini dile getirme, sesini duyurma yolu haline geliyor.

Gidişat genelde pek iyi görünmüyor o zaman?

Tabii çok fazla da karalar bağlamak doğru değil. Çıkışı hep birlikte bulacağız. Toplumsal mühendislik yapmak ne isteğim ne de harcım, ama bir noktayı belirtmek isterim: Artık bu toplum üzerine düşünen ve bunları paylaşan insanlara ihtiyacımız var. Madem ki artık burada bir "toplum" var: camisiyle, cemeviyle, futbol takımlarıyla, barlarıyla, radyosuyla, gazetesiyle, kuaförü, kahvesi, çiçekçisi, mücevhercisiyle, dansöz, şantörü, şarkıcısı, türkücüsü ile bir toplum var; artık bu toplumun "aydınları" da olmalı. Yani "Londra'daki Türkiye"nin entelektüellerini üretme zamanı artık. Tabii barlarımız kadar kütüphanelerimiz, kitabevlerimiz, sanat ve kültür merkezlerimiz de olsa her şey yoluna girer gibi safiyane bir düşüncem yok. Kitle kültürünün hayata hakim olduğu bir çağda bu düşünce çok romantik kaçır. Ama yine de bu topluma düşünsel anlamda öncülük edecek, ne olup bittiğini değerlendirecek, eleştirel, sorgulayıcı beyinlere ihtiyaç var artık. Bu yönde umut verici hareketlilikler de yok değil aslında. Örneğin geçen yıl gerçekleştirilen Türk Film Festivali ve bu festivalde topluluğun hayatını ele alan belgesel filmler gerçekten heyecan vericiydi. Bunları geliştirmek gerekiyor. Tabii gazetelerin bu bakımdan katkıları da çok önemli. Olup bitenleri analitik bir tartışma süzgecinden geçirecek yetenekte, toplumun nabzını tutacak yetkinlik ve birikimde yazarlar var. Bunlarla yol alınmalı. Ama kolaycı biçimde Türkiye'den yazar, gazeteci, akademisyen, sanatçı, şarkıcı konuk ederek değil. Tam tersine nasıl Hüseyin Özer Londra'dan Türkiye'ye uzanabildiyse, aynı şekilde *Green Lanes*'i, *Haringey*'i, *Dalston*'ı, *Hackney*'i anlatan, estetize eden insanların da Türkiye'ye uzanmasını hayal edebiliyoruz.

Araştırmalarınız sırasında bazı bulgularınızı *Olay* gazetesinde yazdığınız yazılarla bizlerle de paylaştınız. Hazırladığınız raporda yer alan ilginç anekdotlardan paylaşacaklarınız olabilir mi?

Araştırmadan hafızama kazınmış, bir parça iç acıtıcı olan iki veriyi paylaşayım. Bunlardan biri Pekün'lülerle ilgili. Biliyorsunuz Gümüşhane'nin Kelkit ilçesi ve Kelkit'in Pekün köyü, 1970'lerde ilk gelenler arasında olduklarından dolayı zaman içerisinde Türkiye'nin Londra'da en kalabalık temsil

edilen diyarlarından biri oldu. Bugün Londra'da binlerce Pekünlü olduğu söyleniyor. Bir sivil toplum kuruluşu (*Pekünlüler Türk Kültür ve Eğitim Birliği*) ve Londra mahalli Türk futbol liginde mücadele eden bir takımları (*Pekün Spor*) var. Buna mukabil Türkiye'deki köyde birkaç yaşlı ailenin kaldığı, onlar da ölünce köyde kimse kalmayacağı ihtimali, görüştüğüm Pekünlülerce dile getirildi. Bu hayli dramatik. Belki yüzlerce yıllık mazisi olan bir köy, kültürel-toplumsal varlığını yakın gelecekte tamamiyle yitirirken, adı Londra'da bir futbol takımında yadigar kalacak gibi görünüyorsa!..

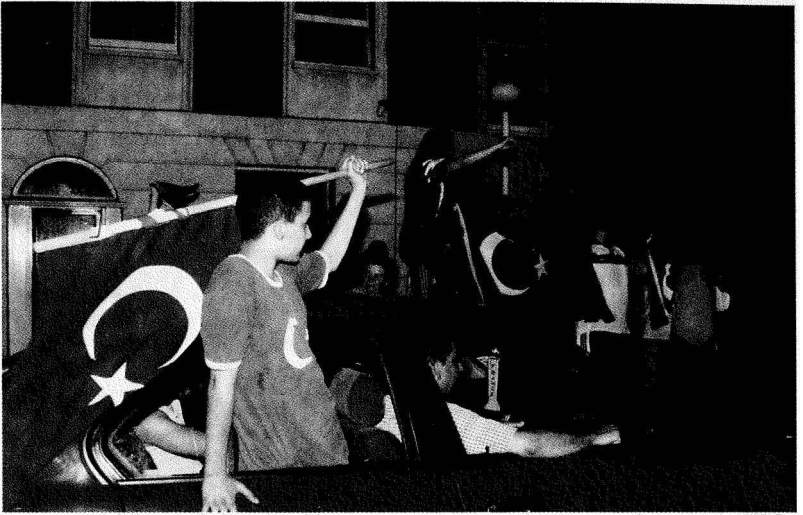
Diğer örnek de 30 yılı aşkın süredir Londra'da yaşayan İhlara'lı bir göçmenin benimle paylaştığı şiirinden olacak. Onun "Köyüm İhlara" adlı bu şiirinin son dördlüğünü aktarmak istiyorum:

*"Karalamadım övdüm asil yurdumu,
Yılmaz döktü içindeki derdini
Yurt edinmem İngiliz'in yurdunu
Orda doğdum orda öleceğim İhlara"*

Bu dizelerdeki içli ifadeler, yani yurt edinilemeyen bir dünyada yaşamayı sürdürme, yurda ise ancak ölümle dönme tercihleri, hem "Londra'da Türkçe yaşama" deneyiminin en dramatik yönünü çarpıcı biçimde özetliyor hem de "geri dönüş miti"nin ne kadar gerilediğini düşündürüyor olsa gerek.⁶⁴

64 "Geri dönüş miti" (*myth of return*) bir başka ülkeye göç etmiş göçmenlerin, bir gün kendi ülkelerine mutlaka geri döneceklerine ilişkin neredeyse düşselleşmiş bir arzu ya da inancı karşılayan bir deyimdir. İfade daha önceleri Kıbrıslı Türkler arasında kaydedilmişken (bkz. Sonyel, *The Silent Minority*, s:21), şimdilerde Türkiyeli göçmenler arasında yaygınlaştığı söylenebilir.

ETNOFOTOGRAFİ

"Green Lanes is the Turkish Lanes!": Kuzey Londra'da Türklerin yoğun bir yerleşim sergilediği Green Lanes'in başlangıç noktası olan Newington Green'de bir futbol maçı zaferi sonrasında sevinç gösterileri.

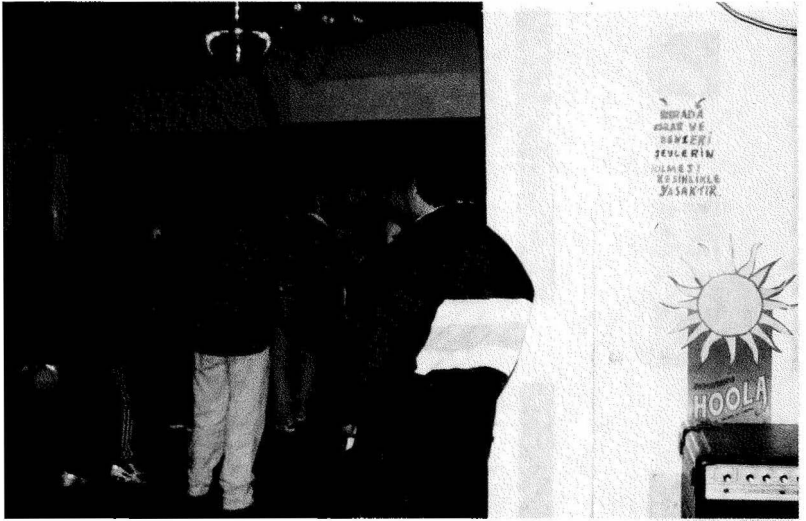
Geçim: "Fabrika"dan...

Market'e.

"Kebapçılık ölmez!.."

"Esrar içilmez!"

Yaşam: Siyaset'ten-
(2001 yılı Londra-Enfield Belediye Başkanlığı
yapan Kıbrıs kökenli Yasemin Brett - ortada)

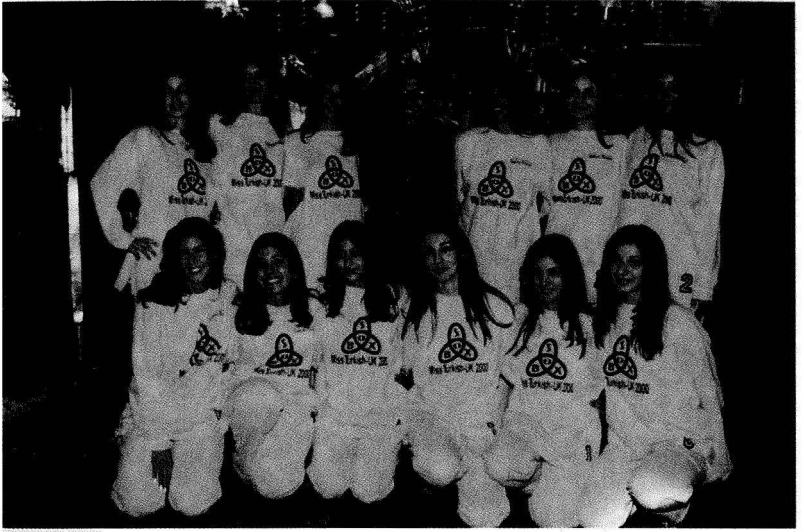
Ticaret'e...
(Türkiyeli göçmenler arasında yaygınlaşan
kuyumculuk işinin önde gelen ismi olan
Erbiller Kuyumculuk'un bir subesi)

GENÇLİK: "Çocuklarımızın ağı var..."

"dili yok!.."

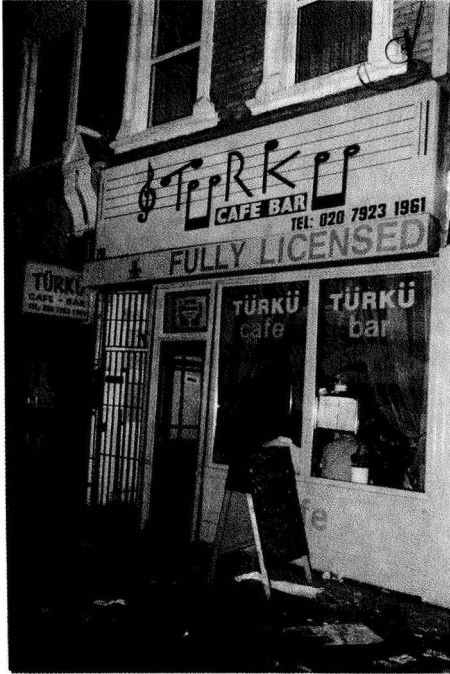
"Turkish Beauties in London" (Londra'da Türk Güzelleri): Londra'da düzenlenen "İngiltere'nin En Güzeli Türk Kızı" yarışmasında finale kalan kızlar.

"Anatolian Beauties in London" (Londra'da "Anadolu Güzelleri"): Kuzey Londra'da bir parkta düzenlenen etkinlikte halk oyunları gösterisi.

Bar Kùltürü: "Türkçe" başladı...

"Türkü-ce" devam ediyor...

Negrofobi'ye karşı omuz omuza!: Türkle'rin ve Siyahlar'ın yoğun olarak bulunduğu Kuzey Londra'da bir parkta Türkiye göçmenleri tarafından kurulmuş bir siyasi dernek öncülüğünde düzenlenen erkekçılıpa karşı dayanışma (üstte); etkinliğe katılan siyasi bir baba ve kızı (altta).

Bu kitap, İngiltere'nin başkenti Londra'da artık kayda değer bir göçmen azınlık durumundaki Türkçe-konuşan topluluğun hayatına ilişkin etnografik bir kesit sunmaktadır. "Türkçe-konuşan topluluk" tabiri Londra'da yaşayan üç önemli etnik gruba, bunları birlikte değerlendirme gayesiyle gönderme yapar: Kıbrıs Türkleri, Türkiye Türkleri ve Türkiye Kürtleri.

Her ne kadar siyasal bakımdan aralarında bir takım sorunlar ve gerilimler bulunsun da bu gruplar Türkçe'yi (ana dil değilse de) konuşma dili olarak kullanmaları itibarıyla, ekonomik, kültürel ve duygusal düzlemlerde yoğun paylaşım içindedirler. Dil, onları Londra'da yerleşim planı, davranış kalıbı ve sosyal ilişki açısından güçlü şekilde birbirleriyle bağlantılı hale getirmektedir.

Londra'da yerleşik "Türkçe-konuşan" topluluğun gündelik yaşamı, siyasetten dine, etnik ayrılmalardan ticari bağlanmalara, kuşak çatışmalarından eğlence kültürüne kadar farklı konular üzerinden kitapta değerlendiriliyor. Camilerden cemevlerine, Türk ve Kürt barlarından dansöz ve travesti sanatçıların sahne aldığı restoranlara, sol eğilimli derneklerden ülkücü eğilimli Türk-İslam merkezlerine kadar pek çok mekânda hayatın nabızı tutulmaya çalışılıyor. Topluluğun yaşam alanında işleyen uyuşturucu trafiği, ikinci kuşak göçmenlerin psikokültürel sorunları, gençlik çeteleri ve onları potansiyel insan gücü olarak kullanma çabasındaki mafya oluşumları, kitabın çerçevesi içerisinde değinilen diğer temalar.

Kitap, AB'ye tam üyelik konusunu siyasal gündeminin başına yerleştirirken, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kültürel uyum süreci açısından katıldığı süreçte göçmenlerin yaşadığı sorunları ve deneyimleri de gündeme taşımaktadır. Sorununu da hareket noktası olarak almaktadır.

dipnot yayınları

Selanik Caddesi 82/32 Kızılay - Ankara

